
**POŠKODENÝ
V PREDSÚDNOM KONANÍ**

POŠKODENÝ V PŘEDSÚDNOU KONANÍ

JUDr. Kristína Jurišová

leges

Vzor citácie:

JURIŠOVÁ, K. *Poškodený v predsúdnom konaní*, Praha: Leges 2017, 128 s.

Recenzenti:

doc. JUDr. Ing. Adrián Jalč, PhD.

JUDr. Eva Szabová, PhD.

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Jurišová, Kristína

Poškodený v predsúdnom konaní / Kristína Jurišová. – Vydání první. – Praha : Leges, 2017. – 128 stran. – (Teoretik)

ISBN 978-80-7502-244-8 (brožováno)

343.3/.7-058.6 * 343.132/.133 * (437.6) * (048.8)

– poškozený v trestním řízení – Slovensko

– přípravné řízení trestní – Slovensko

– monografie

343 – Trestní právo [16]

Vydalo Nakladatelství Leges, s. r. o., Lublaňská 4/61, Praha 2,
v roce 2017 jako svou 445. publikaci.

Edice Teoretik

Vydání první

Autor kresby na obálce Rudolf Hříb

Návrh obálky Michaela Vydrová

Redakce Mgr. Mária Pavláková

Sazba Gradis

Tisk PBTisk, a. s., Příbram

www.knihyleges.cz

© Kristína Jurišová, 2017

ISBN 978-80-7502-244-8

OBSAH

Zoznam použitých skratiek a značiek	8
Zoznam grafov a tabuliek	9
PREDHOVOR	10
ÚVOD	11
1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ PRÁVNEJ ÚPRAVY POŠKODENÉHO	13
1.1 Pojem poškodený v právnom poriadku SR a z medzinárodnej perspektívy	15
1.2 Poškodený v systéme právnych vied	20
2 RESTORATÍVNA JUSTÍCIA A POŠKODENÝ	22
2.1 Pojem restoratívna justícia	22
2.2 Základné ciele a princípy restoratívnej justície	24
2.3 Vplyv restoratívnej justície na smernicu Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov	27
3 VIKTIMOLÓGIA: OBEŤ VS. POŠKODENÝ	32
3.1 Viktimizácia	33
3.2 Dynamika prežívania ujmy	36
3.3 Typológia obetí trestných činov	37
3.4 Kategórie ujmy	39
4 POŠKODENÝ V TRESTNOM KONANÍ	42
4.1 Historický vývoj úpravy poškodeného v Trestnom poriadku	42
4.1.1 Trestný poriadok z roku 1896	42
4.1.2 Trestný poriadok z roku 1950	43
4.1.3 Trestný poriadok z roku 1956	44
4.1.4 Trestný poriadok z roku 1961	46
4.2 Poškodený a základné zásady trestného konania	49
4.3 Postavenie poškodeného v trestnom konaní	52

5 POŠKODENÝ V PREDSÚDNOM KONANÍ	57
5.1 Poškodený a postup pred začatím trestného stíhania	57
5.1.1 Orgán činný v trestnom konaní a prvý kontakt s poškodeným	58
5.1.2 Písomné potvrdenie o podaní trestného oznámenia	59
5.1.3 Právo na sprievod dôverníka	60
5.1.4 Právo informovať sa o stave trestného konania	63
5.2 Poškodený a prípravné konanie	65
5.2.1 Nárok na náhradu škody	69
5.2.2 Súhlas poškodeného	72
6 POŠKODENÝ A ODKLONY V TRESTNOM KONANÍ	79
6.1 Podmienečné zastavenie trestného stíhania	82
6.2 Zmier	87
6.3 Dohoda o vine a treste	93
6.4 Trestný rozkaz	103
7 ZHODNOTENIE PRÁVNEHO POSTAVENIA POŠKODENÉHO V SR	106
7.1 Návrhy de lege ferenda	108
7.1.1 Zásada zabezpečenia práv poškodeného	108
7.1.2 Lehota pri uplatnení nároku na náhradu škody poškodeného	109
7.1.3 Rozšírenie práva poškodeného informovať sa o stave trestného konania	109
7.1.4 Náhrada výdavkov poškodeného	110
7.1.5 Vrátenie bezdôvodného obohatenia	110
7.1.6 Posilnenie inštitútu súhlasu poškodeného	111
7.1.7 Uprednostnenie restoratívneho prístupu v rámci skončenia trestného konania	111
7.1.8 Posilnenie postavenia poškodeného pri zmieri	112
7.1.9 Posilnenie postavenia poškodeného pri dohode o vine a treste	113
7.1.10 Osobitná zákonná úprava postavenia poškodených ako obetí trestných činov	115

ZÁVER	117
Zoznam použitej literatúry	120
Register	127
O autorke	128

Zoznam použitých skratiek a značiek

ČR – Česká republika

Najvyšší súd SR – Najvyšší súd Slovenskej republiky

OČvTK – orgán činný v trestnom konaní

OSN – Organizácia spojených národov

Smernica 2012/29/EÚ – smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV o postavení obetí v trestnom konaní

SR – Slovenská republika

TP – zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších právnych predpisov

TRS – zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

TZ – zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších právnych predpisov

Ú. v. – Úradný vestník Európskej únie

Ústava SR – zákon č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov

Z. z. – Zbierka zákonov Slovenskej republiky

Zoznam grafov a tabuliek

Graf 1 Podmienečné zastavenie prokurátorom	82
Graf 2 Rozhodnutie prokurátora o schválení zmiernu	88
Graf 3 Dohoda o vine a treste (návrh podaný prokurátorom)	96
Graf 4 Rozhodnutia v rámci prípravného konania: podmienečné zastavenie trestného stíhania, zmier, dohoda o vine a treste, obžaloba	107
Tabuľka 1 Restoratívna vs. retributívna justícia	24
Tabuľka 2 Princípy restoratívnej a retributívnej justície	26
Tabuľka 3 Fázy viktimizácie	35
Tabuľka 4 Diapazón práv poškodeného v rámci trestného konania	53
Tabuľka 5 Rozhodnutia prokurátora v prípravnom konaní	80

PREDHOVOR

Takmer pri každom trestnom čine musí spoločnosť rátať s minimálne jednou poškodenou osobou, ktorej bolo ublížené či už na zdraví, majetku, bola ohrozená jej telesná integrita, alebo spôsobená akákoľvek iná ujma. Pokiaľ ide o fyzickú osobu, tá sa v momente ocitá v inej dimenzii svojho bytia, je nútená riešiť situácie, s ktorými sa doposiaľ nikdy nestretla. Vo väčšine prípadov sa stáva súčasťou takých procesných postupov, ktoré sa jej javia ako nekonečný príbeh. Hovoríme najmä o človeku, o obeti, o fyzickej osobe poškodeného trestným činom, ktorá nedokáže túto nepríjemnú skúsenosť len tak vymazať. Zrazu sa stala súčasťou jej života, súčasťou jej myslenia, prežívania.

Uvedené skutočnosti, ale aj vlastné skúsenosti so statusom obete trestného činu – poškodenej v trestnom konaní ma do veľkej miery viedli k napísaniu predmetnej monografie, prostredníctvom ktorej sa snažím ozrejmiť status poškodeného v predsúdnom konaní, ktoré je z hľadiska sekundárnej viktimizácie podľa môjho názoru najdôležitejším štádiom trestného konania.

V posledných desaťročiach sa na území dnešnej Slovenskej republiky vo veľkej miere upierala pozornosť, či už v rovine trestnoprávnej alebo kriminologickej, najmä na páchatela trestného činu, resp. obvineného. S touto skutočnosťou súvisí aj nedostatok vedeckých výskumov, odborných monografií či štatistických údajov, ktoré by obsiahli danú problematiku, a preto má predmetná monografia za primárny cieľ poskytnúť komplexný prehľad o právnej úprave jednotlivých práv a povinností poškodeného počas trestného konania vo fáze predsúdneho konania v podmienkach Slovenskej republiky. Hlavným cieľom je poukázať na existenciu aplikačných problémov v postupe pred začatím trestného stíhania a v prípravnom konaní, ktoré sa pri používaní konkrétnych inštitútov prejavujú najmarkantnejšie a ponúknuť ich efektívne riešenia vo forme úvah *de lege lata* a *návrhov de lege ferenda*.

Kristína Jurišová

ÚVOD

Pojem obeť trestného činu z pohľadu trestnej viktimológie je na jednej strane širším pojmom poškodeného v slovenskej trestnoprocesnej rovine len z toho dôvodu, že v sebe zahŕňa nielen osoby, ktorým bolo priamo ublížené trestným činom, ale aj osoby blízke, príbuzných, ktorí boli trestným činom dotknutí skôr psychicky, formou emocionálneho utrpenia. Samotný pojem obeť trestného činu nie je doposiaľ v podmienkach slovenského trestného práva legálne zadefinovaný,¹ no napriek tomu je to pojem v spoločnosti používaný podstatne častejšie ako pojem poškodený. Vyplýva to z psychologického efektu, že verejnosti je pojem obeť trestného činu bližší a ľudskejší ako pojem poškodený, ktorý je viac vnímaný iba v intenciách trestného práva, a to je pre laickú verejnosť už menej známou, skôr až neznámou veličinou.

Slovenské trestné právo prešlo dlhým, pomerne náročným vývojom. Po zмене určitých spoločenských procesov sa muselo prispôbiť nárastu trestnej činnosti, ku ktorej dochádzalo v dôsledku zmeny politického režimu. Počet obetí s určitou narastal práve so zvyšujúcou sa kriminalitou, preto právny poriadok bol aj takouto cestou nútený prispôbiť sa aktuálnym spoločenským podmienkam prostredníctvom priebežných novelizácií trestnoprávných kódexov. V súvislosti s týmito úpravami boli posilnené, ako to býva na Slovensku zvykom, najmä práva páchatelov trestných činov. Neskôr však bolo potrebné zjednotiť slovenský právny systém s medzinárodnými štandardmi, čo súviselo so vstupom Slovenskej republiky do európskych štruktúr, a práve táto skutočnosť vytvorila „svetielko“ nádeje pre poškodených trestným činom. Najmä vplyv práva Európskej únie výrazne posilňuje postavenie osôb poškodených trestným činom v rámci trestného konania.

Samotná skutočnosť, že žijeme v období, kedy dostávajú konkrétnu podobu predtým len diskutované predstavy o novom chápaní trestnej spravodlivosti, ponúka aj nové možnosti riešenia trestnej politiky. Do popredia sa dostávajú nielen otázky boja s kriminalitou, ako hromadným antisociálnym javom, ale aj potreby poškodených (obetí) trestným činom. Najväčšia zmena v rámci trestnej spravodlivosti sa prejavila vo výrazne zvýšenom akcente na práva jednotlivca, na presadzovanie prvkov občianskej spoločnosti, ale aj na integrácii mimovládnych organizácií do činnosti štátneho mocenského mechanizmu. Touto zmenou chápeme nový smer v trestnom práve, a to restoratívnu justíciu.

Oblasť restoratívnej justície považujeme za *pro futuro* dynamicky sa rozvíjajúci systém riešenia trestných vecí s lepším účinkom nielen pre resocializáciu pácha-

¹ V čase dokončenia monografie bol podaný vládny návrh zákona o obetiach trestných činov do medzipriemienkového konania.

teľa, ale aj pre pozitívny vplyv na poškodeného (obete) trestného činu a samotnú spoločnosť. Napriek tomu sa systémy trestnej justície v rámci celej Európy aj sveta odlišujú. Ich vzájomná rôznorodosť korení v rozličnej právnej kultúre, preto niet jednotného modelu pre všetky štáty. Niektoré systémy uznávajú záujem poškodeného (obete) na výsledku trestného stíhania ako „občianskej strany sporu“, zatiaľ čo iné systémy uznávajú iba spor medzi prokurátorom zastupujúcim štát a obviňenou osobou.

Práva poškodeného upravené v slovenskom trestnom práve sú štandardným európskym modelom postavenia poškodeného. Podľa tohto modelu má poškodený v trestnom konaní postavenie subjektu, resp. strany, kedy môže uplatňovať svoje práva. Pokiaľ ide o primárnu úpravu postavenia poškodeného na území Slovenskej republiky, základným dokumentom, ktorý sa zaoberá problematikou poškodeného, pričom garantuje dodržiavanie základných práv a slobôd, je zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších zmien a doplnkov. Následne je to zákon dôležitý pre samotné trestné konanie, a to zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej aj „TP“, „Trestný poriadok“). Tento kódex trestného práva procesného, ktorý je účinný od 1. 1. 2006 je odrazom rekodifikácie noriem slovenského trestného práva, ktorá mala jeho obsah prispôbiť európskym štandardom.

V predmetnej monografii máme za primárny cieľ poskytnúť komplexný prehľad o právnej úprave jednotlivých práv a povinností poškodeného počas trestného konania vo fáze predsúdneho konania v podmienkach Slovenskej republiky, pričom hlavným cieľom je poukázať na existenciu aplikačných problémov v postupe pred začatím trestného stíhania a v prípravnom konaní, ktoré sa pri používaní konkrétnych inštitútov prejavujú najviditeľnejšie a ponúknuť ich efektívne riešenia vo forme úvah *de lege lata* a návrhov *de lege ferenda*.

Cieľom je aj obhájiť tézu, v zmysle ktorej si poškodený zaslúži osobitnú pozornosť pri úprave postupu v rámci trestného konania, a to v záujme zefektívnenia systému trestného konania. Čiastkovým cieľom monografie je aj určiť indikátory efektívnejšieho prípravného konania vo vzťahu k poškodenému. Následne určiť, aké sú indikátory vhodného postavenia poškodeného v tomto štádiu trestného konania, pričom smerovanie argumentácie povedie k východisku, že lepšie postavenie poškodeného v prípravnom konaní vedie k efektívnejšiemu trestnému konaniu. V monografii by sme chceli poukázať aj na jednotlivé modely participácie poškodeného na výsledku prípravného konania, pričom sa domnievame, že miera participácie je indikátorom lepšej kvality postavenia poškodeného v trestnom konaní.

Monografia je vypracovaná podľa právneho stavu účinného ku dňu 30. 5. 2017.

1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ PRÁVNEJ ÚPRAVY POŠKODENÉHO

Aktuálna právna úprava poškodeného v intenciách slovenského právneho systému je výrazne ovplyvnená právom Európskej únie napriek tomu, že dodnes naše trestné právo nedisponuje s legálnou definíciou obete trestného činu.

Primárna snaha o harmonizáciu niektorých aspektov týkajúcich sa práv a oprávnených záujmov obetí trestných činov sa najmä v legislatíve Európskej únie rozdelila na dve základné oblasti. V prvom okruhu záujmu išlo o oblasť harmonizácie samotného postavenia obetí v rámci trestného konania, a to z dôvodu potreby obetí viac zapojiť do trestného konania a nevnímať ju iba ako predmet dôkazu. Druhý okruh záujmu predstavovali konkrétne záväzky vyplývajúce z právnych aktov Európskej únie, ktoré upravovali povinnosť štátu odškodniť obeť trestného činu.² V tomto prípade je vhodné poznamenať, že pri tejto harmonizácii bola situácia uľahčená tým, že ešte pred prijatím príslušných právnych aktov Európskej únie existovali v právnych poriadkoch väčšiny európskych krajín predpisy, ktoré odškodnenie obetí regulovali.

Európska únia prostredníctvom svojich právnych aktov dlhodobo preukazuje podporu a ochranu v oblasti postavenia obetí trestných činov, o čom svedčí aj skutočnosť, že za týmto účelom vytvára čo najefektívnejšie legislatívne rámce pre stanovenie minimálnych požiadaviek v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov. Komisia Európskej únie a jej členské štáty boli požiadané v rámci Štokholmského programu³ – otvorená a bezpečná Európa, ktorý prijala Európska rada na zasadnutí 10. – 11. decembra 2009, aby preskúmali všetky možnosti, ako skvalitniť legislatívu v rámci konkrétnych právnych predpisov a takisto, ako zlepšiť praktické podporné opatrenia na ochranu obetí tak, aby sa osobitná pozornosť, podpora a uznanie priority dostali všetkým obetiam trestných činov.⁴

Výrazne väčší rozmer nadobudli tieto snahy Európskej únie až v roku 2007 po prijatí Lisabonskej zmluvy.⁵ V konsolidovanom článku 82 ods. 2 Zmluvy o fun-

² POLÁK, P.: *Právna úprava postavenia poškodeného (obetí) v trestnom konaní v kontexte požiadaviek vyplývajúcich z aktuálnej legislatívy Európskej únie*. In: KURUC, P. (ed.): *Obete kriminality a ich práva*. 1. vydanie. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 35 – 36.

³ Úradný vestník EÚ: C 115, 4. mája 2010.

⁴ POLÁK, P.: *Právna úprava postavenia poškodeného (obetí) v trestnom konaní v kontexte požiadaviek vyplývajúcich z aktuálnej legislatívy Európskej únie*. In: KURUC, P. (ed.): *Obete kriminality a ich práva*. 1. vydanie. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 35 – 36.

⁵ Lisabonskou zmluvu sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva. Bola podpísaná v hlavnom meste Portugalska Lisabone, a to dňa

govaní Európskej únie je ustanovenie, ktoré pojednáva o minimálnych pravidlách uplatniteľných v členských štátoch EÚ s cieľom uľahčiť vzájomné uznávanie rozsudkov a iných justičných rozhodnutí a policajnú a justičnú spoluprácu v trestných veciach, ktoré majú cezhraničný charakter, a to najmä s ohľadom na práva obetí trestných činov.⁶

Dva roky po tom, čo nadobudla platnosť Lisabonská zmluva, Európska rada vo svojom uznesení z 10. júna 2011 o pláne na posilnenie práv a ochrany obetí najmä v trestnom konaní, ktorý je známy pod názvom „Budapeštianska mapa“⁷ prišla k záveru, že na úrovni Európskej únie by mali existovať opatrenia, ktorých primárnym cieľom by malo byť posilniť práva, podporovať a ochraňovať obeť trestných činov.⁸

V súlade s uvedeným bola 25. októbra 2012 prijatá smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV o postavení obetí v trestnom konaní (ďalej aj „smernica 2012/29/EÚ“), ktorej cieľom bola revízia a doplnenie zásad stanovených v rámcovom rozhodnutí Rady 2001/220/SVV.⁹

Primárny účel smernice 2012/29/EÚ bol jednoznačne vytvoriť pokrokovú a modernú legislatívnu platformu na úrovni ochrany obetí vo všetkých členských štátoch Európskej únie. Aj z jej obsahu možno dôjsť k záveru, že táto legislatívna platforma má existovať najmä v rámci trestných konaní v členských štátoch EÚ. Obrovský pokrok vo vnímaní právneho postavenia obeť trestného činu (poškodeného) je možno bádať aj na rámcovom odôvodnení prijatia smernice 2012/29/EÚ, ktorý uvádza, že trestný čin je nielen protiprávnym činom proti spoločnosti, ale aj porušením individuálnych práv obetí. Ide o jedno zo základných východísk restoratívnej justície.¹⁰

Je nespochybniteľné, že veľký vplyv na samotné znenie smernice 2012/29/EÚ, ale pravdepodobne aj na samotný postoj EÚ mala, resp. má aj viktimológia, ktorá

13. decembra 2007. Podpísali ju predstavitelia dvadsiatich siedmich členských štátov. Publikovaná bola v Úradnom vestníku EÚ 17. 12. 2007 (Ú. v. EÚ C 306, 17. 12. 2007). Nadobudla platnosť 1. decembra 2009 potom, ako ju ratifikovali všetky členské štáty. Po nadobudnutí platnosti Lisabonskej zmluvy sa vypracovali konsolidované znenia Zmluvy o Európskej únii, Zmluvy o fungovaní Európskej únie a Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu.

⁶ HOLOMEK, J.: *Viktimológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. s. 84 – 85.

⁷ Ú. v. EÚ C 187, 28. 6. 2011, s. 1.

⁸ POLÁK, P.: *Právna úprava postavenia poškodeného (obetí) v trestnom konaní v kontexte požiadaviek vyplývajúcich z aktuálnej legislatívy Európskej únie*. In: KURUC, P. (ed.): *Obete kriminality a ich práva*. 1. vydanie. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 35 – 36.

⁹ Zároveň smernica 2012/29/EÚ toto rámcové rozhodnutie nahrádza.

¹⁰ ZEHR, H.: *The little Book of Restorative Justice*. Intercourse. PA: Good Books, 2002, s. 37.

ako veda o obetiach trestného činu v posledných dvoch desaťročiach poskytla názor dôležité poznatky v danej problematike. Smernica 2012/29/EÚ svojím znením apeluje na skutočnosť, aby sa obeť ako také mali uznať a malo by sa s nimi zaobchádzať s rešpektom, citlivo a profesionálne bez akejkoľvek diskriminácie.¹¹ Pri každom kontakte s príslušným orgánom v rámci trestného konania, so službami prichádzajúcimi so stykom s obeťami, ako napríklad službami restoratívnej spravodlivosti, so službami na podporu obetí a pod. by sa mala zohľadniť primárne osobná situácia a okamžité potreby obeť trestného činu, vek, pohlavie, prípadne zdravotné postihnutie a vyspelosť a zároveň plne rešpektovať ich fyzickú, mentálnu a morálnu integritu. V neposlednom rade by obeť trestných činov mali byť chránené pred sekundárnou a opakovanou viktimizáciou, pričom by sa im mala poskytnúť adekvátna podpora na uľahčenie zotavenia a dostatočný prístup k spravodlivosti.¹²

1.1 Pojem poškodený v právnom poriadku SR a z medzinárodnej perspektívy

Chronologicky môžeme uviesť určitý vývoj pojmu obeť, ktorý nepriamo ovplyvňuje aj rozsah pojmu poškodeného v intenciách právnej úpravy SR. Ako prvý by sme spomenuli VII. kongres OSN o predchádzaní trestnej činnosti a o zaobchádzaní s páchatelmi trestných činov. Tento kongres prebiehal v Miláne v roku 1985 a – okrem iného – prijal Deklaráciu základných zásad spravodlivosti týkajúcich sa obeť trestnej činnosti a obeť zneužívania právomoci. Valné zhromaždenie OSN uvedenú Deklaráciu schválilo rezolúciou č. 40/34 z 29. 11. 1985, čím sa stala pre členské štáty OSN záväznou. Práve táto deklarácia definuje obeť nasledovne:

- obeť trestnej činnosti sú: „... osoby, ktorým bola individuálne alebo kolektívne spôsobená škoda, telesná alebo psychická ujma, emocionálne utrpenie, materiálna škoda, alebo značná ujma na ich základných právach, a to konaním alebo opomenutím, ktoré je v rozpore s príslušnými trestnými zákonmi, vrátane zákonov zakazujúcich zneužitie moci.“

¹¹ Diskriminácie založenej na rase, farbe pleti, etnickom alebo spoločenskom pôvode, genetických vlastnostiach, jazyku, náboženstve alebo viere, politickom alebo akomkoľvek inom názore, príslušnosti k národnostnej menšine, majetku, narodení, zdravotnom postihnutí, veku, pohlaví, rodovom vyjadrení, rodovej identite, sexuálnej orientácii, povahe ich pobytu alebo zdravotnom stave.

¹² POLÁK, P.: *Právna úprava postavenia poškodeného (obeť) v trestnom konaní v kontexte požiadaviek vyplývajúcich z aktuálnej legislatívy Európskej únie*. In: KURUC, P. (ed.): *Obeť kriminality a ich práva*. 1. vydanie. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 35 – 36.

Druhú definíciu, ktorá je výrazne mladšia oproti definícii Valného zhromaždenia OSN, poskytuje rámcové rozhodnutie Rady (EÚ) z 15. marca 2001 o postavení obetí v trestnom konaní (2001/220/SVV) v čl. 1 písm. a):

- kde bola obeť definovaná ako: „... fyzická osoba, ktorá utrpela ujmu, vrátane fyzického a psychického poškodenia, emocionálneho utrpenia, ekonomickej straty, priamo spôsobenú konaním alebo nekonaním, ktoré je porušením trestného práva členských štátov.“

Potom po určitom vývoji formovania pojmu obeť môžeme prísť k záveru, že pri porovnaní obsahu definícií pojmu „obeť trestného činu“, na základe príslušných ustanovení Deklarácie základných zásad spravodlivosti týkajúcich sa obetí trestnej činnosti a obetí zneužívania právomoci, ktorú schválilo Valné zhromaždenie OSN rezolúciou č. 40/34 z 29. novembra 1985, a z rámcového rozhodnutia Rady (EÚ) z 15. marca 2001 o postavení obetí v trestnom konaní (2001/220/SVV), s definíciou tohto pojmu podľa smernice 2012/29/EÚ¹³ je zrejmé, že najnovšia definícia pojmu obeť je širšia v tom, že za obeť sa pokladajú nielen fyzické osoby, ktorým bola trestným činom priamo spôsobená ujma, ale aj druhotná ujma (majetková a nemajetková ujma, ktorá vznikla v dôsledku prístupu orgánov verejnej moci, inštitúcií poskytujúcich pomoc obetiam, médií a verejnosti k obetiam), ako aj rodinní príslušníci tej osoby, ktorá v priamom dôsledku trestného činu zomrela, a ktorým bola v dôsledku smrti danej osoby spôsobená ujma. Možno povedať, že ide o rozšírenie pojmu obetí o sekundárnu ujmu priamej obeť a o ujmu spôsobenú blízkym osobám primárnej obeť, pričom sa toto rozšírenie týka len blízkych osôb tých primárnych obetí, ktoré v dôsledku trestných činov prišli o život. Jednoznačne teda ide o legislatívne vymedzenie pojmu obeť tak, že touto treba rozumieť tak primárnu, ako aj sekundárnu obeť.¹⁴

Na tomto mieste je potrebné podotknúť, že čo sa týka trestného práva procesného v SR, to zatiaľ nepozná pojem „obeť“. Pracuje iba s procesným pojmom „poškodený“ podľa ustanovenia § 46 ods. 1 TP. Pojem poškodený je v podstate len primárna obeť a aj to len v súvislosti s priamou škodou na rozdiel od „obeť“ podľa úpravy smernice 2012/29/EÚ, „poškodeným“ môže byť podľa TP aj právnická osoba:

¹³ Článok 2, ods. 1 písm. a): „obeť“ je: i) fyzická osoba, ktorej bola v priamom dôsledku trestného činu spôsobená ujma vrátane fyzickej, mentálnej alebo emocionálnej ujmy alebo majetkovej škody; ii) rodinní príslušníci osoby, ktorá v priamom dôsledku trestného činu zomrela, ktorým bola v dôsledku smrti danej osoby spôsobená ujma.“

¹⁴ Bližšie pozri: HOLOMEK, J.: *Viktimológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. s. 84 – 85; DIANIŠKA, G. et al.: *Kriminológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. s. 226 – 230.; POLÁK, P.: *Právna úprava postavenia poškodeného (obeť) v trestnom konaní v kontexte požiadaviek vyplývajúcich z aktuálnej legislatívy Európskej únie*. In: KURUC, P. (ed.): *Obete kriminality a ich práva*. 1. vydanie. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 35 – 36.

- „Poškodený je osoba, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, spôsobe-
ná majetková, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené či ohrozené jej iné
zákonom chránené práva alebo slobody.“¹⁵

V rámci teórie slovenského trestného práva je treba rozlišovať medzi poško-
deným v uvedenom ponímaní podľa § 46 ods. 1 TP a konkrétnym subjektom tzv.
adhézneho konania podľa ustanovenia § 46 ods. 3 TP. Práve ustanovenie § 46
ods. 1 TP definuje rôzne druhy škody, ktoré ak nastanú majú za následok, že sa
z osoby stáva osoba poškodená. Potom možno dôjsť k záveru, že poškodeným je
teda ten, komu bolo konaním páchatela trestného činu ublížené na zdraví, spôso-
bená majetková, morálna alebo iná škoda, či boli porušené alebo ohrozené jeho
iné zákonom chránené práva a slobody. Naproti tejto úprave poškodeného má
ustanovenie § 46 ods. 3 TP zužujúci účinok vo vzťahu k pojmu poškodený pod-
ľa ustanovenia § 46 ods. 1 TP, aj keď spolu navzájom súvisia, pretože textáciou:
„... poškodený, ktorý má podľa zákona proti obvinenému nárok na náhradu škody...“, jasne kategorizuje poškodených na dve skupiny.

V súvislosti s ustanovením § 46 ods. 1 TP prichádza ďalšia „kategorizácia“ na-
priek tomu, že z uvedeného vyplýva fakt, že pojem poškodený v trestnom kona-
ní presahuje pojem poškodený ako subjekt adhézneho konania, pretože zahŕňa
aj poškodeného, ktorý nemá právo podľa ustanovenia § 46 ods. 3 TP. V niekto-
rých prípadoch môžu byť subjektom adhézneho konania aj osoby, ktoré nie sú
poškodenými podľa ustanovenia § 46 ods. 1 TP. Napríklad podľa ustanovenia
§ 48 ods. 4 TP, ak ide o uplatnenie nároku na náhradu škody, ktoré TP prizná-
va výlučne poškodenému, prechádzajú práva aj na jeho právneho nástupcu, čo
má význam napríklad pri smrti poškodeného alebo pri zániku poškodeného ako
právnickej osoby.

Treba poznamenať, že za poškodeného sa považuje aj taká osoba, ktorá je síce
objektívne poškodená trestným činom (utrpela konaním páchatela ujmu na zdra-
ví, majetkovú, morálnu alebo inú škodu), avšak subjektívne nepociťuje žiadnu
ujmu, resp. je jej daná vec ľahostajná. Samozrejme, orgány činné v trestnom ko-
naní a súd konajú *ex officio* a iniciujú poškodeného k aktivite aj v takýchto prípa-
doch (minimálne takúto osobu využijú ako dôkaz – výpoveď poškodeného/sved-
ka, pretože to vyžaduje náležité zistenie skutkového stavu veci bez dôvodných
pochybností).

Z hľadiska jednotlivých štádií trestného konania sa pojem poškodený nemení.
Legálna definícia poškodeného v ustanovení § 46 ods. 1 TP platí pre všetky štá-
diá trestného konania.

Podľa nášho názoru je na škodu, že TP nevyžaduje osobitný postup pre urče-
nie, či určitá osoba je alebo nie je poškodeným (na rozdiel od úpravy pri obvinea-
nom). Podstatné pre určenie osoby, ktorá má nadobudnúť postavenie poškode-

¹⁵ Podľa ustanovenia § 46 ods. 1 TP.

ného je, aby spôsobená škoda bola v príčinnej súvislosti so spáchaným trestným činom.

Súhlasíme s Jelínkom a myslíme si, že by bolo vhodné, aby príslušný orgán činný v trestnom konaní vydával rozhodnutie o tom, či určitá osoba je alebo nie je poškodeným, pričom by toto rozhodnutie bolo preskúmateľné na základe sťažnosti. Nedostatočná právna úprava najmä v predsúdnom konaní, môže viesť k pochybnostiam orgánov činných v trestnom konaní v prípravnom konaní pri určení, koho považovať za osobu poškodeného, s čím súvisí aj skutočnosť, že určité osoby už v prípravnom konaní nie sú dôkladne poučené o svojom postavení a právach.¹⁶

Pojem poškodený v slovenskom právnom poriadku je okrem TP upravený aj v osobitnom právnom predpise,¹⁷ ktorý je zameraný výlučne na odškodňovanie obetí násilnej trestnej činnosti. Ide o zákon č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi v znení neskorších právnych predpisov. Na základe ustanovenia § 2 predmetného zákona sa poškodeným rozumie:

- „... osoba, ktorej bola v dôsledku trestného činu spôsobená ujma na zdraví; ak táto osoba v dôsledku tohto činu zomrela (ďalej len „zomretý“), pozostalý manžel po zomretom a pozostalé dieťa po zomretom, a ak ich niet, pozostalý rodič po zomretom, a ak ho niet, osoba, ku ktorej mal zomretý vyživovaciu povinnosť.“¹⁸

Možno konštatovať, že pri vytváraní právneho rámca pre uplatnenie oprávnení obetí trestných činov podľa požiadaviek smernice 2012/29/EÚ je potrebné vychádzať z rozlíšenia obetí trestných činov ako poškodených a obetí trestných činov, tak ako ich definuje spomínaná smernica 2012/29/EÚ. Uvedené ponúka priestor poukázať na právnu úpravu v ČR, kde relatívne novokoncipovaný zákon o obetiach trestných činov nadviazal na dovtedajšiu právnu úpravu, podľa ktorej bol základný pojem „poškodený“ termínom procesným, ktorý je upravený v zákone č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), v znení neskorších predpisov (ďalej aj „TRS“) označujúci jednu zo strán trestného konania. Podľa platného a účinného právneho stavu tak v ČR môže jedna a tá istá osoba vystupovať aj ako poškodený, aj ako obeť. Samozrejme, právna úprava medzi týmito pojmiami dôsledne rozlišuje. Pod subjektom poškodeného rozumie fyzické osoby a tiež právnické osoby. Naproti tomu, za obeť právna úprava považuje výlučne fyzické

¹⁶ JELÍNEK, J.: *K postavení poškozeného v českém trestním řízení*. In: ZÁHORA, J., KERT, R.: *Obete kriminality. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave*. Bratislava: Eurokódex, 2010, s. 48 – 49.

¹⁷ V prípade, ak by navrhovaný vládny zákon o obetiach trestných činov prešiel v NR SR, predpokladá sa, že znenie nového zákona by predmetný zákon č. 215/2016 Z. z. zrušil.

¹⁸ Zákon č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi v znení neskorších predpisov.

osoby, ktoré sú zároveň poškodenými a tiež tie fyzické osoby, ktoré sa v dôsledku smrti blízkej osoby ako priamej obete trestného činu stali pozostalými.¹⁹ Rozdiely medzi postavením poškodeného a obeťou v ČR možno vymedziť nasledovne:

- a) poškodený je stranou trestného konania s procesnými právami a povinnosťami, naproti tomu obeť je subjektom osobitnej starostlivosti poskytovanej štátom,
- b) poškodeným môže byť právnická aj fyzická osoba, naproti tomu obeťou je výlučne osoba fyzická, pretože právnická osoba nemôže z titulu svojej existencie ako právnej fikcie pociťovať ujmu, aj keď jej môže vzniknúť materiál-na ujma, nemá schopnosť byť nositeľom citov,
- c) za obeť možno považovať i pozostalých po obeti, ktorá v dôsledku trestného činu zomrela, a to i keby takáto osoba postavenie poškodeného v rámci trestného konania nemala. Naproti tomu utrpená nepriama ujma (aj keď závažného charakteru) nemá vplyv na získanie postavenia poškodeného, t. j. poškodenému sa uhrádza ujma, ktorá mu vznikla v priamej príčinnej súvislosti s trestným činom, pričom u obeť je záujem na predchádzaní druhotnej ujmy,
- d) poškodeným je z hľadiska českého TRS aj právny nástupca v prípade postúpenia pohľadávky, naproti tomu obeť nemôže svoje práva subjektu osobitnej starostlivosti previesť právnym úkonom na inú osobu.²⁰

Na základe všetkých uvedených skutočností sa domnievame, že konkrétne požiadavky smernice 2012/29/EÚ týkajúce sa práv v trestnom konaní treba v rámci slovenského trestného práva vzťahovať na obeť ako poškodených (a ak tieto práva nie sú doposiaľ v TP upravené), treba iniciovať a vykonať príslušné zmeny v legislatíve a doplnenia v základnom trestnoprocesnom predpise, preto sa v nasledujúcich kapitolách budeme venovať aj komparácii požiadaviek smernice 2012/29/EÚ so slovenskou právnou úpravou trestného konania v súvisi s postavením poškodeného.

Napriek uvedenému by sme chceli vyzdvihnúť potencionálnu legálnu úpravu pojmu obeť trestného činu, ktorú navrhuje návrh zákona o obetiach trestných činov, ktorý sa do legislatívneho procesu Národnej rady SR dostal 18. 8. 2017. Tento pojem je v súlade s požiadavkami smernice 2012/29/EÚ a na účel predkladaného zákona sa obeťou rozumie:

¹⁹ JELÍNEK, J.: *K postavení poškozeného v českém trestním řízení*. In: ZÁHORA, J., KERT, R.: *Obete kriminality. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave*. Bratislava: Eurokódex, 2010, s. 48 – 49.

²⁰ GRÍVNA, T.: *Zákon o obětech trestných činů*. In: *Poškozený a oběť trestného činu z trestně-právního a kriminologického pohledu*. Praha, 2012, s. 23.

1. fyzická osoba, ktorej bolo alebo malo byť trestným činom ublížené na zdraví, spôsobená majetková škoda, morálna alebo iná škoda alebo boli porušené, či ohrozené jej zákonom chránené práva alebo slobody,
2. príbuzný v priamom rade, osvojiteľ, osvojenec, súrodenec, manžel a osoba, ktorá žila v čase smrti v spoločnej domácnosti s osobou, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ako aj osoba závislá od osoby, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť, ak utrpeli v dôsledku smrti tejto osoby škodu a ak odsek 2 neustanovuje inak; ak je týchto osôb viac, považuje sa za obeť každá z nich.²¹

1.2 Poškodený v systéme právnych vied

V tejto podkapitole uvedieme vymedzenia definície pojmu obeť (poškodený) v rámci konkrétnych právnych vied. Pôjde o kriminalistiku, kriminológiu a viktimológiu. Napriek tomu, že v žiadnom prípade nejde o legálne definície pojmu obeť, resp. pojmu poškodený, tieto nižšie uvedené špecifické „pohľady“ na osobu poškodenú trestným činom bezprostredne súvisia s trestným konaním ako takým.

Kriminalistika pre svoje účely používa pojem obeť. Termín obeť používa užšie, ako je chápaný napríklad v smernici 2012/29/EÚ. Za obeť kriminalistika považuje fyzickú osobu, ktorej bolo trestným činom ublížené na zdraví, alebo ktorej bola spôsobená majetková, morálna alebo iná ujma. Na základe uvedeného vyplýva, že kriminalistika nezahrňuje do pojmu poškodený právnické osoby, čo možno zdôvodniť tým, že poškodený je objektom kriminalistického skúmania – zdrojom pre získanie informácií o obeti trestného činu.²²

Z kriminalistického hľadiska má obeť - poškodený rôznorodé využitie. Poškodeného možno chápať ako nositeľa stôp alebo osobu, ktorá sa dostáva do priameho a bezprostredného kontaktu s páchatelom, kedy dochádza napríklad k vytváraniu pamäťovej stopy. Možno povedať, že v takýchto prípadoch poškodený najčastejšie vystupuje ako svedok.

Kriminalistický záujem o obeť (fyzickú osobu) jednoznačne vychádza zo skutočnosti, že obeť je zdrojom relevantných informácií a dôkazov v podobe zistených a zaistených kriminalistických stôp, na druhej strane je doplnený aj záujmom o obeť ako o osobnosť so špecifickými psychickými vlastnosťami a sociálnymi väzbami. Tieto skutočnosti sú nepochybne významné pre dokazovanie trestného činu a usvedčenie páchatela. Šimovček ďalej uvádza, že: „... *relevancia obete*

²¹ Bližšie pozri návrh zákona o obetiach trestného činu. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=6488>. [online].

²² ČEČOT, V.: *Poškodený v trestnom konaní – legislatívna súčasnosť a perspektívy*. In: *Bezpečnostní teorie a praxe*, 2005, s. 40.

vychádza z tých skutočností, že obeť je nositeľom materiálnych a pamäťových stôp a súčasne je pôvodcom a nositeľom materiálnych aj pamäťových stôp (zanecháva stopy daktyloskopické, trasologické, biologické a iné na páchatelovi, na nástrojoch a v materiálnom prostredí udalosti).²³

Kriminológia v súvislosti s poškodeným používa termín obeť trestného činu, čo súvisí s viacerými skutočnosťami. Dianiška upozorňuje – v rámci vymedzenia definičných znakov kriminológie (ktoré sú u rôznych autoroch mierne odlišné), že kriminológia ako veda o zлочine obsahuje v rámci svojej definície aj znak „subjektov a objektov zločinu“, čo znamená, že sa okrem poznatkov o etiológii, fenomenológii, prevencii a prognózy trestného činu zaoberá aj páchatelom a obeťou trestného činu.²⁴ Je dôležité poznamenať, že v rámci vzťahov v podsystemoch kriminológie je vybudovaný samostatný vedný odbor – viktimológia, ktorá sa v užšom ponímaní: „... zaoberá obeťou trestného činu, jej rolou pri jej vzniku a pri priebehu, ako aj pri jeho odhaľovaní a objasňovaní. Zaoberá sa aj možnosťami pomoci obetiam, ako aj spôsobmi predchádzania (prevencii) viktimizácii.“²⁵

Pojem viktimológia vychádza z latinského slova „*victima*“, čo znamená obeť. Táto vedná disciplína vymedzuje pojem obeť na základe škálovania v rámci rozsahu – výkladu pojmu. V úplne najširšom zmysle sa za obeť pokladá každý človek respektíve skupina osôb, ktorí utrpeli akúkoľvek ujmu, a to nielen trestným činom, ale napríklad aj vojnou, leteckým nešťastím, živelnými pohromami a pod. V užšom zmysle sa za obeť pokladá osoba (fyzická či právnická), ktorá je poškodená konkrétnym trestným činom. V najužšom slova zmysle je obeťou konkrétna fyzická osoba (človek), ktorá utrpela konkrétnym trestným činom ujmu na živote, zdraví, majetku, cti či iných právach.

Na základe uvedeného môžeme konštatovať, že pojem obeť trestného činu v intenciách kriminológie a viktimológie je pojmom širším ako pojem poškodený v zmysle trestného práva.²⁶ Takto chápaná obeť vo svojom obsahu zahŕňa aj kategórie škôd, s ktorými TP v definícii pojmu poškodeného nedisponuje a takisto v sebe zahŕňa nielen osoby, ktorým bola v priamej súvislosti trestným činom spôsobená ujma, ale za obeť sa považujú aj osoby, ktoré sú v príbuzenskom pomere osôb, ktoré boli trestným činom priamo dotknuté (ide o tzv. sekundárne obeť, ktoré majú skôr charakter psychickej škody, emocionálneho utrpenia, obmedzenia základných práv a pod.).²⁷

²³ ŠIMOVCĚK, I.: *Obeť ako zdroj trestnoprávne relevantných informácií*. In: Psychológ medzi právnikmi. Pocta profesorovi Gustávovi Dianiškovi k 75. narodeninám. Trnava: Právnická fakulta TU v Trnave, 2015, s. 369.

²⁴ DIANIŠKA, G. et al.: *Kriminológia*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 16 – 17.

²⁵ Tamtiež, s. 23.

²⁶ Tamtiež, s. 117.

²⁷ ČEČOT, V.: *Poškodený v trestnom konaní – legislatívna súčasnosť a perspektívy*. In: Bezpečnostní teorie a praxe, 2005, s. 40.

2 RESTORATÍVNA JUSTÍCIA A POŠKODENÝ

2.1 Pojem restoratívna justícia

Približne v 80. rokoch 20. storočia postupne vzniká na Novom Zélande, USA, Kanade a aj v časti západnej Európy nová koncepcia trestnej spravodlivosti, nazývaná *restoratívna justícia* (*restore – obnoviť*), ako dôsledok neúmerneho nárastu kriminality a negatívnych spoločenských následkov s tým spojených.

Najmä druhú polovicu 20. storočia možno teda aj z hľadiska trestnej justície označiť za obdobie hľadania nových, adresnejších foriem spravodlivosti, ktoré by nahradili respektíve vylepšili niektoré tradičné do istej miery nepružné postupy v trestnom konaní. Podľa nášho názoru je v rámci SR jednoznačne najväčším odrazom týchto zmien vytvorenie podmienok na široké uplatnenie alternatívnych procesných postupov najmä v rámci prípravného konania prostredníctvom tzv. odklonov v trestnom konaní. Takýto postup existuje bez nutnosti viesť procesne, dôkazne a časovo omnoho viac náročné konanie pred súdom. Aj vytvorenie hmotnoprávnych podmienok na ukladanie tzv. alternatívnych trestov, ktorých výkon je určitou alternatívou ku stále štandardnému trestu odňatia slobody, ako aj vytvorenie podmienok na tzv. alternatívy k potrestaniu, ktoré môžu zabezpečiť nápravu páchatela aj bez uloženia trestu, posilňujú zásadu pomocnej úlohy trestnej represie.²⁸

Ako sme uviedli, tak aj pokiaľ ide o Slovenskú republiku možno tieto restoratívne prvky bádať tiež. V rámci odklonov v trestnom konaní spomenieme napríklad procesnú úpravu podmiennečného zastavenia trestného stíhania podľa ustanovenia § 216 TP, podmiennečné zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného podľa ustanovenia § 218 TP, zmier podľa ustanovenia § 220 TP, či konanie o dohode o vine a treste podľa ustanovenia § 232 TP. Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov (ďalej aj „TZ“, „Trestný zákon“) upravuje hmotnoprávne podmienky pre uloženie alternatívnych trestov, pričom taxatívny výpočet trestov nájdeme v ustanovení § 32 TZ. Z alternatívnych trestov (v užšom slova zmysle) možno spomenúť trest domáceho väzenia podľa ustanovenia § 53 TZ, trest povinnej práce podľa ustanovenia § 54 až 55 TZ, peňažný trest podľa ustanovenia § 56 až 57 TZ a trest zákazu účasti na verejných podujatiach podľa ustanovenia § 62a TZ. Za alternatívy k potrestaniu považujeme napríklad upustenie od potrestania podľa ustanovenia § 40 TZ.

²⁸ ZEMAN, Š.: *Restoratívna justícia ako aktuálna výzva pre trestný systém a niektoré možnosti inšpirácie*. In: Bulletin SAK, 2015, č. 9, s. 27.

Koncept restoratívnej justície sa opiera aj o uvedené alternatívne riešenia trestných vecí, k podstate ktorých patrí najmä snaha individualizovať trestný postih, pričom snahou je aj pozitívne motivovať páchatela trestného činu k životu v súlade so zákonom, k prevzatíu zodpovednosti za svoj čin, aktívne zapojiť do riešenia veci osoby poškodené trestnou činnosťou, obnovenie trestným činom narušených vzťahov, a to s akcentom na skutočnosť, že trestný čin nepredstavuje len porušenie verejného záujmu, prekročenie práva a útok na štát, ale že ide predovšetkým o konflikt medzi konkrétnym páchatelom trestného činu a jeho konkrétnou obeťou.²⁹

Restoratívna justícia³⁰ sa časom stala termínom, ktorý je všeobecne používaný v trestnom súdnictve. Na základe uvedeného je zrejmé, že primárne zdôrazňuje restoráciu poškodeného a spoločnosti, skôr než potrestanie páchatela.³¹ V rámci teórie existuje viacero definícií restoratívnej justície, napríklad Marshall poskytuje všeobecne uznávanú definíciu, podľa ktorej je restoratívna justícia: „procesom, ktorý spája všetky zúčastnené strany a snaží sa vyriešiť ich problém, a to k spokojnosti všetkých prítomných strán“,³² pričom zúčastnené strany sú zvyčajne obeť, páchatelia a spoločnosť.

Základné princípy Organizácie spojených národov o používaní programov restoratívnej justície v trestných veciach z roku 2002 poskytujú takisto jednu z definícií, kde je restoratívny proces definovaný ako: „... akýkoľvek proces, v ktorom obeť, páchatel alebo akákoľvek iná osoba alebo členovia spoločnosti ovplyvnení trestným činom sa aktívne podieľajú spolu na riešení záležitostí, ktoré vyplývajú z trestného činu. Často s pomocou nestrannej tretej strany.“³³

Howard Zehr, jeden z hlavných zakladateľov restoratívnej justície poukazuje na päť kľúčových princíпов restoratívnej justície, ktoré ju definujú:

1. Zameranie sa na škody a následné potreby obetí, rovnako ako aj na potreby spoločnosti a páchatela.
2. Je nutné adresne stanoviť povinnosti, ktoré vyplývajú zo spôsobených škôd.
3. Pomocou strán by mala nastať spolupráca v procese.
4. Zapojenie tých, ktorí majú oprávnený záujem na situácii, t. j. obeť, páchatelov a členov spoločnosti.
5. Snažiť sa o nápravu spôsobených škôd.

²⁹ ZEMAN, Š.: *Restoratívna justícia ako aktuálna výzva pre trestný systém a niektoré možnosti inšpirácie*. In: Bulletin SAK, 2015, č. 9, s. 28.

³⁰ Niektorí odborníci z praxe si myslia, že by bolo vhodné používať pojem „restoratívne prístupy“.

³¹ LIEBMAN, M.: *Restorative justice/how it works*. London: Jessica Kingsley Publishers. 2012. s. 25 – 35.

³² STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M.: *Restoratívna justícia*. Praha: Leges, 2015, s. 21.

³³ Tamtiež.

Tieto uvedené princípy sú založené na konkrétnych hodnotách, ktoré zahŕňajú vzájomný rešpekt a prepojenie, pretože poškodený trestným činom – obeť, páchateľ a štát sú vždy spoločne prepojení trestným činom. Zehr teda považuje restoratívnu justíciu za „proces, ktorý v maximálnej miere zapája všetkých, ktorých sa dané konanie dotklo, pričom sa usiluje čo možno najväčšiu mieru uzdravenia a obnovy trestným činom narušených vzťahov, a za týmto účelom účastníkom umožňuje spoločne identifikovať spôsobené ujmy a vzniknuté potreby a od nich sa odvíjajúce povinnosti a záväzky.“³⁴

Napriek uvedeným definíciám dodnes neexistuje jednotne prijatá definícia tohto poňatia trestnej spravodlivosti.³⁵

Určitým protipólom restoratívnej justície je retributívna justícia – odplatná spravodlivosť, ktorá je stále z veľkej časti reálnou súčasťou väčšiny právnych systémov, pričom trestný čin chápe ako porušenie právnej normy chápanej ako prehrešok voči štátu. Rozdiely medzi retributívnou a restoratívnou justíciou možno zhrnúť do troch základných otázok,³⁶ ktorými sa zaoberá každá koncepcia:

Tabuľka 1 Restoratívna vs. retributívna justícia

Retributívna justícia	Restoratívna justícia
a) Ako bol porušený zákon?	a) Komu vznikla škoda?
b) Kto sa daného trestného činu dopustil?	b) Aké sú potreby osôb, ktoré trestný čin zasiahol?
c) Ako má byť páchateľ potrestaný?	c) Komu vznikajú záväzky a povinnosti?

Už len na základe jednotlivých definícií restoratívnej justície je viditeľné, že tento smer trestnej politiky uprednostňuje poškodeného, teda obeť trestného činu. Dbá na jeho riadnu participáciu na rozhodovacom procese a na náhradu jemu spôsobenej škody.

2.2 Základné ciele a princípy restoratívnej justície

Okrem spomenutého Zehra patrí k významným predstaviteľom tejto formy justície aj Daniel Van Ness, ktorý hovorí o troch základných princípoch restoratívnej justície, pričom vychádza zo základnej myšlienky, že trestný čin je viac ako len porušenie právnej normy. Na základe uvedených princípov sa nám naskytajú aj

³⁴ ZEHR, H.: *The little Book of Restorative Justice. Intercourse*. PA: Good Books, 2002, s. 37.

³⁵ MASOPUST ŠACHOVÁ, P.: *Využití restoratívnych programů u závažné trestné činnosti*. In: Státní zastupitelství, 2014, roč. 12, č. 6, s. 33.

³⁶ ZEHR, H.: *The little Book of Restorative Justice. Intercourse*. PA: Good Books, 2002, s. 59.

otázky súvisiace so slovenskou právnou úpravou v rámci restoratívnych prístupov. Ich odpovede budeme postupne uvádzať v ďalších kapitolách monografie. Základné princípy podľa Van Nessa:

1. Princíp obnovenia (*restoration*): ak trestný čin je viac ako len porušenie právnej normy, potom spravodlivosť vyžaduje, aby sme sa usilovali vyliečiť obeť, páchateľov i komunity, ktorým bola spôsobená ujma v dôsledku spáchania trestného činu. Teda ak sa zaoberáme tými, ktorí právo porušili, musíme sa zaoberať aj tými, ktorí utrpeli ujmu spôsobenú trestným činom.³⁷ *Otázkou potom je, ako chráni slovenský právny poriadok obeť trestného činu.*
2. Princíp aktívnej účasti a angažovanosti (*reintegration*): ak trestný čin je viac ako len porušenie právnej normy, potom poškodení (obeť), páchatelia a spoločnosť by mali mať možnosť aktívne sa zapojiť do procesu jednotlivého riešenia sporu, a to tak skoro a v takej miere, ako je to čo najviac možné.³⁸ *V súčasnom slovenskom trestnom konaní v podstate v rámci formálneho štandardného trestného konania stavia poškodených do pasívnej roly. Akým spôsobom môžu poškodení v SR participovať na samotnom trestnom procese? V čom spočívajú výhody takejto participácie pre poškodeného, pre páchateľa trestnej činnosti, ale aj pre spoločnosť?*
3. Princíp zodpovednosti štátu (*responsibility*): ak je trestný čin viac ako „len“ porušenie právnej normy, musíme vziať do úvahy i vzájomné úlohy a záväzky štátu a spoločnosti. To znamená, že v záujme zvýšenia a podpory spravodlivosti, štát je zodpovedný za ochranu právneho poriadku, zákona a spoločnosť za nastolenie a zavedenie verejného poriadku.³⁹

Na rozdiel od Van Nessa považuje Zehr pri obsiahnutí primárnych princípov restoratívnej justície potrebné porovnať ich s princípmi retributívnej justície – iba tak sa dá úplne a výstižne vysvetliť rozdiely medzi dvoma konceptami trestnej justície. Zehr⁴⁰ považuje za princípy restoratívnej a retributívnej koncepcie nasledovné:

³⁷ VAN NESS, D., HENDRICKS STRONG, K.: *Restorative Justice*, 2nd ed. Cincinnati, OH: Anderson, 2002, s. 229 – 330.

³⁸ Tamtiež.

³⁹ Tamtiež.

⁴⁰ ZEMAN, Š.: *Restoratívna justícia ako aktuálna výzva pre trestný systém a niektoré možnosti inšpirácie*. In: Bulletin SAK, 2015, č. 9, s. 32.

Tabuľka 2 Princípy restoratívnej a retributívnej justície

Retributívna justícia	Restoratívna justícia
a) Trestný čin predstavuje narušenie zákona a záujmov štátu.	a) Trestný čin je narušením ľudskej integrity a medziludských vzťahov.
b) Narušenie vytvára vinu.	b) Trestný čin vytvára povinnosti a záväzky.
c) Hlavným záväzkom je potrestať páchateľa, ako si zaslúži.	c) Hlavným záväzkom je dať veci do poriadku s prihliadnutím na potreby obeť a páchateľov.
d) Spravodlivosť vyžaduje, aby štát rozhodol o vine a uložil trest.	d) Spravodlivosť zahŕňa v procese nápravy: poškodených, páchateľov a spoločnosť.

Na základe uvedeného možno konštatovať, že restoratívna justícia sa na rozdiel od retributívnej výrazne viac sústreďuje na spôsobenú ujmu a potreby poškodeného – obeť trestného činu, preto trestný čin chápe predovšetkým ako ujmu spôsobenú osobe, v dôsledku čoho sa do popredia dostávajú potreby a postavenie obeť. Potreby obeť, ako je napríklad byť priebežne informovaná, mať zachovanú dôstojnosť v danej situácii, zaistenie jej bezpečnosti, ochrany a nápravy spôsobenej ujmy patrí medzi kľúčové úlohy restoratívnej spravodlivosti.⁴¹ Za primárne obeť sa považujú osoby, ktoré boli trestným činom bezprostredne zasiahnuté, avšak nezabúda sa aj na sekundárne obeť, ktorými sú rodinní príslušníci obeť a páchateľa, svedkovia a príslušníci sociálneho spoločenstva.

Restoratívna justícia tak uprednostňuje dobrovoľnú participáciu páchateľov, čím minimalizuje ich donútenie a segregáciu. Zároveň umožňuje aj obeť, aby spolupracovala na hľadaní efektívnych spôsobov celkovej kompenzácie. Je namieste uviesť, že Sessar na základe svojho výskumu dospel k záveru, že obeť trestných činov nezmysľajú viac represívne ako tí, ktorí sa obeťami nestali, s výnimkou obzvlášť závažného zločinu.⁴²

Restoratívna justícia poskytuje reintegráciu poškodeného a páchateľa. Aj v rámci SR môžeme vnímať, že pokiaľ ide o páchateľov odsúdených na nepodmienečný trest odňatia slobody je nevyhnutné spolupracovať na ich opätovnom zapojení do spoločnosti. Avšak aj poškodení ako obeť trestného činu si mnohokrát vyžadujú reintegráciu. Cítia sa odcudzení, ignorovaní, odrezaní od výsledkov vyšetrovania a odsúdenia páchateľa. Vo veľa prípadoch môžu byť hlboko otraseení nielen samotným trestným činom, ale postupom orgánov činných v trestnom

⁴¹ MIKE, H., ZEHR, H.: *Fundamental Principles of Restorative Justice*. In: Contemporary Justice Review, 1998, č. 1, s. 47 – 55.

⁴² Bližšie pozri – SESSAR, K.: *Wiedergutmachen oder Strafen. Einstellungen in der Bevölkerung und der Justiz*. Pöfingen: Centaurus-Verlagsgesellschaft, 1992.

konaní a súdov. To sa týka najmä pri preťahoch v konaní, nesprávnom posúdení trestnej veci, nesúhlasia s určeným trestom pre páchatela atď. A práve reintegrácia je veľmi dôležitá ako jeden zo základných princípov zmyšľania pri podpore obetí organizáciami, ktoré poskytujú praktickú a emocionálnu podporu pre poškodených.⁴³

Možno zhrnúť, že restoratívna justícia v sebe zahŕňa dve snahy: reagovať na trestným činom spôsobené škody a ujmy a zároveň hľadať príčiny, ktoré viedli k narušeniu hodnotového systému a spoločenských vzťahov: „... restoratívna justícia má vo svojej podstate jediný cieľ, ktorým je spravodlivé narovnanie medzi páchatelom, obeťou a sociálnym spoločenstvom v užšom aj širšom slova zmysle.“⁴⁴

Aj na základe uvedených východísk restoratívnej justície možno vychádzať zo skutočnosti, že poškodený je jedným z najdôležitejších subjektov trestného konania. Z hľadiska významu trestného konania táto dôležitosť vyplýva predovšetkým z dvoch hľadísk. Z hľadiska následku je poškodený obeťou trestného činu, ktorej právny poriadok priznáva prostriedky na uplatnenie odškodnenia a náhrady škody. Z hľadiska začatia trestného konania práve poškodený spravidla dáva podnet na trestné stíhanie a svojimi návrhmi a podnetmi môže kvalitatívne ovplyvniť dokazovanie v priebehu trestného konania.

2.3 Vplyv restoratívnej justície na smernicu Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov

Jednoznačne možno tvrdiť, že jednotlivé systémy trestnej justície sa v rámci Európy, ale aj sveta odlišujú, pričom rôznorodosť korení v rozličnej právnej kultúre. Oblasť restoratívnej justície je dynamicky sa rozvíjajúci systém riešenia trestných vecí s lepším účinkom nielen pre resocializáciu páchatela, ale aj pre pozitívny vplyv na osobu poškodenú trestným činom a samotnú komunitu – spoločnosť. Obeťam trestného činu je venovaná pozornosť v medzinárodnom meradle od 50. rokov⁴⁵ minulého storočia, pričom až koncom 20. storočia sa začala viesť širšia diskusia o posilnení práva poškodených trestným činom (obetí) – v súvislosti s restoratívnou funkciou trestania.

⁴³ MIKE, H., ZEHR, H.: *Fundamental Principles of Restorative Justice*. In: Contemporary Justice Review, 1998, č. 1, s. 47 – 55.

⁴⁴ SOTOLÁŘ, A., VÁLKOVÁ, H.: *Restoratívni justice – trestní politika pro 21. století?* In: Trestní právo, 2000, č. 1, s. 4.

⁴⁵ V roku 1947 Benjaminn Mendelsohn ako prvý použil termín „Viktimológia“.

Ako sme uviedli, do sféry záujmu sa problematika restoratívnej justície a prehlbovania starostlivosti o obeť trestných činov dostala aj na pôdu Európskej únie, ktorá prijala napríklad aj tieto dokumenty, ktorých predmetom je postavenie obetí trestného činu: rezolúcia o odškodnení obetí násilných činov C 77/77, 6. 4. 1981; rámcové rozhodnutie 2001/220/SVV o postavení obetí v trestnom konaní; smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV.

V tejto podkapitole sa budeme sčasti venovať smernici 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, ktorá patrí k posledným normatívnym právnym aktom, ktoré EÚ v tejto sfére prijala. V Úradnom vestníku EÚ bola 14. novembra 2012 uverejnená ako „*Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV*“.

Smernica 2012/29/EÚ nadobudla účinnosť nasledujúci deň po jej uverejnení v Úradnom vestníku Európskej únie, pričom členské štáty EÚ mali uviesť do účinnosti zákony, právne predpisy a opatrenia potrebné na dosiahnutie súladu s touto smernicou 2012/29/EÚ do 16. novembra 2015. Treba poznamenať, že Slovenská republika je jedna z mála členských štátov, ktorá dodnes (je august 2017) nedisponuje s osobitným zákonom, ktorý by zastrešoval túto problematiku. Tento stav nie je prekvapivý, dá sa povedať, že pre SR je to „štandardná“ cesta, keďže podobnú skúsenosť sme zažili napríklad pri zavádzaní trestnej zodpovednosti právnických osôb. Práve v tomto období sa po prvýkrát dostal návrh zákona o obetiach trestných činov do Národnej rady SR. Pevne dúfame, že tento zákon nepostretne rovnaký „osud“, ako postretol zákon o trestnej zodpovednosti právnických osôb a poslanci ho v treťom čítaní schvália na prvýkrát.

Smernica 2012/29/EÚ svojím obsahom ruší predchádzajúce rámcové rozhodnutie 2001/220/SVV o postavení obetí v trestnom konaní a stanovuje základný rámec na riešenie potrieb obetí trestných činov, obsahuje minimálne pravidlá, definuje základné pojmy. Systematika sa člení na preambulu, 6 kapitol a 32 článkov.

Primárnym účelom smernice 2012/29/EÚ je zaistiť, aby sa obetiam trestných činov poskytli:

- náležité informácie,
- podpora a ochrana,
- aby sa im umožnilo zúčastniť sa na trestnom konaní.

Už zo samostatného členenia systematiky smernice 2012/29/EÚ je zreteľné, že svojím obsahom dbá na individualizáciu a ochranu postavenia obeť trestného činu. Vo svojej druhej kapitole ponúkla platformu primárnych práv v rámci poskytovania informácií a podpory v rámci trestného konania, akými sú naprí-

klad právo rozumieť a byť pochopený, právo na poskytnutie informácií od prvého kontaktu s orgánom, práva súvisiace s oznamovaním trestnej činnosti, práva na informácie o svojom prípade, právo na tlmočenie a preklad. Tretia kapitola je zameraná na obeť a jej účasť na trestnom konaní, z ktorej vyplývajú práva, ako napríklad byť vypočutý, právo podávať voči rozhodnutiam o nestíhaní skutku opravné prostriedky, právo na právnu pomoc, práva na záruky v súvislosti so službami restoratívnej spravodlivosti, právo na náhradu škody, právo na náhradu výdavkov a podobne. Najmä predmetné kapitoly budú v nasledujúcej časti práce bližšie analyzované vo vzťahu ku komparácii s právnou úpravou obsiahnutou v slovenskom Trestnom poriadku. Štvrtá kapitola s názvom „Ochrana obetí a uznanie obetí s osobitnými potrebami ochrany“⁴⁶ a takisto aj piata kapitola s názvom „Ďalšie ustanovenia“⁴⁷ patria podľa nášho názoru do tzv. sociálnych práv obeť trestného činu a bližšie sa im budeme venovať v kapitole obsahujúcej návrhy *de lege ferenda*.

Všetky členské štáty Európskej únie vrátane Slovenskej republiky by mali podľa smernice 2012/29/EÚ zabezpečiť, aby obeť boli uznané a aby sa s nimi zaobchádzalo s rešpektom, citlivo, individuálne, profesionálne a bez diskriminácie⁴⁸ pri každom kontakte so službami na podporu obetí alebo službami restoratívnej spravodlivosti, alebo s príslušným orgánom činným v rámci trestného konania.

Špeciálnu ochranu poskytuje smernica 2012/29/EÚ deťom, pričom za dieťa sa podľa smernice 2012/29/EÚ považuje každá osoba mladšia ako 18 rokov.⁴⁹ V prípade, že je obeťou dieťa, je potrebné brať hlavný zreteľ na najlepší záujem dieťaťa, ktorý sa posudzuje vždy individuálne. Prihliada na vek, vyspelosť, názory, potreby a obavy dieťaťa. Dieťa a nositeľ rodičovských práv a povinností alebo jeho ďalší právny zástupca sú informovaní o všetkých opatreniach alebo právach osobitne zameraných na dieťa.⁵⁰

Smernica 2012/29/EÚ, na rozdiel od rámcového rozhodnutia 2001/220/SVV o postavení obetí v trestnom konaní, vymedzuje obeť širšie a znenie obsahovo zhodné aj v spomínanom rámcovom rozhodnutí „*obeť je fyzická osoba, ktorej bola*

⁴⁶ Sem patria napríklad: právo na ochranu, právo na zamedzenie kontaktu obeť s páchatelom, právo obetí na ochranu počas vyšetrovania trestného činu, právo na individuálne posúdenie obeť s cieľom identifikovať osobitnú potrebu ochrany a pod.

⁴⁷ Sem patrí napríklad: odborná príprava odborníkov z praxe, spolupráca a koordinácia služieb.

⁴⁸ Práva stanovené v tejto smernici 2012/29/EÚ sa vzťahujú na obeť bez diskriminácie, a to aj vo vzťahu k povahe ich pobytu.

⁴⁹ Pojem dieťaťa je totožný s legálnou definíciou dieťaťa podľa zákona č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov, kde je v § 127 ods. 1 ustanovené: „*Dieťaťom sa rozumie osoba mladšia ako osemnásť rokov, ak tento zákon neustanovuje inak.*“

⁵⁰ Bližšie pozri článok 1 smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV.

v priamom dôsledku trestného činu spôsobená ujma vrátane fyzickej, mentálnej alebo emocionálnej ujmy alebo majetkovej škody“, rozširuje o ďalšiu kategóriu obeť, ktorými sú aj „rodinní príslušníci osoby, ktorá v priamom dôsledku trestného činu zomrela, ktorým bola v dôsledku smrti danej osoby spôsobená ujma“. Potom za rodinných príslušníkov sa považujú: manžel/manželka, osoba, ktorá žije s obeťou trvalo a stabilne v pevnom intímnom zväzku v spoločnej domácnosti, príbuzní v priamom rade, súrodenci a osoby závislé od obeť. V tomto prípade je vhodné poznamenať, že členské štáty môžu zaviesť vo svojom vnútroštátnom práve postupy, ktorými sa po zohľadnení okolností každého jednotlivého prípadu obmedzí počet rodinných príslušníkov, ktorí môžu uplatniť práva stanovené v tejto smernici 2012/29/EÚ a takisto vo vzťahu k článku 2 ods. 1 písm. a) bodu ii) smernice 2012/29/EÚ na určenie toho (definícia pojmu obeť),⁵¹ ktorí rodinní príslušníci majú prednosť v súvislosti s uplatnením práv stanovených v tejto smernici 2012/29/EÚ. V tomto súvisí opäť poznamenávame, že slovenský právny poriadok nepozná pojem obeť, a tým pádom nedisponuje ani s jej legálnou definíciou, avšak disponuje s pojmom poškodený podľa ustanovenia § 46 TP, ktorý je na jednej strane pojem širší, lebo zahŕňa aj poškodených (obeť) ako právnické osoby (nielen fyzické osoby),⁵² na druhej strane je užší, lebo za poškodených (obeť) nepovažuje aj rodinných príslušníkov osoby, ktorá v priamom dôsledku trestného činu zomrela, ktorým bola v dôsledku smrti danej osoby spôsobená ujma.

Podľa smernice 2012/29/EÚ sa za restoratívnu spravodlivosť⁵³ považuje akýkoľvek proces, v rámci ktorého sa obeť a páchateľovi umožní – v prípade ich dobrovoľného súhlasu – aktívne sa zúčastniť na vyriešení záležitostí vyplývajúcich z trestného činu prostredníctvom pomoci nestrannej tretej strany.⁵⁴ Takýto pro-

⁵¹ „...rodinní príslušníci osoby, ktorá v priamom dôsledku trestného činu zomrela, ktorým bola v dôsledku smrti danej osoby spôsobená ujma“. Bližšie pozri článok 2 smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV.

⁵² DIANIŠKA, G. et al.: *Kriminológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. s. 226 – 230.

⁵³ Za základné princípy restoratívnej justície považuje kriminologička Susan Sharpe následovné: 1. úplná participácia a konsenzus strán, ktorých sa spor týka (páchateľ, obeť, komunita), 2. napraviť to, čo bolo trestným činom spôsobené, 3. úplná a priama zodpovednosť páchateľov voči obeť, 4. harmonizovať vzniknutý stav prostredníctvom reintegrácie páchateľa, ale aj poškodeného/obeť, 5. posilňovanie komunitných väzieb.; SHARPE, S.: *Restorative Justice: A Vision for Healing and Change*. Alberta, Edmonton, VOMS, 1998, s. 7 – 15.; pozri aj STRÉMY, T.: *Teoreticko-metodologické východiská restoratívnej justície*. In: STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie*. Praha: Leges, 2014, s. 68.

⁵⁴ Bližšie pozri článok 2 smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV.

ces môže byť napríklad mediácia medzi obeťou a páchatelom. Samotná mediácia môže byť súčasťou formálneho systému trestnej spravodlivosti alebo fungovať pod záštitou iných organizácií, napríklad občianskych združení a pod., ktoré nie sú priamo späté s týmto systémom.⁵⁵ V niektorých štátnych jurisdikciách môže byť nariadená mediácia priamo súdom namiesto formálneho rozsudku.⁵⁶

⁵⁵ ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D.: *Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. s. 161.

⁵⁶ HOLOMEK, J.: *Viktimológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. s. 102.

3 VIKTIMOLÓGIA: OBEŤ VS. POŠKODENÝ

Nato, aby sme mohli komplexne pochopiť snahu restoratívnej justície, ale aj snahu Európskej únie zjednotiť základné práva obetí, je potrebné pochopiť postavenie osoby poškodenej trestným činom zo širšieho spektra, a to najmä psychologického a sociálneho.

Viktimológiu môžeme stále považovať za relatívne mladú a novú vednú disciplínu. Prvotné zmienky o význame obeť v rámci procesu páchania trestnej činnosti nájdeme už v dielach zakladateľov kriminológie – napríklad u Ferriho či Lombrosa. Napriek uvedenému skutočný začiatok viktimológie ako vednej disciplíny možno nájsť v 40. a 50. rokoch 20. storočia – dovtedy bola všetka pozornosť kriminológov orientovaná na páchatela.

Za zakladateľov tejto vednej disciplíny sa považujú Hans von Henting (nemecký kriminológ) a Benjamin Mendelsohn (rumunský právnik). Posledný spomenutý je označovaný za „otca viktimológie“, pretože práve on ako prvý použil termín viktimológia pri svojej prednáške na konferencii Rumunskej spoločnosti pre psychiatriu v roku 1947. Oboch „zakladateľov“ počas svojho pôsobenia zaujímala najmä dynamika vzťahu medzi obeťou a páchatelom.⁵⁷

Neskôr v 70. rokoch je s touto vednou disciplínou spojené meno Stephena Schafera, ktorý ako prvý vo svojej monografii *Obeť a jej páchatel: štúdia funkcionálnej zodpovednosti* (1968) prezentoval viktimológiu ako samostatnú vednú disciplínu. Takisto významnou osobnosťou, ktorá sa ako prvá venovala typológii obeť trestného činu je Ezzat A. Fattah, ktorý v roku 1971 vydal monografiu *Je vinná obeť?*⁵⁸

Spomenutým pánom, ktorí sa primárne profesne profilovali ako trestní právnici či kriminológovia, jednoznačne vďačíme za vznik viktimológie. Je potrebné poznamenať, že nie všetci sa zhodovali vo vymedzení predmetu záujmu tejto vednej disciplíny.

Podľa Benjamina Mendelsohna: „... ako medicína lieči všetkých pacientov a všetky choroby, tak ako sa kriminológia zaoberá všetkými kriminálnymi činmi a všetkými formami kriminality, tak sa aj viktimológia musí zaoberať všetkými obeťami.“⁵⁹ Odlišné chápanie viktimológie prezentuje Hans von Hentig, ktorý ju chápe ako špecifickú súčasť kriminológie zameranú na postavenie výlučne iba obeť trestnej činnosti.

⁵⁷ HOLOMEK, J.: *Viktimológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. s. 12 – 17.

⁵⁸ Tamtiež.

⁵⁹ MENDELSON, B.: *Victimology and contemporary society's trends*, 1976. s. 21.

Slovenský autor Heretik považuje za viktimológiu interdisciplinárnu vednú disciplínu o obeti trestného činu, ktorá je prienikom kriminológie, sociológie, psychológie a psychiatrie.⁶⁰ Dianiška definuje viktimológiu ako vedu o obetiach, pričom ju možno ďalej diferencovať v širšom (napr. obeť živelných katastrof) a užšom zmysle (obeť kriminálnych činov).⁶¹

Z uvedeného jasne vyplýva, že viktimológia ako veda o obetiach má svoje dva základné prúdy. Prvý prúd sa nazýva všeobecná viktimológia (assistance-oriented victimology), ktorej hlavným predstaviteľom je spomínaný Mendelsohn. Všeobecná viktimológia má v predmete záujmu každú obeť bez ohľadu na príčinu, prečo sa obeťou stala. Druhý prúd, ktorému sa budeme bližšie venovať v práci je tzv. trestná viktimológia (penal victimology), ktorej predmet záujmu je výrazne užší. Táto skúma predovšetkým obeť skutkov páchatelov trestných činov.⁶²

3.1 Viktimizácia

Viktimizácia (alebo aj „viktimácia“) je proces – krízová situácia, kedy sa osoba stáva obeťou kriminality. Samotná viktimizácia je spravidla procesom neočakávaným, svojvoľným a nepredvídateľným. Na takúto situáciu, kedy sa človek stáva obeťou trestného činu, sa v podstate nijakým spôsobom nedá pripraviť (nepodari sa to dokonca ani odborníkom, ktorí sa viktimológiou zaoberajú). Osoba takúto situáciu veľmi ťažko spracúva emocionálne, ale aj rozumovo. Človek je zmätený, zaskočený a ako prvá v jeho mysli naskočí bolestivá otázka: „Prečo práve ja?“⁶³

Takýto proces možno považovať za krízovú situáciu, ktorá má určité znaky a vyznačuje sa tým, že:

- je prakticky nemožné sa na ňu vopred pripraviť,
- je nesmierne zložitá sa s ňou rozumovo vyrovnáť,
- býva často takmer nemožné sa jej vlastným pričinením vyhnúť.⁶⁴

Takáto situácia nastáva z trestnoprávneho pohľadu v prípadoch, ktoré by sme v rámci teórie trestného práva hmotného mohli zaradiť k naplneniu znaku skutkovej podstaty trestného činu, a to k objektívnej stránke, kedy subjekt úmyselne alebo z nedbanlivosti koná protiprávne, teda naplňa znaky skutkovej podstaty.

Opísané znaky naplňajú predovšetkým primárnu viktimizáciu. Existuje však aj sekundárna viktimizácia a terciárna viktimizácia.

⁶⁰ HERETIK, A.: *Forezná psychológia*. Bratislava: SPN, 2004.

⁶¹ DIANIŠKA, G. et al.: *Kriminológia*. 2. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. 23.

⁶² DIJK, J. J. M.: *Introducing victimology*. The Victimologist, No. 1, 1997, s. 4.

⁶³ HAVRENTOVÁ, D.: Obeť z pohľadu psychológie. In: KURUC, P. (ed.): *Obeť kriminality a ich práva*. 1. vydanie. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 67.

⁶⁴ ČÍRTKOVÁ, L.: *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 123.

Sekundárna viktimizácia prebieha výlučne v rovine psychickej, pričom niekedy práve sekundárna viktimizácia môže zraňovať obeť krutejším spôsobom než samotná prežitá trauma. V tejto súvislosti sa najčastejšie uvádza trojica pocitov, ktoré v tomto štádiu prežíva obeť, a to: pocit nespravodlivosti, pocit nedôstojnosti, pocit izolácie.⁶⁵ Aj spomínaná smernica 2012/29/EÚ vo veľkom počte obsahuje práve také práva, ktoré sú dôležité pre samotnú ochranu obetí trestných činov a majú účinný charakter pri zamedzovaní sekundárnej viktimizácie. Z kriminologického hľadiska rozlíšujeme tri základné zdroje sekundárnej viktimizácie:⁶⁶

1. Zastrážovanie: je „*priama alebo nepriama vyhrážka⁶⁷ uskutočnená voči svedkovi (poškodenému) alebo spolupracovníkovi justície, ktorá môže viesť k ovplyvneniu ochoty podať výpoveď alebo ktorá je dôsledkom jeho výpovede*“.⁶⁸ Predmetný faktor sa dostáva do popredia napríklad pri výsluchoch v rámci prípravného konania, kedy v mnohých prípadoch orgány činné v trestnom konaní predvolávajú na výsluch obvineného a poškodeného v podobných časoch (niekedy aj v rovnakom). Tu tieto osoby prichádzajú do kontaktu, keďže v slovenských pomeroch o oddelených čakárňach, ktoré by zamedzovali kontaktu spomínaných subjektov trestného konania nemožno ani hovoriť. To isté platí pri predvolaní na hlavné pojednávanie, kedy pokiaľ nejde o obžalovaného, ktorý sa nachádza v ústave na výkon trestu odňatia slobody alebo väzby, resp. o obžalovaného, ktorý je neprítomný, sa spravidla osoby stretnú pred pojednávaciu miestnosťou, čo je pre poškodeného nie malá psychická záťaž (najmä pri násilnej trestnej činnosti).
2. Sociálne prostredie: obeť trestného činu sú po trestnom čine konfrontované s reakciou sociálneho okolia, ľudí a veľakrát aj médií. Význam prostredia hrá veľkú úlohu aj v procese spracovania traumy z trestného činu, kedy môže rovnako pomôcť, ako napáchať veľké škody na psychike obeť.⁶⁹
3. Orgány činné v trestnom konaní, súd: poškodený trestným činom (obeť) je od okamihu, keď podá trestné oznámenie konfrontovaný s orgánmi činnými v trestnom konaní a stáva sa subjektom trestného konania. Obete závažných trestných činov (napríklad sexuálne motivovaných) čelia potom konfrontácii s traumatizujúcim zážitkom aj počas trestného konania, keď sú niekoľkokrát vypočúvané, musia identifikovať páchatela a pod. Napríklad

⁶⁵ HOLOMEK, J.: *Viktimológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. s. 57.

⁶⁶ KRISTKOVÁ, V., LANGHANSOVÁ, H., MATIAŠKO, M.: *Legislativní ochrana oběti trestných činů před druhotnou viktimizací a práva oběti na soukromí během trestního řízení*. Právní analýza a návrhy systémových změn. Brno: Liga lidských práv, 2008. s. 4 – 9.

⁶⁷ Tendencia zastrážovania narastá so závažnosťou trestného činu a jeho efektívnosť rastie, ak ide o organizovanú skupinu alebo ak páchatel, ktorý zastrážuje, má nad obeťou moc alebo vplyv.

⁶⁸ Odporúčanie R(2005)9 Výboru ministrov.

⁶⁹ HOLOMEK, J.: *Viktimológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. s. 27.

poškodený, ktorý je zároveň svedkom aj oznamovateľom trestného činu, prvýkrát podáva pomyselnú „výpoveď“ pri oznámení trestného činu, druhýkrát minimálne raz v prípravnom konaní a tretíkrát spravidla aspoň raz na hlavnom pojednávaní, za predpokladu, že vec sa neskončí v rámci predsúdneho konania. Tieto skutočnosti kladú špecifické nároky tak na tie osoby, ktoré vedú výsluch, ako aj na prostredie, v ktorom sa výsluch odohráva. Je dôležité, aby orgány činné v trestnom konaní vytvorili predpoklady pre minimalizáciu dopadov trestného konania na psychiku obeť.

K terciálnej viktimizácii dochádza vtedy, ak jedinec nie je schopný sa doživotne vyrovnáť s prežitou traumou napriek objektívnej skutočnosti uzdravenia fyzických rán či odškodneniu materiálnej ujmy. V takýchto prípadoch dochádza k trvalým psychickým zmenám. Napríklad sa mení životný štýl obeť, môže dôjsť k úplnému vyradeniu takto „postihnutého“ (zasiahnutého) jedinca z pracovného procesu či dokonca z bežného života.⁷⁰

Podľa Čírtkovej či Dianišku⁷¹ existujú určité fázy viktimizácie, ktoré majú svoje jasné príčiny a dôsledky:

Tabuľka 3 Fázy viktimizácie

Fázy viktimizácie	Príčiny vzniku ujmy	Dôsledky ujmy
Primárna	priamy a bezprostredný dôsledok útoku páchatela trestného činu	– fyzická ujma – finančná ujma – psychická ujma
Sekundárna	dôsledok reakcií formálnych inštitúcií, resp. neformálneho sociálneho prostredia	– psychické ujmy: pocit nespravodlivosti, ⁷² pocit nedôstojnosti, ⁷³ pocit izolácie
Terciárna	dôsledok stavu, kedy osoba nie je schopná sa vyrovnáť s prežitou traumatickou situáciou, aj keď došlo k náprave, uzdraveniu a odškodneniu	– narušenie či zmena pôvodnej životnej cesty – reštrukturalizácia osobnostného systému – korekcia správania

⁷⁰ HOLOMEK, J.: *Viktimológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. s. 27 – 28.

⁷¹ DIANIŠKA, G. et al.: *Kriminológia*. 2. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. 122.

⁷² Pociť nespravodlivosti vzniká najmä pri prieťahoch v konaní, neadekvátnych trestoch, pri zastavení trestného stíhania a podobne.

⁷³ Pociť nedôstojnosti je odrazom napríklad neprofesionálneho prístupu orgánov činných v trestnom konaní, najmä v rámci realizácie procesných úkonov, ako napríklad výsluch, konfrontácia a podobne, ale takisto môže vzniknúť v súvislosti s nevhodnou medializáciou prípadu a podobne.

3.2 Dynamika prežívania ujmy

Uvedené úrovne viktimizácie úzko súvisia s dynamikou prežívania spôsobenej ujmy, ktorá prechádza troma základnými fázami. Ide v podstate o prirodzený proces vyrovnávania sa s kriminálnou udalosťou:

1. Fáza šoku.
2. Fáza hojenia (fáza nastupujúcej adjustácie).
3. Fáza zhojenia (fáza konečnej adjustácie).

Fáza šoku nastáva bezprostredne po spáchaní trestného činu, lepšie povedané po útoku. Osoba v takomto prípade ostáva výrazne zaskočená udalosťou, a preto dynamika prežívania zodpovedá tzv. stresovým reakciám. Najprv obeť „stuhne“, čo spôsobí jej vyľaknutie. Stuhnutie následne vystrieda dezorganizácia. Obeť sa v takýchto momentoch cíti a koná, najmä popretím alebo regresom, niekedy aj ľahostajnosťou. Spravidla nie je obeť schopná súvisle hovoriť a racionálne uvažovať. Dĺžka tejto fázy je výrazne individuálna (od niekoľkých hodín po niekoľko dní).⁷⁴

Fáza hojenia nastáva vtedy, keď sa obeť začína s udalosťou postupne vyrovnávať. V takýchto prípadoch spracováva prežitú traumou a začleňuje ju do svojej osobnej histórie. Obeť sa k traumatickej udalosti vracia – hovorí o nej, komunikuje svoje pocity s blízkymi osobami, rodinou. S tým súvisí aj skutočnosť, že obeť je znovu zaplavovaná silnými emóciami smútku, hnevu, strachu, odporu i pocitmi viny. Po tejto úvodnej fáze „hojenia“ nastáva druhá časť hojenia, kedy obeť odmieta o traume hovoriť a snaží sa poprieť svoje prirodzené pocity, sťahuje sa do seba. Takýmto spôsobom sa osoba postupne zmieruje so vzniknutou situáciou. Samotné aspoň čiastočné pochopenie či racionálne spracovanie situácie postupne zatláča pôvodné pocity zúfalstva a smútku. Treba poznamenať, že spracovanie krízy nie je ešte stabilné, bývajú časté kratšie či dlhšie úseky tzv. dekompenzácie, v ktorých dochádza k návratu pôvodných stavov ako plač, bezradnosť, úzkosť, nenávisť a pod. Dĺžka tejto fázy je taktiež individuálna. Súvisí najmä s veľkosťou utržených „rán“ a s rozsahom ujmy. Niekedy táto fáza trvá dokonca aj viac ako jeden rok.⁷⁵

Fáza zhojenia – konečnej adjustácie je odrazom toho, že obeť prichádza ku konečnému spracovaniu prežitej traumy. V tomto štádiu už samotné spomienky strácajú bezprostredný emocionálny náboj a sú integrované do prežívania. Podstatou tejto fázy je tzv. psychická reorganizácia obeť, kedy v prežívaní jedinca už nie sú všetky city viazané na kritický incident. Osoba vtedy začína disponovať „novou“ energiou, ktorú môže investovať do nových zážitkov. Ani táto fáza nemá

⁷⁴ DIANIŠKA, G. et al.: *Kriminológia*. 2. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. 122.

⁷⁵ HOLOMEK, J.: *Viktimológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. s. 57.

jednoznačný koniec. Obet' v podstate nikdy úplne nezabudne na prežitú ujmu, pretože v čase spracovanej podobe zostáva trvalou súčasťou jej osobnosti.⁷⁶

Podľa Havrlentovej celková uvedená dynamika prežívanej ujmy opisuje najmä posttraumatické prežívanie u obetí násilnej trestnej činnosti, avšak je veľmi podobná, resp. takmer kopíruje prežívanie spôsobenej ujmy aj u obetí majetkovej trestnej činnosti.⁷⁷

3.3 Typológia obetí trestných činov

Princíp podielu obete na dnes už prekonanom názore tzv. vlastnej viktimácii sa odrazil aj v tvorbe typológií obetí trestných činov. Ako sme uviedli jednu z úplne najstarších typológií je typológia Mendelsohna, ktorá vychádza práve z miery zavinenia, podielu viny obete na trestnom čine. Možno konštatovať, že dnes je táto typológia v mnohom prekonaná. Práve Mendelsohn sa ako prvý pokúsil na základe vyhodnotenia záverov z hĺbkových rozhovorov s obeťami a dotazníkových metód o klasifikovanie obete do šiestich kategórií:

1. celkom nevinná obeť,
2. obeť s malým podielom viny,
3. obeť rovnako vinná ako páchatel' alebo totožná s páchatelom (samovražda, eutanázia),
4. obeť viac vinná ako páchatel',
5. obeť podstatne viac vinná ako páchatel',
6. simulujúca či fiktívna obeť.⁷⁸

Napriek tomu, že Mendelsohnova typológia je staršia, k najznámejším typológiám patrí typológia založená na zvláštnej sociálnej interakcii „obeť – páchatel'“, ktorá bola zostavená podľa Fattaha a má 5 kategórií obetí:

1. nezúčastnená obeť,
2. latentná alebo predisponovaná obeť,
3. provokujúca obeť,
4. zúčastnená obeť,
5. falošná obeť.⁷⁹

Ak by sme mali vybrať jednu z nášho pohľadu najlepších typológií obetí trestných činov – uviedli by sme Schaferovu typológiu. Táto typológia sa odvíja od funkcionálnej zodpovednosti obetí a je chápaná v širšom sociálnom kontexte. Typológia funkcionálnej zodpovednosti obetí podľa Schafera je nasledovná:

⁷⁶ Tamtiež. s. 12 – 17.

⁷⁷ HAVRLENTOVÁ, D.: Obeť z pohľadu psychológie. In: KURUC, P. (ed.): *Obete kriminality a ich práva*. 1. vydanie. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 67.

⁷⁸ HOLOMEK, J.: *Viktimológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. s. 29.

⁷⁹ DIANIŠKA, G. et al.: *Kriminológia*. 2. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. 118.

1. Nesúvisiace obeť (žiadna zodpovednosť obeť): prípady, v ktorých je obeť náhodným cieľom páchatela.
2. Provokujúce obeť (obeť so spoluzodpovednosťou): páchatel reaguje na nejaký čin alebo správanie obeť.
3. Zodpovedné obeť (istý stupeň zodpovednosti obeť): obeť prístupné viktimácii tým, že sa nachádzajú na nebezpečnom mieste v nebezpečný čas, sú nevhodne oblečené, konajú alebo hovoria zlé veci a pod.
4. Biologicky slabé obeť (žiadna zodpovednosť obeť): starí, mladí, nevládni a ďalší, ktorí sú kvôli svojmu fyzickému stavu príťažlivými cieľmi pre páchatelov.
5. Sociálne slabé obeť (žiadna zodpovednosť obeť): imigranti, menšiny a ďalší, ktorí nie sú dostatočne integrovaní do spoločnosti, sú páchatelmi vnímaní ako „ľahké“ cieľe.
6. Samoviktimizácia (úplná zodpovednosť obeť): ľudia, ktorí sú zapojení do drogovej kriminality, prostitúcie, hazardu a ďalších činností, v ktorých sú obeť a trestný čin v podstate úplne prepojené.
7. Politické obeť (žiadna zodpovednosť obeť): ľudia, ktorí sú viktimovaní, pretože sú v opozícii k moci, alebo sa stávajú obeťami s cieľom ich udržať v podriadenom sociálnom postavení.

Samozrejme existujú aj mnohé iné typológie obeť trestných činov, avšak aj na základe uvedeného je vidno, že tá-ktorá typológia obsahuje odlišné identifikátory obeť. Je veľmi obtiažne zostaviť jednu univerzálnu typológiu, s ktorou by súhlasila väčšina. Možno aj preto dodnes neexistuje klasifikácia, ktorá by rešpektovala jednotný systém kritérií.

Napriek tomu, že uvedené typológie vznikli ešte v minulom storočí, aj v dnešnej dobe sa z médií (najmä publicistické reportáže) dozvedáme, že sa obeť dokázu útočníkovi ubrániť, pričom (nechtiac) spôsobia nejaké zranenia útočníkovi ako páchatelovi trestného činu, čím sa im „zrazu“ pripíše výmena roly. Súhlasíme s názorom Dobrotku, že nikdy nemožno povedať o útočníkovi, že sa stal obeťou trestného činu a obeť sa automaticky stáva útočníkom. V každom jednom prípade treba zohľadniť motív, ktorý je vždy na strane útočníka. Práve útočník je ten, ktorý sa slobodne rozhodol páchať trestný čin. Obeť sa vždy len bráni. Ide v podstate o Dobrotkovu myšlienku plnej zodpovednosti útočníka za konečný výsledok deliktu.⁸⁰

Havrlentová napríklad uvádza, že nie je možné použiť argument, že obrana má byť primeraná útoku, pretože nie každý ovláda bojové umenia, ani nemá kurz sebaobrany – v tej chvíli robí, čo vie. Osoba je zaskočená, zmätená, niekoľko sekúnd si ani neuvedomuje, čo sa deje a potom koná skratovo, s maximálnym úsi-

⁸⁰ HAVRLENTOVÁ, D.: *Obeť z pohľadu psychológie*. In: KURUC, P. (ed.): *Obeť kriminality a ich práva*. 1. vydanie. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 69 – 70.

lím zachrániť svoj život, zdravie a aj svoju česť. Napríklad v jednom prípade z praxe: „... bola mladá žena obťažovaná na zastávke MHD opitým mužom. Nepomohli dohovárania, ani odstrkovania, tak ho obťažovaná žena odsotila oboma rukami. Útočník spadol na obrubník chodníka, došlo k zlomenine spodiny lebečnej, na následky čoho nastala okamžitá smrť.“⁸¹

Všetky spomenuté typológie obetí trestných činov vychádzajúce z ich podielu na vlastnej viktimizácii sú dobré pre objasnenie pozadia procesu, v ktorom sa človek stáva obeťou trestného činu a prospešným teoretickým základom viktimológie. Sú vhodné aj na využitie pre terapeutické a preventívne postupy. Domnievame sa, že by nemali slúžiť pre tvorbu a uplatňovanie trestnoprávných noriem, kde by mala byť primárne posudzovaná výlučne vina páchatela bez ohľadu na to, či ho obeť provokovala alebo nie. V takom prípade by šlo o prenášanie zodpovednosti na obeť, čo je z morálneho a filozofického hľadiska neprípustné.⁸²

3.4 Kategórie ujmy

Osoba zasiahnutá trestným činom pociťuje ako následok takéhoto konania určitú ujmu. Môže ísť o ujmu fyzickú, psychickú, emocionálnu, zdravotnú, ale aj ekonomickú, sociálnu či morálnu. Treba poznamenať, že ide o viac-menšej teoretické delenie. Podľa psychológov totiž nie je možné fyzicky ublížiť človeku bez toho, aby sa necítil byť plný strachu, úzkosti a beznádeje (psychická ujma), ponížený a pokorený, nahnevany (emocionálna ujma), s poškodeným zdravím (zdravotná ujma), strata financií v spojitosti s ušlou mzdou či nákladmi na liečbu (ekonomická ujma), čo následne môže viesť k zníženiu jeho sociálneho statusu (ujma sociálna a morálna). Ide teda o komplexný problém, ktorý treba tak vnímať a rovnako aj riešiť.⁸³

Najviac dominantná ujma je určite psychická (emocionálna ujma). Je to možné vyvodiť zo skutočnosti, že prežitý trestný čin zraňuje predovšetkým city, ktoré ovplyvňujú ostatné formy prežívania. Schopnosť obeť trestného činu vyrovnania sa so spôsobenou ujmu závisí od viacerých faktorov.⁸⁴ Práve najbližšie okolie má dominantný vplyv na to, ako sa obeť trestného činu vyrovná s prežitým deliktom. V podmienkach „zdravej“, funkčnej rodiny sa obeť zväčša stretáva s veľkým pochopením a podporou, bez ohľadu na to, o aký trestný čin ide. Naopak, ak ide o nefunkčnú rodinu, tak rodina obeť nie je oporou a nepomáha jej vyrovnáť sa s prežitou udalosťou v podobe trestného činu. V niektorých extrémnych prípá-

⁸¹ Tamtiež.

⁸² HOLOMEK, J.: *Viktimológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. s. 33 – 37.

⁸³ HAVRENTOVÁ, D.: *Obet z pohľadu psychológie*. In: KURUC, P. (ed.): *Obete kriminality a ich práva*. 1. vydanie. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 71.

⁸⁴ HOLOMEK, J.: *Viktimológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. s. 55.

doch dokonca rodina svojho člena zavrhne, ak sa napr. stane obeťou trestného činu znásilnenia dcéra a pod. (niekedy to má súvis s určitým vierovyznaním – náboženstvom). Ako uvádza Havrlentová: „*Ide o veľmi citlivú oblasť intímnych medziľudských vzťahov v rodine, kde je najväčšia emocionálna sila pomôcť obeť trestného činu alebo ju naopak odvrhnúť, čo môže mať fatálne následky.*“⁸⁵

Miernejší, aj keď takisto veľmi dôležitý emocionálny náboj vplyvu má systém medziľudských vzťahov v rámci práce či voľného času. Takáto krízová situácia, ktorou trestný čin je, vie dobre vyselektovať kamarátov a spolupracovníkov, ktorí sa až v takejto situácii ukážu, aký skutočný „kamarátsky, resp. kolegiálny“ vzťah s obeťou mali. Obeť sa spravidla vo svojom širšom okolí stretne aj s naozaj skutočným pochopením a pomocou, ale aj s úplným odmietnutím či zavrhnutím. Na jednej strane takáto pomyslená „čistička“ medziľudských vzťahov je oslobodzujúca a môže obeť trestného činu posunúť ďalej, na druhej strane, ak prevládne odmietavý postoj, môže to viesť k zmareniu opätovného nadobudnutia vnútornej psychickej rovnováhy.⁸⁶

Rovnako ako mikrosystém, má na obeť a jeho psychiku silný dopad aj makrosystém s uplatňovaním jeho morálnych a právnych noriem a s celkovým povedomím spoločnosti z hľadiska stavu kriminality. Všeobecne alarmujúca je situácia v justícii. Trestné konanie a najmä súdne procesy trvajú aj niekoľko rokov, sú zahalené veľakrát „rúškom tajomstva“ – neistým výsledkom. Na Slovensku je momentálne zložitá vymožitelnosť práva na strane poškodeného a celkovo nízka úroveň ochrany práv obetí a poškodených. Práve poškodení akoby za posledné roky „vypadli“ z okruhu záujmu orgánov činných v trestnom konaní, pričom práve ich postupom a prístupom bývajú sekundárne viktimovaní.

Aj na základe uvedeného je badateľné, že celková problematika obetí trestnej činnosti je závažná, aktuálna, multidisciplinárna a je na nás všetkých, ako dokážeme svojím odborným, ale aj ľudským vkladom situáciu obetí kriminality zlepšiť. V súvislosti s poznatkami viktimológie je potrebné nastoliť určité nové opatrenia na ochranu obetí kriminality v našej spoločnosti. Podľa nášho názoru je nevyhnutné schváliť osobitnú úpravu zákona o obetiach kriminality, kde by mali byť zahrnuté a ošetrené všetky oblasti súvisiace s pomocou a odškodnením obetí kriminality: odškodnenie obetí, mediácia sporov, restoratívna justícia, pomoc obetiam, kategorizácia samotných obetí a pod. Zákon by mal najmä obsiahnuť všetky tzv. sociálne práva obeť trestného činu. Jednoznačne sa žiada aj úprava

⁸⁵ HAVRLENTOVÁ, D.: *Obeť z pohľadu psychológie*. In: KURUC, P. (ed.): *Obete kriminality a ich práva*. 1. vydanie. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 71 – 72.

⁸⁶ HAVRLENTOVÁ, D.: *Obeť z pohľadu psychológie*. In: KURUC, P. (ed.): *Obete kriminality a ich práva*. 1. vydanie. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 71 – 72.

právných noriem s ohľadom na obeť kriminality v oblasti trestného práva, správneho práva či občianskeho práva. Dôležitá je aj podpora a rozširovanie psychologických služieb obetiam kriminality, skvalitňovanie preventívnych opatrení na všetkých troch úrovniach, s dôrazom na situačnú prevenciu.⁸⁷

⁸⁷ JURIŠOVÁ, K., STRÉMY, T.: *Ochrana obetí trestných činov*. In: JALČ, A., DESET, M.: *Medzinárodné trestné právo a jeho vplyv na právny poriadok SR*. Zborník materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v rámci projektu VEGA č. 1/0051/11 v Trnave dňa 13. novembra 2014. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2014, s. 87 – 88.

4 POŠKODENÝ V TRESTNOM KONANÍ

4.1 Historický vývoj úpravy poškodeného v Trestnom poriadku

V tejto podkapitole považujeme za dôležité venovať čiastočnú pozornosť historickému vývoju postavenia poškodeného v trestnom konaní od čias Rakúsko-Uhorska až po dnešnú právnu úpravu s prihliadnutím k tým najvýznamnejším zmenám, ktoré sa dotkli postavenia poškodeného v trestnom konaní.

4.1.1 Trestný poriadok z roku 1896

Trestný poriadok č. XXXIII/1896 (ďalej aj „TP XXXIII/1896“) platil na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Táto úprava sa vyznačovala – okrem iného – zvýšenou ochranou súkromnoprávných nárokov poškodeného. Terminologicky bol odlišený pojem poškodený, súkromná strana, hlavný a náhradný žalobca. Za poškodeného bol týmto Trestným poriadkom považovaný aj ten, ktorého práva boli trestným činom len ohrozené, nebol nutný bezprostredný zásah do práv poškodeného, preto úprava vychádzala z poňatia tzv. ideálneho poškodeného. Súkromnou stranou sa podľa ustanovenia § 13 ods. 7 TP XXXIII/1896 mohol stať samotný poškodený, ale aj jeho právny nástupca, ak sa pripojili k trestnému konaniu. V rámci uplatnenia nároku na náhradu škody bola lehota určená do skončenia hlavného pojednávania. Poškodený však bol povinný v tomto okamihu dostatočne preukázať, že mu uplatnený nárok skutočne patrí.⁸⁸

Tento Trestný poriadok uzákonil tiež inštitút náhradného žalobcu v ustanovení § 42, ktorý stanovil, že poškodený je oprávnený v určitých prípadoch prevziať zastupovanie obžaloby namiesto prokurátora. Pokiaľ prokurátor odoprel podať obžalobu, mohol poškodený do 8 dní od doručenia tohto uznesenia prevziať vedenie trestného stíhania, avšak aby bolo toto právo poškodeného zachované, boli orgány činné v trestnom konaní povinné informovať poškodeného o tomto odopretí podania obžaloby štátnym zástupcom – prokurátorom.⁸⁹ Náhradná žaloba bola svojou povahou verejná, vykonávaná súkromnou osobou, namiesto štátneho zástupcu. Súkromná osoba – poškodený, tak dopĺňala činnosť tzv. stáleho orgánu

⁸⁸ RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEŽULOVÁ, J.: *Poškození a adhezni řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007. s. 98.

⁸⁹ Tamtiež. s. 99.

verejnej žaloby a plnila tak v určitom vymedzenom rozsahu úlohy štátnej funkcie.⁹⁰ Podat' náhradnú súkromnú žalobu mohol ktorýkoľvek poškodený.

V ustanovení § 41 TP XXXIII/1896 bolo ustanovené právo poškodeného podať obžalobu ako hlavný súkromný žalobca bez toho, aby musel poškodený najprv vyzvať štátneho zástupcu na podanie obžaloby. Určitým špecifikom tejto úpravy bola skutočnosť, že prokurátor bol oprávnený takúto obžalobu prevziať *ex officio* (bez návrhu súkromného žalobcu), ak to žiadal verejný záujem, pričom súkromný žalobca potom vystupoval v konaní iba podporne.

Podobne ako náhradný súkromný žalobca tiež hlavný súkromný žalobca vykonával oprávnenia, ktoré prislúchali štátnemu zástupcovi – prokurátorovi, avšak tieto práva boli obmedzené vzhľadom na skutočnosť, že obžaloba bola vykonávaná súkromnou osobou.⁹¹

Tento procesný kódex trestného práva upravoval aj tzv. trestný zátvor, ktorý predstavoval akúsi obdobu dnešného zaistenia nároku poškodeného (resp. predbežného opatrenia). Podmienkou pre nariadenie trestného zátvoru bolo prebiehajúce trestné konanie, k náhrade škody musel byť povinný priamo obvinený a predovšetkým musela existovať dôvodná obava, že by sa obvinený pokúsil od cudziť svoj majetok či inak zmať výkon rozhodnutia.⁹²

4.1.2. Trestný poriadok z roku 1950

Trestný poriadok upravený zákonom č. 87/1950 Zb. nahradil predchádzajúci Trestný poriadok. Rovnako ako predchádzajúce právne úpravy, aj tento Trestný poriadok vychádzal z predpokladu, že poškodený má právo uplatniť svoje nároky vzniknuté z trestného činu už v rámci konania trestného, a to z dôvodu zjednodušenia postupu, ako aj z dôvodu, aby došlo k určitému zadosťučineniu pre poškodeného voči páchatelovi trestného činu. Veľkým rozdielom oproti predchádzajúcej úprave bola skutočnosť, že tento Trestný poriadok zavádzal inštitút verejnej žaloby ako výhradnú formu vedenia trestného stíhania. Tento Trestný poriadok neumožňoval náhradnú ani hlavnú súkromnú žalobu, ani právo subsidiárnej žaloby. Iba prokurátor bol oprávnený podať obžalobu proti obvinenému. Poškodenému tak zostalo iba právo uplatniť v rámci trestného konania svoj súkromnoprávny nárok, o ktorom bolo následne rozhodnuté v rámci adhézneho konania.⁹³ Poškodený bol rovnako ako v predchádzajúcich právnych úpravách obmedzený, pokiaľ ide o lehotu na uplatnenie jeho nároku na náhradu škody,

⁹⁰ KRONBERGER, F.: *K reformě trestního řízení přípravného*. Praha: Knihovna věd právnických a státních, 1928, č. 3. s. 70 – 71.

⁹¹ RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEZULOVÁ, J.: *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007. s. 99.

⁹² Tamtiež s. 100.

⁹³ Zákon č. 87/1950 Zb. Trestný poriadok, vo vyhlásenom znení.

ktorú musel uplatniť najneskôr do doby, keď sa súd odobral na záverečnú poradu. Neprichádzalo do úvahy, aby poškodený svoj nárok uplatnil až v konaní odvolacom a pokiaľ ide o právo na obnovu konania, toto bolo poškodenému úplne odopreté, tým však nebola dotknutá možnosť rozhodovať v rámci obnovy konania znova aj o nárokoch poškodeného, pokiaľ bol zrušený tiež výrok o vine odsúdeného.⁹⁴ Za poškodeného sa považovala osoba, ktorej bola v príčinnej súvislosti s trestným činom spôsobená škoda, pričom muselo ísť o škodu majetkovú.⁹⁵ Osobe poškodenej trestným činom musela byť podľa ustanovenia § 48 ods. 1 uvedeného Trestného poriadku poskytnutá možnosť, aby v trestnom konaní uplatňovala svoje nároky vyplývajúce z trestného činu a aby robila návrhy v hlavnom a odvolacom konaní. Poškodený bol taktiež oprávnený podať návrh na zabezpečenie svojich nárokov v prípade, ak existovala dôvodná obava, že uspokojenie nárokov poškodeného vzídených z trestného činu bude zmarené.⁹⁶ Veľkou zmenou oproti predchádzajúcim úpravám bola skutočnosť, že len čo bolo o nárokoch poškodeného rozhodnuté, či už boli potvrdené alebo zamietnuté, poškodený týmto stratil možnosť uplatniť svoje nároky v rámci konania civilného. Rozhodnutie súdu v adhéznom konaní bolo konečné a tvorilo prekážku rozhodnutej veci pre prípad, že by chcel poškodený tieto nároky vymáhať znovu v rámci konania občianskoprávného. Na konanie civilné sa tak poškodený mohol obrátiť iba vtedy, pokiaľ o jeho nárokoch v trestnom konaní rozhodnuté nebolo.⁹⁷ Pokiaľ ide o povahu nárokov, ktorých sa poškodený mohol v rámci adhézneho konania domáhať, muselo ísť o veci, ktoré mohli byť prerokované v konaní občianskoprávnom.⁹⁸ Aj v tejto úprave platila zásada, podľa ktorej mohol súd odkázať poškodeného na konanie civilné, ak jeho nárok nebol v rámci trestného konania dostatočne preukázaný, alebo ak by týmto dokazovaním bolo trestné konanie zbytočne zdĺhavé. Samotný výrok o náhrade škody poškodeného bol vydaný ako súčasť trestného rozsudku o vine a treste, nie ako samostatné uznesenie, toto zostalo oproti predchádzajúcej úprave nezmenené.⁹⁹

4.1.3 Trestný poriadok z roku 1956

Tento Trestný poriadok je vo svojej podstate obdobný ako Trestný poriadok z roku 1950, pokiaľ ide o postavenie poškodeného v trestnom konaní, odlišoval sa iba v niekoľkých rovinách. Rovnako ako v predchádzajúcej úprave bola ako je-

⁹⁴ RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEZULOVÁ, J.: *Poškozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007. s. 99.

⁹⁵ Tamtiež. s. 99 – 100.

⁹⁶ Ustanovenie § 49 ods. 1 zákona č. 87/1950 Zb. Trestného poriadku vo vyhlásenom znení.

⁹⁷ Zákon č. 87/1950 Zb. Trestný poriadok vo vyhlásenom znení.

⁹⁸ Tamtiež.

⁹⁹ Tamtiež.

diná forma obžaloby prípustná verejná obžaloba, nie žaloba súkromná, podporná či náhradná. Poškodený mohol byť taktiež odkázaný na konanie občianskoprávne, ak jeho nárok nebol spoľahlivo preukázaný, alebo by tým boli zapríčinené prietahy v trestnom konaní. Na rozdiel od predchádzajúcej úpravy však nebolo možné nárok poškodeného zamietnuť a znemožniť mu tak domôcť sa svojich práv v rámci konania civilného, pretože toto rozhodnutie by bolo prekážkou *rei iudicatae* podľa Občianskeho súdneho poriadku.

Nové bolo poňatie poškodeného ako jednej z procesných strán, avšak pojem poškodeného bol týmto právnym poriadkom vymedzený pomerne úzko: „*Poškodeným je ten, komu bola trestným činom spôsobená škoda, ak by nárok na jej náhradu bolo možné uplatňovať pred súdom v konaní vo veciach občianskoprávných, ak nie je v konaní spoluobvineným.*“¹⁰⁰ Teda nie každá osoba, ktorá bola poškodená predmetným trestným činom, mohla byť považovaná za poškodeného. Rozšírená bola tiež vecná stránka nárokov, ktoré mohol poškodený v rámci adhézneho konania požadovať. Okrem skutočnej škody a ušlého zisku mohol teraz poškodený uplatniť tiež nárok na náhradu ujmy spôsobenej na zdraví, pričom táto zahŕňala liečebné výdavky, náhradu za zohavenia, náhradu budúceho ušlého zisku a podobne, pričom v prípade úmrtia zahŕňala tiež výživné pre osoby pozostalé.¹⁰¹ V tomto smere sa zdá byť táto úprava pomerne pokroková. Oproti predchádzajúcej úprave bola opäť stanovená odlišná lehota na uplatnenie si nároku na náhradu škody poškodeného, a to do začatia hlavného pojednávania, tak ako bolo stanovené v skorších úpravách, a to preto, že zákonodarca bol toho názoru, že súd môže v rámci trestného konania rozhodnúť spravodlivo o nárokoch poškodeného len vtedy, ak budú tieto nároky uplatnené ihneď na začiatku konania a následne v rámci dokazovania budú môcť byť preukázané na rozdiel od situácie, keď by poškodený svoj nárok uplatnil až po skončení dokazovania predtým, než sa súd odobral na záverečnú poradu.¹⁰² O svojich právach musel byť poškodený orgánmi činnými v trestnom konaní poučený a tieto orgány boli povinné poskytnúť súčinnosť k ich uplatneniu.¹⁰³ Oproti predchádzajúcej úprave nemal poškodený právo odvolať sa proti rozhodnutiu o jeho nárokoch, pretože súd nemohol jeho nároky zamietnuť, a tým pádom sa poškodený vždy mohol obrátiť na konanie civilné, pokiaľ nebol s výsledkom adhézneho konania spokojný.¹⁰⁴ V ostatných smeroch postavenia poškodeného bola táto úprava podobná ako úprava predchádzajúca.

¹⁰⁰ Ustanovenie § 7 ods. 10 zákona č. 64/1956 Zb. o trestnom konaní súdnom vo vyhlásenom znení.

¹⁰¹ Zákon č. 64/1956 Zb. Trestný poriadok vo vyhlásenom znení.

¹⁰² RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEŽULOVÁ, J.: *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007. s. 168.

¹⁰³ Zákon č. 64/1956 Zb. Trestný poriadok vo vyhlásenom znení.

¹⁰⁴ RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEŽULOVÁ, J.: *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007. s. 187.

Poškodený tak mohol požadovať náhradu škody, vrátenie veci či zaistenia veci, pokiaľ existovala dôvodná obava, že obvinený svoj majetok napríklad scudzí. Rozhodnutie o nárokoch poškodeného opäť bolo súčasťou rozsudku a bolo tiež samostatným exekutívnym titulom.

4.1.4 Trestný poriadok z roku 1961

Trestný poriadok č. 141/1961 Zb., ktorý napríklad v ČR platí dodnes, v mnohom nadviazal na predchádzajúcu právnu úpravu, pokiaľ ide o úpravu postavenia poškodeného v trestnom konaní. Táto právna úprava odrážala „dobovú ideológiu“, keď rozširovanie práv poškodeného bolo považované za formu tzv. „zapájania pracujúcich do boja proti trestnej činnosti“, čo bolo výrazom snahy o zvýšenie účasti celej spoločnosti v tomto boji a zosilnenie tohto boja proti nežiaducej kriminalite.¹⁰⁵ V súlade s týmto sa mal poškodený v trestnom konaní usilovať okrem náhrady jemu spôsobenej ujmy tiež o objasnenie spáchaného činu a dosiahnutie spravodlivosti, na základe čoho mu v rámci trestného konania prislúchali určité procesné práva, ktoré mal na tento účel uplatňovať.

Poškodeným v tomto konaní nemohol byť ten, kto bol zároveň spoluobvineným. Ak táto situácia nastala, súd bol povinný vydať uznesenie o tom, že ho ako poškodeného v konaní nepripustí.¹⁰⁶ Veľkým prínosom pre poškodeného bola skutočnosť, že poškodenému bolo novo umožnené pripojiť sa k trestnému konaniu so svojím nárokom okrem škody majetkovej či škody na zdraví aj s nárokom na náhradu škody morálnej. Morálna škoda bola škodlivý zásah do práv a záujmov tohto subjektu, ktoré boli chránené zákonom, aj keď takýto zásah nemal za následok vznik nároku na náhradu škody.¹⁰⁷ Podľa tejto právnej úpravy bol poškodený oprávnený: nazeráť do spisov; zúčastňovať sa na dokazovaní, čo znamenalo oprávnenie robiť návrhy na vykonanie dôkazov a klásť otázky vypočúvaným osobám; navrhnúť, aby súd v odsudzujúcom rozsudku rozhodol aj o povinnosti na náhradu škody spôsobenej trestným činom; podávať opravné prostriedky.¹⁰⁸ O týchto právach musel byť poškodený zo strany orgánov činných v trestnom konaní poučený. V súlade s touto právnu úpravou mohol byť poškodený opäť vypočutý aj ako svedok, tak ako v úpravách predchádzajúcich, súd bol iba obmedzený povinnosťou vziať do úvahy pomer poškodeného k veci pri hodnotení jeho výpovedi.¹⁰⁹ Obžaloba mohla byť vedená len formou verejnej obžaloby. Na rozdiel oproti predchádzajúcim úpravám však teraz prokurátor disponoval

¹⁰⁵ Tamtiež.

¹⁰⁶ Zákon č. 141/1961 Zb. Trestný poriadok vo vyhlásenom znení.

¹⁰⁷ ČÍŽKOVÁ, J.: *Postavenie a nároky poškodeného v československom trestnom konaní*. Praha: Vojenská prokuratúra, 1981, s. 37.

¹⁰⁸ Ustanovenie § 43 zákona č. 141/1961 Zb. Trestného poriadku vo vyhlásenom znení.

¹⁰⁹ Zákon č. 141/1961 Zb. Trestný poriadok vo vyhlásenom znení.

oprávnením navrhnúť súdu, aby rozhodol o nárokoch poškodeného na náhradu škody v adhéznom konaní, a to aj proti vôli poškodeného. Rovnako ako podľa predchádzajúcich úprav, aj teraz mohol súd odkázať poškodeného na konanie o občianskoprávných veciach, pokiaľ neboli jeho nároky dostatočne preukázané, alebo ak by tým bolo trestné konanie zbytočne zdĺhavé. Tieto nároky poškodeného opäť nemohli byť zamietnuté, tak ako v skoršom Trestnom poriadku. Novo však bolo koncipované, že v prípade, ak prebiehalo prvostupňové konanie rovno na krajskom súde, teda u najzávažnejších trestných činov, bolo iba na rozhodnutí súdu, či sa poškodený smie ku konaniu pripojiť (s ohľadom na snahu eliminovať súdne prietahy konania, vzhľadom na to, že tu bolo aj preukázanie samotnej viny pomerne zložité).

Pri rozhodovaní o náhrade škody bol súd viazaný zásadou, že prednostné bolo uvedenie do predošlého stavu, ak to bolo možné a účelné a len vtedy, ak toto možné nebolo, mohol súd priznať náhradu škody v peniazoch. Rovnako ako v predchádzajúcich úpravách, aj tu bolo zakotvené právo poškodeného podať návrh na zaistenie majetku obvineného, ak existovali dôvodné obavy, že obvinený zmarí následný výkon rozhodnutia tým, že svoj majetok scudzí. Táto úprava však bola rozšírená, a to tak, že teraz mohli byť okrem vecí hnuateľných a pohľadávok zaistené aj nehnuteľnosti vo vlastníctve obvineného, podľa ustanovenia § 47 ods. 2 spomínaného Trestného poriadku. Poškodený musel byť o tomto zaistení následne vyrozumieť.

Novelou č. 57/1965 Zb. bolo zavedené právo poškodeného, ak bol zároveň oznamovateľom trestného činu, podať sťažnosť proti uzneseniu o odložení veci, ak mal za to, že by sa v konaní malo pokračovať. Týmto právnou úpravou smerovala k tomu, že poškodený bude môcť podávať opravné prostriedky tiež proti hmotnoprávnym rozhodnutiam vo veci, nielen proti rozhodnutiu o náhrade škody v rámci adhézneho konania, ako to bolo v doterajších úpravách.

Novelou č. 48/1973 Zb. bol do Trestného poriadku vnesený úplne nový inštitút, a to trestný rozkaz. Táto nová forma rozhodovania o prečinoch mala na postavenie poškodeného v trestnom konaní pomerne zásadný vplyv, pretože mu úplne upierala možnosť, aby o jeho nárokoch bolo v rámci trestného konania rozhodnuté. V ustanovení § 314 f ods. 1 písm. e) spomínaného Trestného poriadku v znení tejto novely bolo totiž stanovené, že ak bol uplatnený nárok na náhradu škody, musel trestný rozkaz obsahovať výrok o odkázaní poškodeného na konanie o občianskoprávných veciach, prípadne na konanie pred iným príslušným orgánom. Iba vtedy, ak obvinený podal proti trestnému príkazu odpor a súdom potom bolo nariadené vo veci konanie, mohlo byť v rámci tohto rokovania o nárokoch poškodeného rozhodnuté.

Novela č. 178/1990 Zb. priniesla mnoho zmien, ktoré boli inšpirované najmä medzinárodnými dokumentmi. Významnou zmenou, ktorú táto novela priniesla, bolo zrušenie oprávnenia prokurátora podať návrh na náhradu škody v adhéz-

nom konaní. Ide skutočne o významnú zmenu oproti predchádzajúcej úprave, ktorá pripúšťala uplatniť tento nárok prokurátorom, dokonca aj v prípade nesúhlasu poškodeného.¹¹⁰ Sme presvedčení, že táto zmena v konečnom dôsledku prispela k oslabeniu postavenia poškodeného, napriek tomu, že prokurátor bol aj naďalej povinný dbať na ochranu práv poškodeného a dbať, aby v konaní nedochádzalo k pochybeniam, ktoré by mali za následok nemožnosť rozhodnutia o nárokoch poškodeného. Táto novela priniesla aj inštitút tzv. „deliktov so zvolením poškodeného“.¹¹¹ V praxi to znamenalo, že na stíhanie obvineného pre taxatívne vymedzený okruh trestných činov bolo po celý čas konania treba súhlas poškodeného, ak bol medzi páchatelom, a touto osobou príbuzenský alebo obdobný vzťah, od začatia trestného stíhania až do odvolacieho konania. Poškodený tak mal v rukách stíhanie osôb blízkych pri niektorých trestných činoch. Išlo o pomerne významné rozšírenie jeho procesných oprávnení. Rozšírené boli tiež oprávnenia poškodeného, pokiaľ ide o opravné prostriedky, ktoré mohol oprávnený podávať, pretože mohol podať sťažnosť proti uzneseniu o odložení veci aj vtedy, ak nebol oznamovateľom. Toto právo tak prislúchalo každému poškodenému.¹¹²

Novela č. 265/2001 Zb. výrazne posilnila procesné postavenie poškodeného a taktiež spresnila pojem poškodeného tým, že sa v novo pridanom odseku ustanovenia § 43 Trestného poriadku v znení tejto novely stanovilo, že za poškodeného možno považovať len toho, komu bola spôsobená škoda trestným činom (nie teda činom inak trestným alebo činom, ktorý nenapĺňal znaky skutkovej podstaty trestného činu). Katalóg procesných práv poškodeného bol touto novelou rozšírený v niekoľkých smeroch. Rozšírené bolo poučenie, ktoré sa poškodenému muselo dostať zo strany orgánov činných v trestnom konaní, a to o skutočnosť, že po márnom uplynutí lehoty na vyjadrenie, či súhlasí s trestným stíhaním, nemožno súhlas s trestným stíhaním dať a tiež o jeho právach a podstate inštitútu zmieru.¹¹³ Novo bol k ustanoveniu § 43 vložený odsek štvrtý, ktorý *expressis verbis* uzákonil úplne nové oprávnenia poškodeného, a to vzdať sa procesných práv, ktoré mu Trestný poriadok priznával. Naopak úplne zrušené bolo ustanovenie § 44 ods. 2, ktoré obsahovalo oprávnenie krajského súdu rozhodnúť uznesením o priznaní účasti poškodeného v konaní. Vložený bol úplne nový odsek druhý, ktorý uzákonil inštitút spoločného splnomocnenca pre prípad, ak bol počet poškodených mimoriadne vysoký a jednotlivým výkonom ich práv by mohol byť ohrozený rýchly priebeh trestného konania. Zmena sa dotkla aj doručovania písomností poškodenému, a to vložením ustanovenia § 45a, ktorý stanovil, že všetky písomnosti ur-

¹¹⁰ RŮŽEK, A.: *Trestní řád: komentář*. 2. vyd. Praha: Panorama, 1981, s. 147 – 148.

¹¹¹ Článok 1 bod 68. zákona č. 178/1990 Zb., ktorým sa mení a dopĺňa Trestný poriadok.

¹¹² Zákon č. 141/1961 Zb. Trestný poriadok vo vyhlásenom znení.

¹¹³ RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEŽULOVÁ, J.: *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007. s. 225.

čené poškodenému majú byť doručované na adresu, ktorú súdu oznámil a ak má zástupcu, tak tomuto zástupcovi. Výnimkou boli písomnosti, ktoré poškodenému ukladali niečo osobne vykonať, tie potom boli doručované ako zástupcovi, tak aj priamo poškodenému. Ustanovenie § 51a novo priznalo poškodenému právo na bezplatné zastúpenie alebo zastúpenie za zníženú odmenu, ak to odôvodňovali majetkové pomery poškodeného a pre uplatňovanie jeho nárokov to vzhľadom na ich rozsah a charakter nebolo zrejme nadbytočné. Rozšírené boli tiež oprávnenia poškodeného majúce vplyv na priebeh konania. Jednak tým, že bol rozšírený zoznam trestných činov, ktoré bolo možné stíhať len so súhlasom poškodeného a tiež tým, že novo mohol poškodený podať sťažnosť okrem uznesenia o odložení veci či rozhodnutia o podmienenom zastavení trestného stíhania, proti ktorým pripúšťala sťažnosť už predchádzajúca právna úprava, tiež proti konečným rozhodnutiam v prípravnom konaní. To znamená proti uzneseniu o postúpení veci inému orgánu a proti uzneseniu o zastavení trestného stíhania. Novelizované bolo tiež ustanovenie § 228 ods. 1, ktoré stanovilo, že v prípade, ak bude obžalovaný odsúdený pre trestný čin, ktorým bola inému spôsobená škoda, uloží mu súd spravidla v rozsudku, aby ju poškodenému nahradil, pokiaľ bol nárok včas uplatnený a nebránila tomu zákonná prekážka.

Novelou č. 283/2004 Zb. bolo do Trestného poriadku vložené ustanovenie § 44a, ktoré ustanovilo právo poškodeného na informáciu, pokiaľ poškodenému hrozí nebezpečenstvo v súvislosti s pobytom obvineného alebo odsúdeného na slobode, o prepustení obvineného z väzby či odsúdeného z výkonu trestu odňatia slobody alebo na informáciu o tom, že obvinený či odsúdený ušiel a pohybuje sa na slobode. Doplnené bolo tiež ustanovenie § 70a ods. 1 o písmeno j), ktoré stanovilo, že príslušný ústav na výkon trestu odňatia slobody (a väzby) treba upovedomiť o žiadosti poškodeného podľa § 44a v prípade, ak ju poškodený podá.

Veľkú časť znenia Trestného poriadku z roku 1961 prevzal aj rekodifikovaný trestnoprocený kódex, a to zákon č. 301/2005 Z. z., ktorému sa budeme v rámci roviny práva a povinností poškodeného bližšie venovať v ďalších kapitolách.

4.2 Poškodený a základné zásady trestného konania

Základné zásady trestného konania, ako hlavné idey, možno považovať za primárne „stavebné kamene“ celého trestného konania, ktoré jednoznačne zdôrazňujú základné trestnoprocené práva a povinnosti osôb účastných na trestnom konaní. Ich interpretačný a aplikačný význam je nespochybniteľný a veľmi dôležitý aj pri uplatňovaní práv a povinností na strane poškodeného v rámci trestného konania.

Jednotlivé práva a povinnosti poškodeného v priebehu trestného konania sú rôznorodé, a preto možno v tejto spojitosti rozdeliť základné zásady v rámci slovenského TP do dvoch okruhov,¹¹⁴ na:

- a) zásady zdôrazňujúce oprávnené nároky poškodených, ktoré predstavujú určitý prelom (výnimku) zo základnej koncepcie trestnoprocesného konania (napr. zásada legality, zásada oficiality, zásada kontradiktórnosti),
- b) zásady zdôrazňujúce práva a povinnosti poškodených popri procesnom postavení ostatných strán trestného konania (napr. zásada zistenia skutkového stavu bez dôvodných pochybností, zásada ústnosti, zásada primeranosti a zdržanlivosti a pod.).

Zásada legality je určitou konkretizáciou zásady oficiality na strane prokurátora v trestnom konaní pri začatí trestného stíhania, ktorý v trestnom konaní zastupuje štát. Aj z tohto dôvodu TP ustanovuje v § 2 ods. 5 povinnosť, kedy v prípade ak TP, medzinárodná zmluva vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom alebo rozhodnutie medzinárodnej organizácie, ktorým je Slovenská republika viazaná, neustanovuje inak, prokurátor je povinný stíhať všetky trestné činy, o ktorých sa dozvedel. Táto zásada nepriamo naznačuje, že v slovenskom trestnom práve neexistuje možnosť začatia trestného konania formou tzv. návrhových deliktov (delikty, ktoré sa stíhajú len na návrh poškodeného).

V slovnom spojení „*ak Trestný poriadok neustanovuje inak*“ – môžeme prostredníctvom zákonnej výnimky nájsť určitú „ochranu“ oprávnených záujmov poškodeného vo viacerých rovinách.

V prvej rovine ide o obligatórne výnimky zo zásady legality v podobe právnej úpravy súhlasu poškodeného podľa ustanovení § 211 – § 212 TP, a v podobe neprípustnosti trestného stíhania podľa ustanovenia § 9 ods. 1 písm. f) TP. V týchto prípadoch ide o skutočnosť, kedy sú splnené zákonné podmienky pre uplatnenie súhlasu poškodeného, ak poškodený nedá súhlas na trestné stíhanie, alebo o skutočnosť, kedy sú splnené zákonné podmienky na neprípustnosť trestného stíhania, a to vtedy, ak je trestné stíhanie podmienené súhlasom poškodeného a nebol súhlas daný alebo bol vzatý späť. Obsahom výnimiek zo zásady legality sú aj výnimky fakultatívne, ktoré sú viac-menej odrazom diskerčnej právomoci prokurátora najmä v prípravnom konaní, v ktorom môže byť vec skončená formou odklonu (napríklad podmieneného zastavenia trestného stíhania podľa ustanovení § 216 – § 217 TP, zmiernu podľa ustanovení § 220 – 227 TP), čo je vo vzťahu k poškodenému významné v rovine náhrady škody, ale aj v rovine prevencie sekundárnej viktimizácie.

¹¹⁴ KLESNIAKOVÁ, J.: *Reflexia oprávnených záujmov poškodených v (pripravovanej) reglementácii základných zásad trestného konania*. In: JELÍNEK, J. (ed.): *Základní zásady trestního řízení – vůdčí ideje českého trestního procesu*. Praha: Leges, 2016, s. 196.

Možno povedať, že tieto fakultatívne a obligatórne výnimky zo zásady legality odzrkadľujú do určitej miery dodnes *expressis verbis* neupravenú zásadu oportunitu v TP.

Na tomto mieste je vhodné poukázať na skutočnosť, že samotný systém základných zásad zodpovedá primárnym úlohám trestného konania, ktoré možno naplniť len v súlade s dodržaním zásad upravených v TP. V duchu európskych štandardov – vo vzťahu k obetiam, resp. poškodeným trestným činom – nám v slovenskom trestnoprocesnom kódexe dodnes chýba tak primárna a podľa nášho názoru dôležitá zásada, ktorá by dôstojne reglementovala dôležitosť práv poškodeného v rámci trestného konania. Takéto explicitné nereflektovanie práv poškodeného v systéme základných zásad trestného konania je možné považovať za miernu ignoranciu posilňovania práv poškodeného v súlade s požiadavkami právne záväzných aktov EÚ, či Rady Európy.

Inšpiráciou nám opäť môže byť, a pravdepodobne časom aj bude, legislatívna úprava Českej republiky, ktorá od roku 2013 obsahuje novú základnú zásadu „zásada zaistenia práv poškodeného“. Jej znenie upravuje ustanovenie § 2 ods. 15 českého trestného rádu: „*Orgány činné v trestním řízení jsou povinny v každém období řízení umožnit poškozenému plně uplatnění jeho práv, o kterých je třeba ho podle zákona vhodným způsobem a srozumitelně poučit, aby mohl dosáhnout uspokojení svých nároků; řízení musí vést s potřebnou ohleduplností k poškozenému a při šetření jeho osobnosti.*“ Táto zákonná textácia zásady sa dá považovať za precíznou a dbá v prvom rade na predchádzanie sekundárnej viktimizácie a na zaistenie najširšieho uplatnenia práv poškodeného v rámci celého trestného konania (všetkých jeho štádiách) bez ohľadu na skutočnosť, či sa vec rieši „klasickou cestou“, alebo jednou z alternatívnych foriem odklonov.

Za pozitívny považujeme aj fakt, že v prípade schválenia momentálne podaného návrhu v Národnej rade SR o obetiach trestných činov bude novelizovaný aj Trestný poriadok, ktorému by vo výpočte základných zásad v § 2 TP pribudla nová zásada v predmetnom znení: „(21) *Orgány činné v trestnom konaní a súd sú povinné v priebehu celého trestného konania umožniť poškozenému plné uplatnenie jeho práv, o ktorých je potrebné ho riadne, vhodným spôsobom a zrozumiteľne poučiť. Trestné konanie sa musí viesť s potrebnou ohladuplnosťou k poškozenému. Je potrebné zohľadniť jeho osobnú situáciu a okamžité potreby, vek, pohlavie, prípadné zdravotné postihnutie a jeho vospelosť a zároveň plne rešpektovať jeho fyzickú, mentálnu a morálnu integritu. Ustanovenia osobitného zákona o právach obetí trestných činov tým nie sú dotknuté.*“¹¹⁵

Je aktuálne a adekvátne zamyslieť sa nad absenciou takejto zásady v rámci slovenského TP. V podmienkach SR je poškodený zväčša vnímaný, najmä zo stra-

¹¹⁵ Bližšie pozri návrh zákona o obetiach trestných činov. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=6488>. [online].

ny orgánov činných v trestnom konaní, ako „dôkazný prostriedok“, ktorý vie výrazne napomôcť v súvislosti s dosahovaním účelu trestného konania – zisteniu skutkového stavu veci bez dôvodných pochybností, avšak v rovine uspokojovania oprávnených potrieb osoby postihnutej trestným činom a rešpektovaní jej práv a záujmov je poškodený viac-menej prehliadaný. Faktický „dôkazný“ význam poškodeného, resp. obeť trestného činu pre orgány činné v trestnom konaní vystihol Šimovček, ktorý v podstate charakterizoval záujem o poškodeného (fyzickej osoby) v rovine trestného práva a zároveň aj v rovine kriminalistiky nasledovne: *„Trestnoprávny a kriminalistický záujem o obeť ako fyzický a biologický objekt, ktorý je zdrojom relevantných informácií a dôkazov v podobe zistených a zaistených kriminalistických stôp je doplnený záujmom o obeť ako osobnosť so špecifickými psychickými vlastnosťami a sociálnymi väzbami, ktoré sú významné pre dokazovanie trestného činu a usvedčenie jeho páchatela.“*¹¹⁶ Aj vzhľadom na uvedené je dôležité, aby zákonodarca zreteľne reflektoval oprávnené záujmy poškodeného v samostatnej zásade trestného konania, pričom je nevyhnutné zdôrazniť aj osobitý prístup zo strany orgánov činných v trestnom konaní k špecifickým potrebám poškodených a uspokojeniu ich peňažných nárokov.

4.3 Postavenie poškodeného v trestnom konaní

Poškodený je neoddeliteľnou súčasťou trestného konania, v rámci ktorého mu patrí špecifické postavenie s prislúchajúcimi právami. Môže byť subjektom, ako aj stranou trestného konania. Trestný poriadok v ustanovení § 10 ods. 11 definuje subjekt trestného konania ako každého (teda aj poškodeného), kto má a vykonáva vplyv na priebeh konania a komu tento zákon na uskutočnenie tohto vplyvu priznáva určité procesné práva alebo ukladá povinnosti, pričom stranou trestného konania sa rozumie len osoba, proti ktorej sa vedie trestné konanie, poškodený, zúčastnená osoba a prokurátor. Možno teda konštatovať, že poškodený bude vždy subjektom¹¹⁷ trestného konania a v určitých podmienkach aj stranou.

Z hľadiska teórie trestného práva procesného je zaužívaným názorom, že Trestný poriadok v rámci trestného konania rozlišuje dve kategórie poškodených. V prvom prípade sú to poškodení, ktorí nemajú nárok na náhradu škody – disponujú „len“ všeobecnými právami poškodených upravených v ustanovení § 46 ods. 1 TP a v druhom rade ide o poškodených, ktorí majú nárok na náhradu ško-

¹¹⁶ ŠIMOVCĚK, I.: *Obeť ako zdroj trestnoprávne relevantných informácií*. In: *Psychológ medzi právnikmi. Pocta profesorovi Gustávovi Dianiškovi k 75. narodeninám*. Trnava: Právnická fakulta TU v Trnave, 2015, s. 369.

¹¹⁷ Treba poznamenať, že v rámci ponímania subjektu trestného konania vystupuje spravidla poškodený aj ako tzv. „svedok-poškodený“.

dy, čo im umožňuje okrem všeobecných práv využiť aj právo uplatniť si v rámci trestného konania (resp. v rámci adhézneho konania) nárok na náhradu škody.

Diapazón práv, ktorým v rámci prierezu trestného konania disponuje poškodený je pomerne pestrý. Viacerí autori ponúkajú rozličné variácie kategorizácie týchto práv. Z nášho pohľadu sme rozdelili okruh práv poškodeného do 11 kategórií, ktoré možno ďalej diferencovať na podkategórie, pričom ide primárne o: všeobecné práva poškodeného; právo na sprievod dôverníka; právo poškodeného aktívne vystupovať pri zisťovaní skutkového stavu veci; právo poškodeného byť informovaný o stave veci; právo podávať opravné prostriedky v rozsahu vymedzenom Trestným poriadkom; právo vyjadrenia súhlasu s trestným stíhaním; právo poškodeného na navrhnutie riešenia veci alternatívnou formou; právo poškodeného na náhradu škody, ktorá mu bola spôsobená trestným činom; osobitný druh práva na odškodnenie; právo poškodeného na zaistenie nároku na náhradu škody spôsobenej trestným činom; právo poškodeného vzdať sa procesných práv, ktoré mu priznáva zákon.

Pre naozaj pestrú škálu týchto práv následne ponúkame prehľadnú tabuľku, ktorá zdôrazňuje z nášho pohľadu tie najdôležitejšie práva poškodeného v systéme trestného konania, pričom v ďalších častiach monografie sa budeme vybraným právam venovať podrobnejšie.

Tabuľka 4 Diapazón práv poškodeného v rámci trestného konania

1.	Všeobecné práva poškodeného	<ul style="list-style-type: none"> • právo, aby sa s poškodeným pri vykonávaní úkonov trestného stíhania zaobchádzalo tak, ako to vyžaduje účel trestného stíhania a boli zachované ústavou garantované práva a slobody – podľa ustanovenia § 55 TP), • každý poškodený má právo, aby mu OČvTK pri prvom kontakte poskytol v písomnej forme informácie o jeho právach v trestnom konaní a o organizáciách na pomoc poškodeným vrátane služieb nimi poskytovaných (§ 49 TP), • právo na tlmočníka a prekladateľa v prípadoch, že konanie sa vedie v jemu cudzom jazyku, ktorý neovláda (§ 2 ods. 20 TP), • má právo byť zastúpený a nechať sa zastupovať (§ 47 ods. 2, 5, 6 a § 48 TP), • poškodený má takisto právo na podanie a prijatie podania (62, § 196 ods. 1 a 3 TP).
2.	Právo na sprievod dôverníka	<ul style="list-style-type: none"> • poškodený má právo, aby ho na úkony trestného konania sprevádzal dôverník (§ 48a TP).

3.	Právo poškodeného aktívne vystupovať pri zisťovaní skutkového stavu veci	<ul style="list-style-type: none"> • právo navrhnúť vykonávanie dôkazov, predkladanie dôkazov podľa ustanovenia § 46 ods. 1 TP, • právo požiadať prokurátora v rámci vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania o preskúmanie postupu policajta podľa ustanovenia § 210 TP, • poškodený má podľa ustanovenia § 272 ods. 1 TP právo klásť vypočúvaným na hlavnom pojednávaní otázky, • po skončení vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania je poškodený oprávnený preštudovať spis a podávať návrhy na doplnenie vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania (tohto práva sa podľa ustanovenia § 208 TP môže vzdať, o čom musí byť poučený), • právo na záverečnú reč, ktorú garantuje ustanovenie § 274 ods. 2 TP, • ďalšie práva, ktoré sú uvedené v TP.
4.	Právo poškodeného byť informovaný o stave veci	<ul style="list-style-type: none"> • poškodený má právo sa kedykoľvek v priebehu trestného konania informovať o stave trestného konania (§ 46 ods. 1 TP), • právo nazerať do spisu, robiť si z neho výpisky a poznámky (ustanovenie § 69 ods. 1 TP dáva poškodenému právo v ktoromkoľvek štádiu trestného konania (s výnimkami v prípravnom konaní uvedenom v § 69 ods. 2 TP), • právo oboznámiť sa s doposiaľ vykonaným priebehom dokazovania vykonaným pred orgánom činným v trestnom konaní (ako aj pred súdom) vo forme vyšetrovacieho spisu,¹¹⁸ • právo byť upovedomený o začatí trestného stíhania,¹¹⁹

¹¹⁸ V ktoromkoľvek štádiu trestného konania sa tak poškodený rozhodne a či sa poškodený vôbec rozhodne nahliadnuť do spisu záleží len na ňom samotnom. Uvedené právo poškodený realizuje tým spôsobom, že sa obráti písomne alebo ústne s požiadavkou nazrieť do spisového materiálu na príslušný orgán činný v trestnom konaní. V takom prípade je v zásade príslušný orgán povinný žiadosti poškodeného vyhovieť s tým, že určí miesto, deň a hodinu poškodenému, kedy sa uvedený procesný úkon uskutoční. Pri nazeraní do spisov sa, samozrejme, musia urobiť všetky potrebné úkony, ktoré zabránia vyzradeniu utajovaných skutočností, obchodných a bankových tajomstiev atď.

¹¹⁹ Toto právo garantuje § 199 ods.1 TP, v zmysle ktorého je policajt po vydaní rozhodnutia o začatí trestného stíhania a vznesení obvinenia povinný upovedomiť poškodeného o týchto dvoch významných právnych skutočnostiach. Upovedomenie policajta realizuje prevažne v písomnej forme písomne tak, že listom oznámi poškodenému, že v konkrétnej veci bolo začaté trestné stíhanie pre určitý trestný čin, resp. že bolo vznesené obvinenie určitej osobe pre trestný čin. Úlohou takéhoto upovedomenia je informovať poškodeného o postupe orgánu činného v trestnom konaní.

		<ul style="list-style-type: none"> • právo byť informovaný v prípade hrozaceho nebezpečenstva v súvislosti s pobytom odsúdeného na slobode o tom, že obvinený bol prepustený z väzby alebo z nej ušiel, alebo odsúdený bol prepustený z výkonu trestu odňatia slobody, alebo z neho ušiel (§ 46 ods. 8 TP), • právo byť upovedomený o podaní obžaloby podľa ustanovenia § 234 ods. 1 TP, • ďalšie práva, ktoré sú uvedené v TP.
5.	Právo podávať opravné prostriedky v rozsahu vymedzenom Trestným poriadkom	<ul style="list-style-type: none"> • právo na podanie sťažnosti proti uzneseniu o odovzdaní veci, odmietnutí veci, prípadne odložení veci podľa ustanovenia § 197 ods. 1 a 2 TP, • právo podať sťažnosť proti zastaveniu trestného stíhania na základe ustanovenia § 215 TP, prerušení trestného stíhania, postúpení veci a pod., • právo podať odvolanie proti rozsudku súdu prvého stupňa pre nesprávnosť výroku o náhrade škody podľa § 307 ods. 1 písm. b) TP.
6.	Právo vyjadrenia súhlasu s trestným stíhaním	<ul style="list-style-type: none"> • ide o dispozičné právo poškodeného v prípadoch, ak to zákon vyžaduje pre taxatívne vymenovanie trestných činov, kde je súhlas poškodeného so začatím trestného stíhania nevyhnutný, je uvedený v § 211 ods. 1 TP.
7.	Právo poškodeného na navrhnutie riešenia veci alternatívnou formou	<ul style="list-style-type: none"> • poškodený má právo uplatňovať konkrétne návrhy na účely uzavretia alebo dohody s páchatelom (§ 46 ods. 6 TP).
8.	Právo poškodeného na náhradu škody, ktorá mu bola spôsobená trestným činom	<ul style="list-style-type: none"> • poškodený, ktorý má podľa zákona proti obvinenému nárok na náhradu škody (ktorá mu bola spôsobená trestným činom), je tiež oprávnený navrhnúť, aby súd v odsudzujúcom rozsudku uložil obžalovanému povinnosť nahradiť túto škodu (§ 46 ods. 3 TP).
9.	Osobitný druh práva na odškodnenie	<ul style="list-style-type: none"> • jednorazové odškodnenie podľa osobitného zákona (pri obetiach násilného trestného činu).
10.	Právo poškodeného na zaistenie nároku na náhradu škody spôsobenej trestným činom	<ul style="list-style-type: none"> • ak je dôvodná obava, že uspokojenie nároku poškodeného na náhradu škody spôsobenej trestným činom bude marené alebo sťažované, možno nárok až do pravdepodobnej výšky škody zaistiť (§ 50 TP).

11.	Právo poškodeného vzdať sa procesných práv, ktoré mu priznáva zákon	<ul style="list-style-type: none"> • toto právo upravuje ustanovenie § 46 ods. 7 TP, kedy sa poškodený môže výslovným vyhlásením písomne alebo ústne do zápisnice pred OČvTK alebo súdom vzdať procesných práv, ktoré mu TP ako poškodenému priznáva.
-----	---	--

Samozrejme s právami sú „ruka v ruke“ aj povinnosti, a tak aj poškodený má rozsiahlu škálu povinností, ktoré musí v trestnom konaní dodržiavať. Za najdôležitejšie povinnosti, ktorým sa budeme bližšie venovať pri analýze postavenia poškodeného v jednotlivých štádiách trestného konania, považujeme najmä: povinnosť poškodeného najneskoršie na začiatku prvého výsluchu uviesť adresu, na ktorú sa mu majú písomnosti doručovať vrátane písomností určených do vlastných rúk, ako aj spôsob doručovania; povinnosť poškodeného (v prípade uplatnenia si nároku na náhradu škody) uplatniť svoj návrh najneskoršie do skončenia vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania; povinnosť poškodeného na vyzvanie orgánu činného v trestnom konaní alebo súdu preukázať svoju totožnosť; povinnosť poškodeného vypovedať a uvádzať pravdivé údaje; povinnosť poškodeného zachovávať mlčanlivosť; povinnosť poškodeného zaplatiť poriadkovú pokutu; povinnosť poškodeného podrobiť sa vyšetreniu duševného stavu; povinnosť poškodeného podrobiť sa prehliadke tela a iným podobným úkonom; povinnosť poškodeného strpieť úkony súvisiace s domovou prehliadkou, osobnou prehliadkou, prehliadkou iných priestorov a pozemkov alebo vstup do obydľia, iných priestorov a na pozemok, ako aj vykonávanie dôkazov v byte, obydľi, v iných priestoroch a na pozemku, povinnosť poškodeného vydať vec dôležitú pre trestné konanie.

Vzhľadom na zvolenú štruktúru monografie budeme bližšie analyzovať konkrétne práva v súvislosti s príslušným štádiom predsúdneho konania, v ktorom dané práva poškodený uplatňuje.

5 POŠKODENÝ V PREDSÚDNOM KONANÍ

5.1 Poškodený a postup pred začatím trestného stíhania

Samotné trestné konanie začína spravidla prvou časťou predsúdného konania, a to postupom pred začatím trestného stíhania. Ide o fakultatívnu časť trestného konania, avšak v súvisi s poškodeným ako oznamovateľom trestnej činnosti môžeme v rámci sekundárnej viktimizácie hovoriť o jednej z najdôležitejších častí trestného konania ako takého, keďže práve v tomto momente oznamovania trestného činu dochádza k prvému kontaktu s orgánom činným v trestnom konaní, ktorý v prípade neprofesionálneho prístupu môže zanechať na poškodenom určité psychické následky (bloky) a tie môžu následne – okrem iného – zapríčiniť zmarenie celého ďalšieho postupu.

Postup pred začatím trestného stíhania spravidla začína trestným oznámením adresovaným policajtovi alebo prokurátorovi (v určitých prípadoch je možné urobiť trestné oznámenie aj pred súdom). V súvislosti s poškodeným obsahuje TP aj špeciálne ustanovenie § 196 ods. 3 až ods. 4, kedy zákon dáva možnosť výlučne fyzickej osobe s trvalý bydliskom v Slovenskej republike poškodenej trestným činom spáchaným v inom členskom štáte Európskej únie, podať trestné oznámenie príslušnému orgánu podľa TP, ak tak nemohla urobiť v členskom štáte Európskej únie, v ktorom bol trestný čin spáchaný, alebo ak ide o zločin, ak tak urobiť nechcela. V takýchto prípadoch prokurátor, alebo prostredníctvom prokurátora policajt, ktorému bolo trestné oznámenie doručené a nie je príslušný vo veci konať, bez meškania postúpi trestné oznámenie príslušnému orgánu toho členského štátu Európskej únie, na ktorého území bol trestný čin spáchaný.

Na otázku: „Kto najčastejšie oznamuje trestnú činnosť?“, nemožno poskytnúť až tak úplnú odpoveď aj z hľadiska všeobecne nedostatočnej štatistiky zo strany Ministerstva vnútra SR/Generálnej prokuratúry SR. Avšak môžeme sa domnievať, že charakter oznamovateľa bude závisieť na jednej strane podľa druhu trestnej činnosti a na druhej strane podľa subjektívneho záujmu na objasnení trestného činu. Najmä v druhom prípade bude tým pádom vo väčšine prípadoch oznamovateľom trestného činu práve poškodený, ktorý je primárne zasiahnutý takouto formou narušenia jeho práv.

Do roku 2015 slovenské trestné právo v rámci tohto štádia trestného konania nerobilo pri prijímaní trestného oznámenia rozdiely medzi jednotlivými oznamovateľmi. V tomto roku však SR prijala „smutným“ spôsobom, avšak na druhej strane v mnohom prospešnú novelu, ktorá – okrem iného – poskytla poškodenému nový okruh práv. Išlo o novelizáciu Trestného poriadku zákonom č. 397/2015 Z. z., ktorým sa na účely Trestného zákona ustanovuje zoznam látok s anabolic-

kým alebo iným hormonálnym účinkom a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

Táto novela vo svojej podstate v rovine poškodeného nepriniesla obzvlášť zaujímavé a nové legislatívne úpravy, na ktorých by si dal slovenský zákonodarca záležať, išlo iba o rýdzu - čiastočnú transpozíciu smernice Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV.

Napriek uvedenému možno konštatovať, že v rámci postupu pred začatím trestného stíhania novela výrazne posilnila postavenie poškodeného tým, že priniesla niekoľko nových povinností zo strany orgánov činných v trestnom konaní.

5.1.1 Orgán činný v trestnom konaní a prvý kontakt s poškodeným

Ustanovením § 49 TP sa do veľkej miery realizuje transpozícia smernice 2012/29/EÚ. Účelom je v tejto časti trestného konania zabezpečiť poškodenému určitý „nadštandard“ vo forme takých informácií, ktoré sú preňho nevyhnutné v dôsledku spáchania trestného činu.

Okrem v podstate už štandardnej úpravy, kedy je orgán činný v trestnom konaní povinný pri prvom kontakte s poškodeným poskytnúť mu v písomnej forme informácie o jeho právach v trestnom konaní a o organizáciách na pomoc poškodeným vrátane služieb nimi poskytovaných a takisto je povinný (v tomto prípade už aj súd) poškodeného o jeho právach poučiť a poskytnúť mu plnú možnosť na ich uplatnenie, pribudla špecifická úprava. Špecifická v tom, že podľa TP, ak je spôsobilosť poškodeného rozumieť poučeniu ovplyvnená jeho osobnými vlastnosťami, poškodenému sa jeho práva primerane vysvetlia tak, aby tomu rozumel. Cieľom je poučiť poškodeného o jeho právach takým spôsobom, aby bol poškodený spôsobilý takému poučeniu reálne porozumieť.

V ustanovení § 49 ods. 3 Trestný poriadok uvádza taxatívny výpočet informácií, ktoré sa poškodenému poskytujú v závislosti od osobitných potrieb a osobných pomerov poškodeného a od druhu alebo povahy trestného činu. Možno povedať, že z povahy veci je zrejmé, že rozsah poskytnutých informácií by mal určiť orgán činný v trestnom konaní v závislosti od okolnosti danej veci a osoby poškodeného. Ide o nasledovné informácie o:

- a) možnostiach poskytnutia nevyhnutnej zdravotnej starostlivosti,
- b) druhoch špecializovanej podpory vrátane psychologickkej podpory, o ostatných druhoch podpory, ktorá sa mu môže poskytnúť a o náhradnom ubytovaní,

- c) postupoch týkajúcich sa podania trestného oznámenia a o postavení poškodeného v súvislosti s týmito postupmi,
- d) podmienkach poskytnutia ochrany v prípade hrozby nebezpečenstva ohrozenia života alebo zdravia, alebo značnej škody na majetku,
- e) podmienkach získania prístupu k právnomu poradenstvu alebo právnej pomoci,
- f) práve na tlmočenie a preklad,
- g) opatreniach na ochranu jeho záujmov, o ktoré môže požiadať, ak má bydlisko v inom členskom štáte Európskej únie,
- h) postupoch domáhania sa nápravy v prípade porušenia svojich práv v trestnom konaní zo strany orgánov činných v trestnom konaní,
- i) možnosti a podmienkach uzavretia zmluvy,
- j) možnosti a podmienkach náhrady trov poškodeného.

Je dôležité poznamenať, že v podstate ide primárne o počiatočné informácie, ktoré musia byť bezodkladne odovzdané poškodenému pri prvom kontakte s orgánom činným v trestnom konaní, spravidla sa predmetné informácie odovzdávajú v rámci poučenia. V prípade takéhoto odovzdania je potrebné nielen „mechanické odovzdanie“ určitého papiera. Je to najmä policajt, ktorý by mal poškodenému aj vysvetliť, o aké informácie ide, prečo sú pre poškodeného dôležité a „poprosiť“ poškodeného, aby si ten papier aj prečítal a danú informáciu (pomoc) využil. Naozaj ide v mnohých prípadoch o úplne nové informácie, poškodení vzhľadom na všeobecne nízke právne vedomie napríklad ani len netušia, že majú možnosť dostať psychologickú či právnu pomoc.

Obávane sa, že pri momentálnom stave Policajného zboru SR a zataženosti v rámci nápadov spisov, je zo strany polície zaužívaný skôr mechanický spôsob „odovzdania“ týchto informácií, čo je na škodu. Ako sme uviedli poškodený trestným činom (obzvlášť viac to platí pri násilných trestných činoch) je spravidla v štádiu oznamovania v šoku a má ohraničenú schopnosť vnímania.

5.1.2 Písomné potvrdenie o podaní trestného oznámenia

Hneď po prijatí trestného oznámenia podaného poškodeným musí policajt, resp. prokurátor na základe ustanovenia § 196 ods. 1 TP vydať vždy písomné potvrdenie.¹²⁰ Potvrdenie *ex lege* musí obsahovať čas a miesto podania, označenie orgánu, ktorý trestné oznámenie prijal a základné skutočnosti trestného oznámenia. V súvislosti so základnou zásadou upravenou v ustanovení § 2 ods. 20 TP treba uviesť, že v prípade, ak je oznamovateľom podľa ustanovenia § 196 TP poškodený, na jeho žiadosť sa mu písomne preloží aj toto písomné potvrdenie o prijatí trestného oznámenia, pričom preklad rozhodnutia a písomného potvrdenia

¹²⁰ Ide o transpozíciu článku 5 smernice 2012/29/EÚ.

o prijatí trestného oznámenia a ich doručenie zabezpečuje orgán, o ktorého rozhodnutie ide, alebo ktorý prijal trestné oznámenie. Táto úprava takisto korešponduje so znením smernice 2012/29/EÚ, avšak je možné sa domnievať, že vo viacerých prípadoch môže aj výrazne sťažiť priebeh trestného konania ako takého, resp. spôsobiť v následnom konaní pri ostatných prekladoch písomností mierne obštrukcie – najmä v prípadoch, kedy treba prekladať, resp. tlmočiť do jazyka nie „štandardného“ pre lokáciu SR (napr. kórejčina, arméncina a pod.).

V rámci písomného potvrdenia ide o pozitívny posun v legislatívnej úprave, ktorý ma preventívny účinok. Toto ustanovenie výrazne predchádza „zneužitíu“ situácie, kedy v mnohých prípadoch najmä policajti „presvedčia“ poškodeného (napr. pri domácom násilí, diváckom násilí), že v podstate sa nič nestalo a nejde o trestný čin, resp. v prípadoch, kedy policajti bagatelizujú konkrétny čin a elegantne „upracú“ obsah trestného oznámenia. Je to výrazne preventívny posun v zamedzovaní neadekvátnych postupov niektorých policajtov, ktoré sa v posledných rokoch stávajú čoraz viac medializované, spomenieme prípad zo Starej Turej, kde žena podľa dostupných informácií bola niekoľko hodín pred (svojou) vraždou na políciu podať trestné oznámenie na manžela. Policajti ho vyhodnotili ako priestupok proti občianskemu spolunažívaniu.¹²¹

Takisto pozitívne vnímame skutočnosť, že ak bolo trestné oznámenie podané poškodeným ústne, prokurátor alebo policajti poskytnú na žiadosť poškodeného odpis zápisnice o oznámení. Veľakrát zažíva poškodený pri prvom kontakte s orgánom činným v trestnom konaní stres, tzv. fázu šoku na jednej strane už len zo samotného trestného činu a na druhej strane z toho, že musí prísť do kontaktu s políciou. V takýchto prípadoch bývajú prvotné výpovede neúplné, resp. bez logických súvislostí. Samozrejme, táto skutočnosť vo väčšej miere súvisí aj s (ne) profesionalitou a vedením celého procesu zo strany orgánov činných v trestnom konaní. Na druhej strane aj samotný policajt, ktorý spisuje zápisnicu nie vždy kopíruje reálnu líniu výpovede poškodeného a môže sa stať, že niektoré skutočnosti neuvedie presne.

5.1.3 Právo na sprievod dôverníka

Už od prvého momentu, kedy príde poškodený do styku s orgánmi činnými v trestnom konaní má od novely v roku 2015 právo na sprievod tzv. dôverníka. Pred účinnosťou spomínanej novely mal poškodený právo takisto na určitý druh „sprievodu“, lepšie povedané možnosť dať sa zastúpiť zákonným zástup-

¹²¹ Dokáže polícia ochrániť ženy pred násilím? In: Pravda. Dostupné na internete: <http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/374282-dokaze-policia-ochranit-zeny-pred-nasilim/>. [15. 12. 2016]. [online].

com,¹²² opatrovníkom¹²³ resp. splnomocnencom, pričom takúto možnosť má do dnes.

Preto možno odvážne tvrdiť, že do spomínanej novely mohol „suplovať“ dôverníka do určitej miery splnomocnenec, ktorý však musí spĺňať tieto podmienky:

- a) splnomocnencom poškodeného môže byť len osoba, ktorej spôsobilosť na právne úkony nie je obmedzená, pričom existuje aj negatívne vymedzenie splnomocnenca, kedy na hlavnom pojednávaní a verejnom zasadnutí nemôže byť splnomocnencom ten, kto je naň predvolaný ako svedok, znalec, tlmočník alebo prekladateľ (§ 53 ods. 2 TP),
- b) splnomocnencom poškodeného v trestnom konaní, v ktorom sa prejedávajú utajované skutočnosti, môže byť iba advokát alebo osoba, ktorá sa môže oboznamovať s utajovanou skutočnosťou na príslušnom úseku (§ 53 ods. 3 TP).

Z uvedeného je zrejmé, že takáto zákonná úprava bola vo vzťahu k čl. 3 smernice 2012/29/EÚ nedostačujúca, kvôli nesplneniu požiadavky, aby poškodených (obete) pri prvom kontakte s príslušnými orgánmi, ak je to potrebné, sprevádzala osoba, ktorú si na tento účel sami vyberú, teda akýsi „dôverník“.

Právo na sprievod dôverníka upravené v ustanovení § 48a TP patrí takisto k primárnym ustanoveniam, ktoré chránia poškodeného pred sekundárnou viktimizáciou. Dôverníkom môže byť fyzická osoba zvolená poškodeným, ktorá je spôsobilá na právne úkony. Spravidla to nebude nik iný, ako blízka osoba poškodeného – rodičia, manžel/manželka, deti, kamarát, milenc. Práve tieto osoby v podobe dôverníka poskytnú svojou prítomnosťou v rámci trestného konania výraznú psychickú podporu poškodenému. Dôverník môže (má právo) sprevádzať poškodeného počas celého trestného konania, čím mu poskytuje potrebnú pomoc. Treba zdôrazniť, že dôverník (na rozdiel napr. od splnomocnenca) môže poškodeného len sprevádzať, nikdy nemôže zasahovať do jednotlivých úkonov (napríklad dôverník ako taký nemôže klást otázky obvinenému, nemôže navrhovať dôkazy a pod.).

¹²² Ak je poškodená osoba pozbavená spôsobilosti na právne úkony, alebo ak je jej spôsobilosť na právne úkony obmedzená (napríklad v prípade osôb mladších ako 18 rokov), vykonáva jej práva podľa tohto zákona jej zákonný zástupca, ktorý môže splnomocniť zastupovaním aj organizáciu na pomoc poškodeným (§ 48 ods. 1 TP); v prípade trestných činov spáchaných voči blízkej osobe alebo zverenej osobe, ak je poškodeným maloletá osoba, sa za opatrovníka ustanoví najmä štátny orgán alebo poverený zástupca organizácie na pomoc poškodeným (§ 48 ods. 2 TP).

¹²³ V prípadoch, v ktorých zákonný zástupca poškodeného nemôže vykonávať svoje práva uvedené v Trestnom poriadku a je nebezpečenstvo z omeškania, predsedá senátu a v prípravnom konaní na návrh prokurátora sudca pre prípravné konanie ustanovia na výkon týchto práv poškodenému opatrovníka (bližšie pozri aj – ustanovenie § 48 ods. 2 TP; a ustanovenie § 48 ods. 3 TP).

Poškodený má teda právo, aby mal pri sebe ako doprovod dôverníka pri každom úkone v rámci trestného konania, pričom za úkony trestného konania je potrebné chápať všetky úkony vykonávané orgánmi činnými v trestnom konaní podľa TP, pričom nezáleží, v ktorom štádiu trestného konania sa vykonávajú. Samozrejme, toto právo nie je pre poškodeného bezbrehé. Trestný poriadok uvádza, že je možné vylúčiť dôverníka z účasti na úkone trestného konania. Samozrejme, takéto vylúčenie môže byť akceptované len s odôvodnením, že účasť dôverníka by narúšala priebeh úkonu alebo ohrozila vykonanie tohto úkonu (čo, samozrejme, dáva orgánom činným v trestnom konaní v podstate pomerne dosť veľký manévrovací priestor na vylúčenie dôverníka). Ak je dôverník vylúčený, poškodenému sa umožní, aby si zvolil iného dôverníka – to však neplatí, ak ide o neopakovateľný úkon alebo neodkladný úkon, alebo v prípade dokončenia už prebiehajúceho úkonu.

V Českej republike podľa Gřivnu, ktorý je zástancom inštitútu dôverníka, existuje, resp. nastal jediný praktický problém, kedy bolo treba rozhodnúť, či sa poškodený môže nechať sprevádzať dôverníkom k znalcovi, ktorý má napríklad urobiť v rámci trestného konania psychologické vyšetrovanie, pričom prítomnosť akejkoľvek tretej osoby môže mať výrazný negatívny vplyv na objektivnosť vyšetrovania. Avšak podľa Gřivnu v takomto prípade poškodený na sprievod dôverníka právo nemá, lebo samotné znalecké skúmanie nie je úkonom trestného konania.¹²⁴

Dôverníka je potrebné odlišovať od splnomocnenca poškodeného, čo vyplýva už len zo samotného účelu ustanovenia § 48a TP. Dôverník poskytuje poškodenému psychickú pomoc na rozdiel od splnomocnenca, ktorý ho v trestnom konaní primárne zastupuje a zároveň sa stará a dohliada na dodržiavanie všetkých práv poškodeného. Aj na základe uvedeného môže mať poškodený jednu osobu dôverníka a ďalšiu osobu ako splnomocnenca, pričom treba uviesť, že dôverník môže byť zároveň aj splnomocnencom poškodeného. V takomto prípade už môže dôverník (ktorý je zároveň aj splnomocnencom) zasahovať do priebehu jednotlivých úkonov trestného konania.

V Trestnom poriadku existuje aj negatívne vymedzenie dôverníka (§ 48a ods. 2 TP). Dôverníkom nemôže byť osoba, ktorá má v trestnom konaní postavenie sudcu, prokurátora, obvineného, obhajcu, svedka, znalca alebo tlmočníka. O skutočnostiach, o ktorých sa dôverník dozvedel v priebehu trestného konania, je povinný zachovávať mlčanlivosť.

¹²⁴ GŘIVNA, T.: *První zkušenosti s aplikací zákona o obětech trestných činů*. In: KURUC, P. (ed.): *Obete kriminality a ich práva*. 1. vydanie. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 22.

5.1.4 Právo informovať sa o stave trestného konania

K významným právam obetí vyplývajúcim zo smernice 2012/29/EÚ zaiste patrí právo na informácie o svojom prípade upravené v článku 6. Obete majú v tejto súvislosti právo, aby boli bez zbytočného odkladu poučené o možnostiach na základe ich žiadosti dostať informácie o:

- akomkoľvek rozhodnutí o prerušení, resp. zastavení vyšetrovania alebo neštíhaní páchatela,¹²⁵
- mieste a čase súdneho pojednávania a o povahe obvinení voči páchatelovi,¹²⁶
- akomkoľvek konečnom rozsudku v súdnom konaní,¹²⁷
- skutočnosti, že osoba, ktorá bola vzatá do väzby, stíhaná alebo odsúdená bola prepustená, ušla z väzby alebo z výkonu trestu odňatia slobody, a to bez zbytočného odkladu,
- stave trestného konania, až na prípady, ak by poskytnutie takýchto informácií ohrozilo riadny priebeh trestného konania.

Pokiaľ ide o informácie o stave trestného konania, od roku 2015 má poškodený podľa ustanovenia § 46 ods. 1 TP kedykoľvek v priebehu trestného konania právo sa informovať u orgánu činného v trestnom konaní (alebo súdu, ktorý vo veci koná) o stave trestného konania. Preto napríklad v prípade, ak trestné oznámenie podá poškodený, bude povinnosťou orgánu činného v trestnom konaní na tento

¹²⁵ Poškodený má v rámci slovenskej právnej úpravy právo byť oboznámený s rozhodnutím o prerušení trestného stíhania (§ 228 ods. 6 TP), ako aj s rozhodnutím o zastavení trestného stíhania (§ 215 ods. 5 TP), a to z úradnej povinnosti, pričom poškodený má právo proti týmto rozhodnutiam podať sťažnosť.

¹²⁶ Poškodenému sa doručuje rozsudok súdu (§ 171 ods. 1 TP), ak má splnomocnenca alebo zákonného zástupcu, tak sa doručuje rozsudok týmto osobám (§ 171 ods. 4 TP). Z ustanovení § 281 ods. 1 TP a § 282 ods. 4 TP vyplýva, že poškodený je oprávnený podať sťažnosť proti uzneseniu súdu o zastavení trestného stíhania a proti uzneseniu o podmieňanom zastavení trestného stíhania, z čoho možno odvodiť, že sa im doručuje rovnopis takéhoto rozhodnutia súdu. Poškodený má aj právo byť poučený o práve nazeráť do súdnych spisov a preštudovať ich (§ 46 ods. 1 TP), ako aj právo po skončení vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania v primeranej lehote preštudovať spisy a podať návrhy na doplnenie vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania (§ 208 ods. 1 TP), pričom právo nazeráť do spisov môže byť poškodenému v prípravnom konaní odopreté len zo závažných dôvodov (§ 69 ods. 2 TP).

¹²⁷ Poškodenému sa doručuje rozsudok súdu (§ 171 ods. 1 TP), ak má splnomocnenca alebo zákonného zástupcu, tak sa doručuje rozsudok týmto osobám (§ 171 ods. 4 TP). Z ustanovení § 281 ods. 1 TP a § 282 ods. 4 TP vyplýva, že poškodený je oprávnený podať sťažnosť proti uzneseniu súdu o zastavení trestného stíhania a proti uzneseniu o podmieňanom zastavení trestného stíhania, z čoho možno odvodiť, že sa im doručuje rovnopis takéhoto rozhodnutia súdu.

účel poškodenému poskytnúť potrebné – aktuálne kontaktné údaje, najčastejšie to bude telefónne číslo. Je potrebné opäť upozorniť na skutočnosť, že takéto informácie o stave konania sa neposkytnú, ak by ich poskytnutím mohol byť zmarený účel trestného konania.

Ustanovenie § 46 ods. 8 až 9 TP sa dotýka najmä prípravného konania, resp. vykonávacieho konania. Upravuje povinnosť vyplývajúcu zo smernice 2012/29/EÚ, kedy ak orgán činný v trestnom konaní alebo súd zistí, že poškodenému hrozí nebezpečenstvo v súvislosti s pobytom obvineného alebo odsúdeného na slobode, poskytne mu informáciu o tom, že obvinený bol prepustený z väzby alebo z nej ušiel, alebo že odsúdený bol prepustený z výkonu trestu odňatia slobody alebo z neho ušiel.

Nato, aby bol poškodený takto informovaný, je potrebné, aby o to požiadal. V prípravnom konaní môže požiadať prokurátora a v konaní pred súdom súd, aby bol informovaný o uvedených skutočnostiach. Informácia sa poškodenému neposkytne, ak by poskytnutím takej informácie mohlo dôjsť k ohrozeniu života alebo zdravia obvineného alebo odsúdeného.

V tomto prípade je slovenská právna úprava totožná so všetkými minimálnymi požiadavkami upravenými v článku 6 smernice 2012/29/EÚ, avšak zdalo by sa vhodné úpravu koncipovať širšie. Širšie v tom smere, že by sa mohli doplniť ustanovenia, ktoré upravujú podmienky poskytnutia informácií poškodenému o prepustení stíhanej osoby z väzby alebo z výkonu trestu, alebo ak takáto osoba ujde tak, že by sa poskytnutie takýchto informácií neviazalo na podmienku existencie hrozby nebezpečenstva v prípade pobytu obvineného na slobode.

V prípade, ak by bol schválený zákon o obetiach trestných činov, dá sa predpokladať aj novela Trestného poriadku, ktorá v predložennom návrhu zákona predpokladá určitú zmenu aj pri možnosti informovania poškodeného, a to takú, že odseky 8 a 9 ustanovenia § 46 znejú nasledovne: „(8) *Poškodený, ktorému hrozí nebezpečenstvo v súvislosti s pobytom obvineného alebo odsúdeného na slobode, má právo požiadať o poskytnutie informácie o:*

- a) *prepustení alebo úteku obvineného z väzby,*
- b) *prepustení alebo úteku odsúdeného z výkonu trestu odňatia slobody,*
- c) *prerušení výkonu trestu odňatia slobody,*
- d) *prepustení alebo úteku odsúdeného z výkonu ochranného liečenia zo zariadenia ústavnej zdravotnej starostlivosti,*
- e) *zmene formy výkonu ochranného liečenia z ústavnej na ambulantnú, alebo*
- f) *prepustení alebo úteku odsúdeného z výkonu detencie.*

(9) *Bez žiadosti poškodeného orgán činný v trestnom konaní alebo súd poskytne poškodenému informácie podľa odseku 8, ak zistí, že poškodenému hrozí nebezpečenstvo v súvislosti s pobytom obvineného alebo odsúdeného na slobode. Poškodený*

môže svoje rozhodnutie o práve byť informovaný o skutočnostiach uvedených v odseku 8 zmeniť; na zmenu rozhodnutia poškodeného sa prihliada.¹²⁸

5.2 Poškodený a prípravné konanie

Prípravné konanie ako obligatórne štádium trestného konania nastáva v prípade, ak sa trestné stíhanie začne vykonaním zaisťovacieho úkonu, neodkladného úkonu alebo neopakovateľného úkonu, alebo ak sa vec neskončí v rámci postupu pred začatím trestného stíhania podľa ustanovenia § 197 ods. 1 alebo 2 TP. Aj keď má prípravné konanie dodnes viac-menej povahu pomocného a predbežného charakteru vo vzťahu ku konaniu pred súdom, je badateľné s čoraz väčším vplyvom restoratívnej justície, že jeho postavenie sa výrazne posilňuje. Prípravné konanie, ktorého úlohou je zhromaždenie dôkazov, ktoré sú potrebné na posúdenie trestnej veci, na zaistenie páchatela a následkov činu v takom rozsahu, aby mohlo toto štádium skončiť buď vydaním rozhodnutia vo veci samej, alebo postavením páchatela pred súd, má svoje základné funkcie: vyhľadávaciu, zabezpečovaciu, verifikačnú a odklonnú. Práve posledná spomínaná (pomerne nová) funkcia má podľa nášho názoru kladný význam aj pre poškodeného, preto jednotlivé odklony vo vzťahu k právam a povinnostiam poškodeného budeme bližšie analyzovať v samostatných podkapitolách.

Účel prípravného konania však býva odbornou literatúrou prezentovaný aj v rovine umožnenia aktívnej účasti poškodenému, v náležitom zistení okolností, ktoré sa k nemu vzťahujú, či v zhromaždení podstatných podkladov pre rozhodnutie o nároku na náhradu škody.¹²⁹ Väčšinu procesných práv, o ktorých bola rozpracovaná podrobnejšie kapitola „Postavenie poškodeného v trestnom konaní“, môže poškodený uplatniť najmä v prípravnom konaní.

O skutočnosti, že začalo prípravné konanie, vie vždy aj poškodený (§ 119 ods. 1 TP), ktorý sa takisto, ako aj pri uznesení o vznesení obvinenia (§ 206 ods. 1 TP) upovedomí bez meškania, čo mu umožňuje byť informovaný a pripraviť sa na využitie svojich práv. Nepriamo táto úprava ráta aj s jeho účasťou na trestnom konaní.

Samotnú účasť poškodeného na trestnom konaní ako takom nájdeme aj v obsahu tretej kapitoly smernice 2012/29/EÚ nazvanej „Účasť na trestnom konaní“ a ako to vyplýva aj z jej názvu, je zameraná na práva poškodeného, resp. obetí súvisiace s ich právnym postavením ako subjektov trestného konania.

¹²⁸ Bližšie pozri návrh zákona o obetiach trestných činov. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=6488>. [online].

¹²⁹ ŠÁMAL, P.; NOVOTNÝ, F.; RŮŽIČKA, M. et. al.: *Prípravné řízení trestní*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 856.

Medzi základné práva obete ako účastníka trestného konania vymedzila smernica 2012/29/EÚ aj právo byť vypočutý (článok 10). Ide o to, aby obeť mala právo byť počas trestného konania vypočutá a aby mala možnosť predložiť dôkazy, pričom v prípade vypočúvania obete mladšej ako osemnásť rokov treba náležite zohľadniť jej vek a vyspelosť.

Podľa platnej úpravy TP má poškodený právo v prípadoch ustanovených zákonom sa vyjadriť, či súhlasí s trestným stíhaním, má právo uplatniť nárok na náhradu škody, robiť návrhy na vykonanie dôkazov alebo na ich doplnenie, predkladať dôkazy, nazeráť do spisov a preštudovať ich, zúčastniť sa na hlavnom pojednávaní a na verejnom zasadnutí konanom o odvolaní alebo o dohode o priznaní viny a prijatí trestu, vyjadriť sa k vykonaným dôkazom, má právo záverečnej reči a právo podávať opravné prostriedky v rozsahu vymedzenom TP.¹³⁰ Taktiež z viacerých iných ustanovení Trestného poriadku¹³¹ je zrejmé, že sa v jednotlivých štádiách konania na súde počíta s aktívnym vystupovaním poškodeného a možnosťou sa vyjadrovať k veci. Okrem toho poškodený je spravidla zároveň aj svedkom, takže ustanovenia upravujúce výsluch svedka v jednotlivých častiach a štádiách trestného konania sú zároveň právnym rámcom umožňujúcim sa poškodenému vyjadriť v trestnom konaní k prejednávanej veci.

Trestný poriadok pamätá aj na osobitné postupy pri výsluchu osôb mladších ako 18 rokov v procesnom postavení svedka. Ide najmä o poškodených, ktoré zohľadňujú vek a vyspelosť osoby, ako aj citlivosť predmetu výsluchu.¹³² Možno teda konštatovať, že požiadavka, aby poškodený mal právo byť počas trestného konania vypočutý a aby mal možnosť predložiť dôkazy, pričom v prípade vypočúvania poškodeného – osoby mladšej ako osemnásť rokov treba náležite zohľadniť jej vek a vyspelosť, je v platnej úprave Trestného poriadku takisto zohľadnená.

Ďalšími v poradí sú tzv. „práva v prípade rozhodnutia skutok nestíhať“ upravené v článku 11 smernice 2012/29/EÚ. Základ týchto práv je spojený s rozhodnutím príslušných orgánov v trestnom konaní trestne nestíhať skutok, ktorým bola spôsobená obeť ujma. V takýchto prípadoch majú obeť¹³³ právo žiadať o preskúmanie takéhoto rozhodnutia. Aby mohli obeť efektívne uplatňovať právo dať preskúmať rozhodnutia o nestíhaní skutku, priznáva sa im právo na poskytnutie dostatočných súvisiacich informácií o dôvodoch, ktoré viedli príslušné orgány k takémuto rozhodnutiu. V prípade, ak rozhodnutie o nestíhaní vydá najvyšší príslušný orgán, rozhodnutia ktorého podľa vnútroštátneho práva nepodliehajú preskúmaniu, môže takéto preskúmanie urobiť ten istý orgán. Obete nemôžu svo-

¹³⁰ Ustanovenie § 46 ods. 1 TP.

¹³¹ Napríklad podľa ustanovenia § 241 ods. 5, § 243 ods. 5, § 256 ods. 2, 258 ods. 3 TP.

¹³² Ustanovenie § 135 TP.

¹³³ V prípade, ak sa podľa vnútroštátneho práva členského štátu Európskej únie procesné práva obete začínajú až začatím trestného stíhania, musí byť toto právo priznané aspoň obeť závažnej trestnej činnosti.

je práva súvisiace s rozhodnutím o nestíhaní skutku uplatňovať v prípade, ak takéto rozhodnutie vedie k schváleniu mimosúdneho zmiernu.

Ak si porovnáme uvedené znenie smernice 2012/29/EÚ so súčasným Trestným poriadkom zistíme, že upravuje niekoľko inštitútov, ktoré majú charakter „rozhodnutí príslušných orgánov v trestnom konaní skutok nestíhať“, ktorým bola spôsobená obeti ujma. Ide o nasledovné rozhodnutia:

- zastavenie trestného stíhania podľa ustanovenia § 215 TP,
- podmienené zastavenie trestného stíhania podľa ustanovenia § 216 TP,
- podmienené zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného podľa ustanovenia § 218 TP,
- prerušenie trestného stíhania podľa ustanovenia § 228 TP.

Proti všetkým týmto rozhodnutiam môže poškodený podať opravný prostriedok, čím dosiahne, že napadnuté rozhodnutie bude preskúmané orgánom vyššej inštancie. Podobná procesná situácia nastane aj v situácii, ak o zastavení trestného stíhania rozhodne súd na hlavnom pojednávaní alebo na verejnom zasadnutí. Je teda zrejmé, že požiadavka smernice 2012/29/EÚ, aby obeť mali právo dať preskúmať rozhodnutia orgánov v trestnom konaní trestne nestíhať skutok, ktorým bola spôsobená obeti ujma, je Trestným poriadkom reflektovaná.

V rámci účasti na trestnom konaní smernica 2012/29/EÚ priznáva obetiam aj právo na záruky v súvislosti so službami restoratívnej starostlivosti upravené v článku 12. V prípade poskytovania služieb restoratívnej starostlivosti¹³⁴ obetiam trestných činov môže takisto prísť k riziku opakovanej viktimizácie, ako aj k riziku zastrašovania a pomsty zo strany páchatela. Preto musia členské štáty Európskej únie prijať také opatrenia, aby služby restoratívnej spravodlivosti spĺňali minimálne tieto požiadavky:

- služby restoratívnej starostlivosti sa použijú, len ak je to v záujme obeť a na základe jej dobrovoľného a informovaného súhlasu,
- obeť sa pred poskytnutím jej súhlasu s použitím restoratívnej spravodlivosti poskytnú úplné informácie o súvisiacom konaní a jeho možných výsledkoch, ako aj informácie o možnostiach dohľadu nad vykonávaním akejkoľvek dohody medzi páchatelom a obeťou trestného činu,
- páchatel uznal základné skutkové okolnosti prípadu (priznal sa ku spáchaniu trestného činu),
- diskusie v rámci procesov restoratívnej starostlivosti sú dôverné, a preto sa nespripístupňujú, okrem prípadu, že s tým strany súhlasia, alebo sprístupnenie takýchto informácií vyplýva z vnútroštátneho práva.

¹³⁴ Restoratívnou starostlivosťou sa podľa odseku 2 článku 2 prvej kapitoly smernice 2012/29/EÚ rozumie akýkoľvek proces, v rámci ktorého sa obeť trestného činu a páchatelovi, v prípade ich dobrovoľného súhlasu, umožní aktívne sa zúčastniť na vyriešení záležitostí vyplývajúcich z trestného činu prostredníctvom pomoci nestrannej tretej osoby.

Možno povedať, že v ponímaní slovenskej úpravy trestného práva procesného sú prvkami „služby restoratívnej starostlivosti“ podľa Trestného poriadku vo vzťahu k poškodenému odklony: podmienené zastavenie trestného stíhania podľa ustanovenia § 216 TP, zmier podľa ustanovenia § 220 až 227 TP, ako aj dohoda o vine a treste podľa ustanovenia § 232 TP a 233 TP, ak je jej súčasťou aj dohoda medzi obvineným a poškodeným o náhrade škody.

Uvedené prvky „služby restoratívnej starostlivosti“ v Trestnom poriadku v základoch spĺňajú požiadavky smernice 2012/29/EÚ. Treba sa ale zamyslieť, či je súčasný výpočet prvkov „služby restoratívnej starostlivosti“ v rámci TP postačujúci, resp. jeho legislatívna úprava adekvátne potrebám praxe vo vzťahu k poškodenému. Podľa nášho názoru nie je adekvátne. Bližšie sa tejto problematike budeme venovať v samostatných kapitolách zameraných na analýzu spomenutých odklonov a v návrhoch *de lege ferenda*.

Medzi ďalšie práva obetí, ktoré majú dopad na jej účasť v trestnom konaní považuje smernica 2012/29/EÚ: „právo na právnu pomoc“ podľa článku 13, ak je obeť účastníkom (subjektom, stranou) trestného konania; „právo na náhradu výdavkov“ podľa článku 14 – ktoré obetiam vznikli v súvislosti ich aktívnej účasti na trestnom konaní; „právo na vrátenie vecí“ podľa článku 15 – ktoré boli zaisťované pre účely trestného konania a môžu sa vrátiť, ak dôvody tohto účelu zanikli a napokon „právo na rozhodnutie o náhrade škody páchatelom v rámci trestného konania“ podľa článku 16 – ak sú splnené podmienky, ktoré bližšie upravujú predpisy vnútroštátneho práva.

Do tejto skupiny práv obetí možno zaradiť aj práva obeť s pobytom v inom členskom štáte podľa článku 17 smernice 2012/29/EÚ. V týchto prípadoch sa majú minimalizovať ťažkosti, ktoré sú spojené so skutočnosťou, že obeť má pobyt v inom členskom štáte, ako v členskom štáte, v ktorom bol trestný čin spáchaný. Orgány členského štátu, v ktorom bol trestný čin spáchaný, majú možnosť najmä vypočuť obeť ihneď po podaní trestného oznámenia, ako aj (ak je to možné) uplatniť na vykonanie výsluchu obeť, ktorá má pobyt v inom členskom štáte, postup podľa príslušných ustanovení Dohovoru o vzájomnej pomoci v trestných veciach medzi členskými štátmi Európskej únie z 29. mája 2000 o vykonaní výsluchu pomocou videokonferenčných a telefonických konferenčných hovorov. Obete trestných činov spáchaných v členských štátoch Európskej únie, v ktorých nemajú pobyt, môžu trestné oznámenie podať príslušným orgánom v členskom štáte pobytu, ak tak nemôžu urobiť v tom členskom štáte, v ktorom bol trestný čin spáchaný, alebo ak si to obeť neželajú urobiť, najmä v prípadoch obzvlášť závažného trestného činu. Príslušný orgán členského štátu, ktorý za takýchto podmienok trestné oznámenie prijal, ho postúpi príslušnému orgánu členského štátu, v ktorom bol trestný čin spáchaný.

Trestný poriadok garantuje poškodenému len v obmedzenom rozsahu právo na bezplatnú právnu pomoc, v podstate len za podmienok uvedených v ustano-

vení § 47 ods. 6 TP. Za naplnenie práva poškodeného na právnu pomoc v trestnom konaní možno považovať aj právo poškodeného zvoliť si splnomocnenca (§ 53 a 54 TP), ktorým kľudne môže byť aj advokát a ktorý môže poškodenému v rámci plnenia úloh splnomocnenca poskytovať aj právne rady. V takomto prípade pôjde, ale o platenú právnu pomoc. Za určitých okolností, najmä vtedy, ak ide o poškodeného - obeť s osobitnou potrebou ochrany počas trestného konania by podľa článku 23 smernice 2012/29/EÚ, ak ide o poškodeného, ktorému bola spôsobená ťažká ujma na zdraví, alebo ak ide o pozostalého po obeti, ktorej bola trestným činom úmyselne spôsobená smrť a ktorý preukáže, že nemá prostriedky na úhradu právnej pomoci poskytovanú splnomocnencom, súd rozhodne o práve na bezplatnú právnu pomoc.

Trestný poriadok negarantuje poškodeným právo na náhradu výdavkov, ktoré im vznikli v súvislosti s ich aktívnou účasťou na trestnom konaní. Poškodený si môže podľa platnej úpravy náhradu takýchto výdavkov uplatňovať v súvislosti s uplatňovaním náhrady škody spôsobenej trestným činom. Preto sa javí vhodným upraviť v Trestnom poriadku právo poškodených na náhradu výdavkov, ktoré im vznikli v súvislosti s ich aktívnou účasťou na trestnom konaní, a to v podobnom rozsahu ako v prípade svedočného.

Na druhej strane Trestný poriadok garantuje poškodenému právo na vrátenie vecí, ktoré boli zaistené pre účely trestného konania a môžu sa vrátiť, ak dôvody tohto účelu zanikli. Vyplýva to z ustanovenia § 97 a 98 TP. Trestný poriadok taktiež vytvára právny rámec pre právo poškodeného na rozhodnutie o náhrade škody páchatelom v rámci trestného konania, ak sú splnené podmienky, ktoré bližšie upravujú predpisy vnútroštátneho práva. V prípade Slovenskej republiky pôjde o podmienky upravené v ustanoveniach § 287 a § 288 TP.

5.2.1 Nárok na náhradu škody

V prípade poškodeného, ktorý spadá do kategórie poškodeného podľa ustanovenia § 46 ods. 3 TP je v rámci prípravného konania – okrem iného – veľmi dôležité uplatniť si včas nárok na náhradu škody, ktorá mu bola spôsobená trestným činom. O včas uplatnenom nároku by sa spravidla malo rozhodnúť v rámci tzv. adhézneho konania. Takéto konanie je súčasťou trestného konania, avšak nie je jeho samostatnou časťou. Adhézne konanie preto prebieha ako súčasť súdneho konania, resp. konania a rozhodovania o vine, resp. nevine obžalovaného, pričom jeho osobitosťou je skutočnosť, že o predmetnom návrhu sa rozhoduje s použitím hmotného práva iného, a to súkromnoprávneho odvetvia – občianskoprávne predpisy, ale vždy s aplikáciou procesných ustanovení Trestného poriadku.

Poškodený podľa ustanovenie § 46 ods. 3 TP môže uplatniť nárok na náhradu škody priamo proti páchatelovi a tiež navrhnúť, aby súd v odsudzujúcom rozsudku uložil obžalovanému povinnosť nahradiť túto škodu. Ako sme uviedli súd

môže za takejto situácie priamo v trestnom konaní (v rámci adhézneho konania) uložiť obžalovanému povinnosť, aby škodu spôsobenú trestným činom poškodenému nahradil. Obvinený potom bude mať povinnosť nahradiť vzniknutú škodu len za predpokladu, že táto škoda bola spôsobená jeho konaním v rámci trestného činu, čo znamená, že vznik škody je v príčinnej súvislosti s konkrétnym skutkom páchatela. Na druhej strane by si poškodený nemal uplatniť nárok na náhradu škody v trestnom konaní, ak sa už o nároku na náhradu škody rozhodlo v občianskoprávnom konaní alebo inom konaní. Je nutné dodať, že takéto rozhodnutie napríklad občianskoprávnej povahy je aj rozhodnutie, ktoré ešte nie je právoplatné. Vyplýva to zo samotného účelu, ktorým je, aby sa o nároku na náhradu škody urýchlene rozhodlo a v prípade ak sa tak už stalo, hoci aj neprávo-
platným rozhodnutím, tento účel sa splnil.¹³⁵

Podľa ustanovenia § 46 ods. 3 TP má poškodený povinnosť svoj nárok na náhradu škody uplatniť pred orgánmi činnými v trestnom konaní najneskôr do skončenia vyšetrovania, resp. skráteného vyšetrovania. Ide o veľmi dôležitú fixáciu lehoty dokedy si poškodený môže uplatniť tento nárok, pretože ak si poškodený nárok na náhradu škody neuplatnil, alebo uplatnil, ale po lehote, súd o náhrade škody rozhodovať nebude,¹³⁶ to však neznamená, že poškodený nemôže uplatňovať svoje ďalšie procesné práva.¹³⁷

Návrh na náhradu škody môže podať aj iná osoba (zákonný zástupca, opatrovník či splnomocnenec). Na základe ustanovenia § 48 ods. 4 TP tak môže urobiť aj právny nástupca poškodeného – fyzickej osoby, pričom právne nástupníctvo sa bude posudzovať v súlade s princípmi dedičského práva. Napríklad za právnickú osobu, ktorá je poškodeným, tak môže urobiť: štatutárny orgán, oprávnený pracovník alebo člen prípadne prokurista. V prípade, ak je v danej trestnej veci viacero spoluobvinených, musí byť z návrhu evidentné, či nárok na náhradu škody smeruje voči všetkým obvineným, alebo len voči niektorým – v takom prípade ich treba bližšie špecifikovať.

V tejto súvislosti Trestný poriadok upravuje v ustanovení § 50 aj inštitút zaistenia nároku poškodeného. K takémuto zaisteniu dochádza výlučne v rámci prípravného konania, a tak možno povedať, že toto ustanovenie je odrazom fixačnej (zabezpečovacej) funkcie prípravného konania. Ak je dôvodná obava, že uspokojenie nároku poškodeného na náhradu škody spôsobenej trestným činom bude marené alebo sťažované, možno nárok až do pravdepodobnej výšky škody zaistiť na majetku poškodeného [§ 50 ods. 1 písm. a) až e)]. Aj v zmysle zákona, ale aj v zmysle ustálenej judikatúry nárok poškodeného možno zaistiť len na majetku obvineného, pričom k veciam získaným trestnou činnosťou vlastnícke právo ob-

¹³⁵ R III/1962.

¹³⁶ „Pokiaľ poškodený uplatnil nárok na náhradu škody po lehote, súd vysloví, že poškodený nárok na náhradu škody v trestnom konaní uplatňovať nemôže.“ (R II/196).

¹³⁷ Rozhodnutie Najvyššieho súdu č. 8/1974.

vinenému nikdy nevzniká. Pri takto získaných veciach – spravidla odcudzených, spreneverených – treba podľa ustanovenia § 90 TP túto vec obvinenému odňať a vec vrátiť poškodenému, hneď ako prestane mať dôležitosť pre trestné konanie.¹³⁸

O takomto zaistení rozhoduje súd na návrh prokurátora alebo poškodeného. V prípravnom konaní rozhoduje prokurátor na návrh poškodeného. Veľmi vhodná vo vzťahu k poškodenému je úprava uvedená v ustanovení § 50 ods. 4 TP, kedy v prípravnom konaní môže prokurátor nárok zaistiť aj bez návrhu poškodeného, ak si to vyžaduje ochrana jeho záujmov, najmä ak hrozí nebezpečenstvo z omeškania.

Primárnym účelom tohto inštitútu upraveného v ustanovení 50 ods. 1 TP je zachovanie hodnoty zaisteného majetku obvineného a jeho následnej „použitelnosti“ vo vzťahu k uspokojeniu nároku v prípade, ak existuje dôvodná obava v tom, že obvinený bude svoj majetok napríklad skrývať alebo majetok účelovo daruje, znehodnotí a podobne. Zaistiť nárok poškodeného je možné aj na majetku, ktorý má obvinený v podielovom alebo bezpodielovom spoluvlastníctve.¹³⁹

Za nedostatok v rámci úpravy podľa ustanovenia § 46 ods. 3 TP považujeme skutočnosť, že poškodený musí návrh uplatniť „najneskoršie do skončenia vyšetrovania alebo skráteneho vyšetrovania.“ Považujem za oveľa korektnjšiu úpravu vo vzťahu k poškodenému v predchádzajúcej úprave (1896, 1950, 1961), samozrejme, argumenty pre zmenu, ktorú priniesla novela TP zákonom č. 457/2003 Z. z. a ktorá zaviedla aktuálnu lehotu na uplatnenie nároku sú sčasti pochopiteľné, napriek tomu súhlasíme s názorom Záhora, že: „... lehotu na uplatnenie nároku poškodeného do skončenia vyšetrovania má bezpochyby svoje opodstatnenie najmä v prípadoch odklonov..., kde vec bude vybavená mimo hlavného pojednávania. Pokiaľ by však v predmetnej veci bolo nariadené hlavné pojednávanie a nárok by bol prednesený po prednesení obžaloby (§ 256 ods. 2 Trestného poriadku), malo by to byť považované za skutočnosť, že nárok bol včas uplatnený.“¹⁴⁰

U osôb, ktoré boli poškodené násilnými trestnými činmi existuje aj možnosť odškodnenia, ktorú upravuje zákon č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi v znení neskorších predpisov. Podľa tejto právnej úpravy možno finančne¹⁴¹ odškodniť (jednorazovo) osoby, ktorým bola

¹³⁸ ŠANTA, J.: *Zaistenie nároku poškodeného v prípravnom konaní podľa § 50 Trestného poriadku*. In: ZÁHORA, J. (ed.): *Prípravné konanie – možnosti a perspektívy*. Praha: Leges, 2016, s. 200.

¹³⁹ R 23/1978.

¹⁴⁰ ZÁHORA, J.: *Právo na rozhodnutie o náhrade škody poškodenému v prípadoch alternatívneho riešenia trestných vecí*. In: STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Trnava: Leges, 2015, s. 152.

¹⁴¹ Celková suma poškodenia však nesmie presiahnuť 50-násobok minimálnej mzdy.

v dôsledku úmyselných násilných trestných činov spôsobená ujma na zdraví.¹⁴² O odškodnenie môže požiadať poškodený,¹⁴³ ktorým je podľa tohto zákona osoba, ktorej bola v dôsledku trestného činu spôsobená ujma na zdraví, ako aj pozostalý manžel a pozostalé dieťa a ak ich niet, pozostalý rodič po osobe, ktorej bola trestným činom spôsobená smrť. Samotné jednorazové odškodnenie neprichádza do úvahy vtedy, ak poškodenému bola ujma na zdraví plne uhradená inak, respektíve ak poškodený nedal súhlas na trestné stíhanie podľa ustanovenia § 211 ods. 1 TP alebo žiadateľom je osoba, ktorá nemôže vykonávať oprávnenia poškodeného podľa ustanovenia § 47 ods. 1 TP.

Ministerstvo spravodlivosti SR na základe písomnej žiadosti poškodeného¹⁴⁴ o odškodnení rozhoduje a zároveň ho aj vypláca. Žiadosť musí poškodený podať Ministerstvu spravodlivosti SR v lehote 18 mesiacov odo dňa spáchania trestného činu, ktorým bola spôsobená ujma na zdraví.¹⁴⁵ O žiadosti rozhoduje ministerstvo do 6 mesiacov odo dňa jej podania. V situácii, ak Ministerstvo spravodlivosti SR nevyhoví žiadosti (alebo jej vyhoví iba sčasti), poškodený sa môže domáhať odškodnenia žalobou na súde proti Slovenskej republike zastúpenej ministerstvom najneskôr do jedného roka odo dňa doručenia rozhodnutia o žiadosti.

5.2.2 Súhlas poškodeného

Takzvaná „privatizácia“ trestného práva sa prejavuje i v postupnom rozširovaní inštitútu súhlasu oprávneného subjektu s trestným stíhaním. Oprávnený subjekt je v kontinentálnych právnych poriadkoch buď samotný poškodený ako fyzická osoba, alebo taktiež právnická osoba či určitá verejnoprávna inštitúcia (politický orgán, verejnoprávne médium a pod.), ktorý na základe významu alebo potreby

¹⁴² Podľa ustanovenia § 2 písm. b) zákona č. 215/2006 Z. z. sa ujmom na zdraví rozumie ublíženie na zdraví, ťažká ujma na zdraví, smrť, znásilnenie, sexuálne násilie a sexuálne zneužívanie spôsobené trestným činom spáchaným inou osobou.

¹⁴³ Ktorý: je občanom Slovenskej republiky, občanom členského štátu EÚ, alebo je osobou bez štátnej príslušnosti, ktorá ma na území Slovenskej republiky alebo na území iného členského štátu trvalý pobyt, alebo cudzí štátny príslušník za podmienok a v rozsahu ustanovenom medzinárodnou zmluvou, ktorá bola ratifikovaná a vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom, ak k ujme na zdraví došlo na území Slovenskej republiky.

¹⁴⁴ Žiadosť môže podať poškodený za predpokladu, že rozhodnutie, na základe ktorého sa páchatel uznáva vinným zo spáchania trestného činu, ktorým bola poškodenému spôsobená ujma na zdraví, nadobudol právoplatnosť (a zároveň ujma na zdraví nebola poškodenému plne uhradená inak). Rovnako to platí aj v prípade nadobudnutia právoplatnosti rozsudku, na základe ktorého bol obžalovaný spod obžaloby oslobodený, pretože nie je trestne zodpovedný pre nepričetnosť alebo vek.

¹⁴⁵ Ak bol rozsudok alebo trestný rozkaz, na základe ktorého môže poškodený požiadať o odškodnenie vynesenej po lehote osemnástich mesiacov odo dňa spáchania trestného činu, ktorým bola spôsobená ujma na zdraví, treba žiadosť podať v lehote šiestich mesiacov odo dňa nadobudnutia právoplatnosti rozsudku alebo trestného rozkazu.

rozhodne o udelení alebo neudelení súhlasu s trestným stíhaním. Takýto súhlas je vždy viazaný iba na voľné uváženie príslušného subjektu - poškodeného. Poškodený udeľuje súhlas predovšetkým na základe zváženia svojej osoby a svojich súkromných záujmov.¹⁴⁶

Inštitút súhlasu poškodeného s trestným stíhaním je uplatňovaný v právnych poriadkoch väčšiny krajín kontinentálnej Európy a pozná ho aj právny poriadok Slovenskej republiky. V zmysle slovenského Trestného poriadku môže byť subjektom oprávneným udeľovať súhlas na trestné stíhanie poškodený, ak vystupuje ako subjekt, resp. strana trestného konania.

Avšak podľa Šramela môže byť na Slovensku v takomto prípade poškodeným aj verejnoprávna inštitúcia, ako je napríklad Ústavný súd SR, čo podľa neho prichádza do úvahy v takom zmysle, že v prípadoch trestného stíhania sudcu, sudcu Ústavného súdu alebo generálneho prokurátora SR, kedy možno považovať za dôvod nevyhnutnosti získať súhlas takejto verejnoprávnej inštitúcie bezprostredne spojený s úlohou, ktorú dotknutí verejní činitelia plnia v spoločnosti, pričom v prípade, ak význam výkonu ich funkcie pre spoločnosť prevyšuje záujem spoločnosti na stíhaní konkrétneho trestného činu, môže verejnoprávna inštitúcia odoprieť vydať takýto súhlas.¹⁴⁷ Treba poznamenať, že uvedené podľa platnej a účinnej právnej úpravy už neplatí na základe skutočnosti, že Trestný poriadok bol novelizovaný zákonom č. 195/2014 Z. z. tak, že z ustanovenia § 8 TP sa vypustil odsek 2, ktorý znel: „Na trestné stíhanie sudcu, sudcu ústavného súdu a generálneho prokurátora Slovenskej republiky (ďalej len „generálny prokurátor“) je potrebný súhlas ústavného súdu.“ Podľa platnej a účinnej právnej úpravy už teda nie je potrebný súhlas ústavného súdu, avšak ústavný súd naďalej dáva súhlas na vzatie do väzby sudcu.

S názorom spomínaného autora sa nedá až tak súhlasiť (a ani v čase platnosti a účinnosti predmetného ustanovenia sa nedalo súhlasiť), pretože uvedená skutočnosť nenapĺňa (a ani počas platnej a účinnej právnej úpravy nenapĺňala) znaky procesnej úpravy súhlasu poškodeného podľa ustanovenia § 211 TP, ale napĺňa znaky tzv. procesnoprávnej exempcie – čo je inštitút viac-menej ústavnoprávneho charakteru s odlišným účelom, ako je účel súhlasu poškodeného.¹⁴⁸ Napriek uvedenému súhlasíme, že poškodeným môže byť aj verejnoprávna inštitúcia,¹⁴⁹ resp. iná právnická osoba bez prvkov „verejnoprávnosti“. Napríklad spomínaný ústavný súd by nemohol vystupovať ako poškodený v rámci trestného stíhania

¹⁴⁶ PIPEK, J.: *Oficiální nebo dalekosáhle privatizované trestní řízení*. In: Právník, Roč. 139, 2000, č. 12, s. 1157 – 1159 – 1160.

¹⁴⁷ ŠRAMEL, B.: *Privatizácia trestného konania: cui bono?* In: Bulletin SAK, č. 6, 2013.

¹⁴⁸ JURIŠOVÁ, K.: *Novela Ústavy v intenciách Trestného poriadku*. In: Právne noviny. 2014. dostupné na internete: <http://www.pravnenoviny.sk/legislativne-spravy/novela-ustavy-v-intenciach-trestneho-poriadku>. [9. 1. 2017]. [online].

¹⁴⁹ Pokiaľ by sa na ňu nevzťahovalo ustanovenie § 211 ods. 2 TP.

ani v prípade trestného činu sprenevery, kde by bol páchatelom napríklad zamestnanec súdu, a to preto, že takéto konanie by bolo v rozpore s ustanovením § 211 ods. 2 TP.

Aktuálne sa na Slovensku rozbehla pomerne široká verejná diskusia o inštitúte súhlasu poškodeného a jeho kritike. Dôvodom diskusie je kontroverzná kauza medzi Norou Kabrheľovou (bývalou Mojsejovou) a Františkom Kabrheľom, preto sme sa rozhodli analyzovať tento inštitút aj prostredníctvom kazuistiky, ktorá je založená na danej kauze. Účelom tohto postupu nie je viesť úvahy nad tým, či je toto manželstvo odrazom (ne)lásky, kto je akej sexuálnej orientácie, resp. za akým účelom bolo uzavreté predmetné manželstvo – úlohou je poukázať na jedno v celku (z pohľadu poškodeného trestným činom) dobré ustanovenie, ktoré možno má mierne nedostatky.

Na Slovenské pomery sa na začiatku roka 2017 „podarila“ zaujímavá a najmä kontroverzná vec Nore Kabrheľovej a Františkovi Kabrheľovi, ktorých si viacerí pamätajú z reality show Mojsejovci. Bývalá pani Mojsejová bola koncom roka 2016 prvostupňovým súdom odsúdená za podvod na 10 rokov trestu odňatia slobody (nepodmienečne).

Táto istá osoba sa 7. 1. 2017 vydala (pravdepodobne legálnou cestou – teda civilným sobášom) za svojho (ne)priateľa z dôb spomínanej reality show Františka Kabrheľa, ktorý – okrem iného – bol podľa TP poškodeným vo veci podvodu, za ktorý bola pani Nora odsúdená. Na základe tejto medializovanej informácie vznikla pomerne zaujímavá kazuistika, na ktorej sa dá vykresliť šikovnosť právnik, (ne) cítenie dobrých mravov, vplyv médií, ale aj účel inštitútu súhlasu poškodeného.

5.2.2.1 Súhlas poškodeného podľa slovenského Trestného poriadku

Súhlas poškodeného nie je žiadnou novinkou, odľahčene by sa dalo konštatovať, že svoju pubertu prekonal už dávno. Samotné ustanovenie § 211 Trestného poriadku v podstate obsahuje „iba“ dispozičné právo poškodeného trestným činom. Ide o zákonom povolený zásah do zásady oficiality, resp. legality, kedy osoba v postavení poškodeného má počas celého trestného konania, teda aj v rámci odvolacieho konania, právo na udelenie svojho súhlasu na to, aby sa vôbec začalo/alebo ďalej viedlo trestné stíhanie voči páchatelovi trestného činu, resp. voči obvinenému. Poškodený oznámi takýto prejav svojej vôle (podľa ustanovenia § 211 ods. 1 TP) prokurátorovi alebo policajtovi, pričom tak môže urobiť písomne alebo ústne do zápisnice. Poškodený môže súhlas s trestným stíhaním výslovným vyhlásením vziať kedykoľvek počas trestného konania späť, a to až dovtedy, kým sa odvolací súd odoberie na záverečnú poradu. Takto výslovne odopretý alebo súhlas vzatý späť možno znovu udeliť, iba ak z okolností prípadu je zrejmé, že odopretie súhlasu alebo späťvzatie súhlasu bolo vykonané v tiesni pod vplyvom vyhrážky, nátlaku, odkázanosti alebo podriadenosti (§ 212 TP).

Takúto možnosť má poškodený v rozmedzí trestného práva na území Slovenska už od roku 1990 (teda viac ako 26 rokov). Samozrejme, ani toto právo poškodeného nie je bezbrehé a zákon ponúka, okrem iného, taxatívny výpočet trestných činov, kde je súhlas poškodeného *ex lege* potrebný.¹⁵⁰ Okrem iných, ide aj o trestné stíhanie pre trestný čin podvodu proti tomu, kto je vo vzťahu k poškodenému osobou, voči ktorej by mal poškodený ako svedok právo odoprieť výpoveď, potom takéto trestné stíhanie možno začať a v už začatom trestnom stíhaní pokračovať iba so súhlasom poškodeného. Treba si uvedomiť, že teda nejde len o hocijakú osobu obvineného musí ísť o takú osobu „*kto je vo vzťahu k poškodenému osobou, voči ktorej by mal poškodený ako svedok právo odoprieť výpoveď*“ potom nastáva otázka, kedy môže poškodený ako svedok odoprieť výpoveď. Odpoveď na túto otázku nám dáva ustanovenie § 130 ods. 1 Trestného poriadku, podľa ktorého má právo odoprieť výpoveď ako svedok¹⁵¹: príbuzný obvineného v priamom rade, jeho súrodenec, osvojiteľ, osvojenec, manžel a druh. Svedok je podľa ustanovenia § 130 ods. 2 Trestného poriadku oprávnený odoprieť vypovedať aj v takom prípade, ak by výpoveďou spôsobil nebezpečenstvo trestného stíhania: seba, svojmu príbuznému v priamom rade, svojmu súrodencovi, osvojiteľovi, osvojenecovi, manželovi alebo druhovi, alebo iným osobám v rodinnom alebo obdobnom pomere, ktorých ujmu by právom pociťoval ako vlastnú ujmu.

Ako príklad uvedieme prípad manifestácie materskej lásky v trestnom konaní na strane poškodenej. Syn z „lepšej“ rodiny, ktorý je závislý na drogách odcudzí svojej mame diamantový prsteň v hodnote 2 100 EUR. Mama ohlásí trestný čin a až na základe vyšetrovania sa zistí, že páchatel' je jej syn. Samozrejme, mama nechce „ublížiť“ privodením trestného stíhania svojmu dieťaťu a keďže sú príbuz-

¹⁵⁰ Podľa ustanovenia § 211 ods. 1 TP trestné stíhanie pre trestný čin ublíženia na zdraví podľa § 157 a 158 TZ, ohrozovania pohlavnou chorobou podľa § 167 TZ, neposkytnutia pomoci podľa § 177 a 178 TZ, krádeže podľa § 212 TZ, sprenevery podľa § 213 TZ, neoprávneného užívania cudzej veci podľa § 215 TZ, neoprávneného použitia cudzieho motorového vozidla podľa § 216 a 217 TZ, podvodu podľa § 221 TZ, podielníctva podľa § 231 a 232 TZ, úžery podľa § 235 TZ, zatajenia veci podľa § 236 TZ, porušovania povinností pri správe cudzieho majetku podľa § 237 a 238 TZ, poškodzovania veriteľa podľa § 239 TZ, zvýhodňovania veriteľa podľa § 240 TZ, poškodzovania cudzej veci podľa § 245 a 246 TZ, poškodenia a zneužitia záznamu na nosiči informácií podľa § 247 TZ, porušovania autorského práva podľa § 283 TZ, krivého obvinenia podľa § 345 TZ, nebezpečného prenasledovania podľa § 360a TZ, ohovárania podľa § 373 TZ, poškodzovania cudzích práv podľa § 375 TZ proti tomu, kto je vo vzťahu k poškodenému osobou, voči ktorej by mal poškodený ako svedok právo odoprieť výpoveď, ako aj pre trestný čin opilstva podľa § 363 Trestného zákona, ak inak vykazuje znaky skutkovej podstaty niektorého z týchto trestných činov, možno začať a v už začatom trestnom stíhaní pokračovať iba so súhlasom poškodeného. Ak je poškodených jedným skutkom niekoľko, stačí súhlas len jedného z nich.

¹⁵¹ Svedok je takisto oprávnený odoprieť vypovedať aj vtedy, ak by výpoveďou porušil spovedné tajomstvo alebo tajomstvo informácie, ktorá mu bola zverená ústne alebo písomne pod podmienkou mlčanlivosti ako osobe poverenej pastoračnou starostlivosťou.

ní v priamom rade (mama + syn) využije súhlas poškodeného s tým, že ho neudelí. Tým pádom sa syn „vyhne“ odsúdeniu a potrestaniu zo strany štátu.

Nič z uvedeného sa nepoužije, ak takým činom bola spôsobená smrť alebo poškodeným je štát, obec, vyšší územný celok, právnická osoba s majetkovou účasťou štátu alebo právnická osoba, ktorá hospodári s verejnými financiami. V takomto prípade má štát väčší záujem na odsúdení a potrestaní.

V súvislosti so spomínanou kauzou je „trňom v oku“ moment, kedy sa bývalá pani Mojsejová a František Kabrheľ zosobášili. Manželmi sa stali až po vynešení odsudzujúceho rozsudku prvostupňového súdu, ktorý síce nenadobudol právoplatnosť – pretože obžalovaná sa odvolala. Potom sa naskytá ďalšia otázka: *„V akom štádiu trestnej veci musí existovať blízky vzťah medzi poškodeným a obvineným na to, aby sa mohol uplatniť súhlas poškodeného?“*

Ako sa vraví „*láska hory prenáša*“. Tým pádom možno naozaj nie je úplne unikátne, že niekto sa počas trestného konania zaľúbi napríklad do obvineného. Tento americký filmový scenár predpokladá, a toleruje aj náš Trestný poriadok, preto pri udelení súhlasu poškodeného (na trestné stíhanie) samotný uvedený blízky vzťah medzi poškodeným a obvineným nemusí existovať už v čase spáchania trestného činu. Je úplne postačujúce na súhlas poškodeného, ak takýto vzťah existuje (teda aj vznikne) v čase už prebiehajúceho trestného stíhania. Možno teda konštatovať, že v skorej začiatom trestnom stíhaní nemožno ďalej pokračovať (bez súhlasu poškodeného), ak v jeho priebehu napríklad vznikne láska medzi obvineným a poškodeným, ktorá sa spečatí možno aj „pred Bohom“ – formou sobáša. Možno dôjsť k záveru, že práve táto úprava dáva priestor na niekedy účelové vstupovanie do blízkeho vzťahu, pričom za účel považujeme vyhnúť sa takýmto spôsobom trestnému stíhaniu, najmä teda potrestaniu. Samozrejme, orgány činné v trestnom konaní respektíve súd nemajú žiaden dosah na samotné uzavretie manželstva – nemôžu zhodnotiť, či právny úkon je vážny, zreteľný, bez vady, či nejde o simulovaný právny úkon a podobne, napriek tomu overujú dôvod (ne) udelenia súhlasu poškodeného.

Trestný poriadok veľmi správne pamätá na takúto situáciu, že neudelenie súhlasu by nemuselo byť až tak po vôli poškodeného. Podľa ustanovenia § 212 ods. 4 Trestného poriadku, ak je z okolností prípadu nesporné, že súhlas nebol daný alebo znovu udelený iba preto, že poškodený je v tiesni, je mu vyhrázané, je pod nátlakom, v závislosti alebo podriadenosti, predpokladá sa, že súhlas bol udelený. Ak sa takáto situácia preukáže (dokáže), orgány činné v trestnom konaní môžu pokračovať v trestnom stíhaní aj bez súhlasu poškodeného. Práve túto časť zákonnej úpravy súhlasu poškodeného považujeme za jedno z možných riešení (v rámci trestného práva) tzv. kauzy Mojsejová vs. Kabrheľ, kedy by teoreticky súd mohol dokázať, že napríklad Kabrheľ preto neudelil súhlas na pokračovanie v trestnom stíhaní, lebo je napríklad pod nátlakom, alebo je mu vyhrázané. Ak by

sa to preukázalo, toto novo vzniknuté manželstvo by tak v rámci súhlasu poškodeného nemalo význam.

5.2.2.2 Súhlas poškodeného podľa českého trestného rádu

Po mediálnej prezentácii informácie o spomínanom manželstve ponúkla k úprave súhlasu poškodeného reportáž aj súkromnoprávna televízia, kde sa právnicki k veci postavili v rovine, že v takomto prípade by súdy v Českej republike mohli trestné stíhanie zastaviť, iba ak by manželia boli už v čase spáchania trestného činu.¹⁵² S týmto vyjadrením sa nedá až tak úplne súhlasiť. Právna úprava v susednom Česku je v základnej podstate podobná. K odlišnostiam v trvaní príbuzenského vzťahu - manželstva patrí jedine úprava pri trestnom čine znásilnenia.

Podľa ustanovenia § 163 trestného rádu platí v ČR v tomto zmysle nasledovné: „*Trestní stíhání pro trestný čin... znásilnění podle § 185 odst. 1, 2 trestního zákoníku proti tomu, kdo je nebo v době spáchání činu byl ve vztahu k poškozenému manželom, partnerem nebo druhem... lze zahájit a v již zahájeném trestním stíhání pokračovat pouze se souhlasem poškozeného.*“

Môžeme teda konštatovať, že v Česku takisto napríklad pri trestnom čine podvodu platí, že pomer medzi poškodeným a obvineným musí existovať v dobe, kedy sa trestné stíhanie vedie, respektíve má viesť. Výnimkou je teda iba trestný čin znásilnenia, čo podľa nášho názoru vyplýva priamo z ustanovenia § 163 ods. 1 trestného rádu a z jeho jazykového výkladu. Trestné stíhanie pre trestný čin znásilnenia je možné so súhlasom poškodeného začať či v ňom pokračovať proti tomu, kto je alebo v dobe spáchania činu bol vo vzťahu k poškodenému manželom, partnerom alebo druhom. Je pravda, že takúto úpravu pri tomto trestom čine na Slovensku nemáme.

Na základe uvedeného možno dospieť k záveru, že primárnym zmyslom ustanovenia § 211 TP je snaha o riešenie konfliktu medzi verejným záujmom na trestnom stíhaní páchatela a súkromným záujmom poškodeného, ktorý je v blízkom vzťahu k páchatelovi trestného činu.

Odsúdením páchatela by v niektorých prípadoch mohlo byť poškodeným v určitom rozmere „ukrivené“, pretože nemusia mať záujem na stíhaní páchatela, na ktorého majú citovú respektíve materiálnu závislosť. Ako príklad môžeme uviesť situáciu, kedy by napríklad orgány činné v trestnom konaní museli trestne stíhať muža, ktorý spôsobil pri dopravnej nehode svojej manželke nedbanlivostným trestným činom zranenie. V prípade, ak by v Trestnom poriadku absentovala úprava súhlasu poškodeného, existovala by povinnosť orgánov činných v trestnom konaní stíhať takúto osobu napriek tomu, že manželka si trestné stíhanie manžela nepraje.

¹⁵² Bližšie pozri: http://www.tvnoviny.sk/soubiz/1853887_nora-mojsejova-sa-vydala-za-versaceho-moze-sa-tak-vyhnut-vazeniu. [9. 1. 2017]. [online].

Pokiaľ ide o tzv. kauzu Mojsejová vs. Kabrheľ, ide o mediálnu bublinu, ktorá v skutočnosti možno iba zakrýva oveľa väčšie spoločenské problémy. V tomto prípade netreba rovno zatracovať trestnoprávnu úpravu, ktorá je obstojná. V spomínanej kauze treba oceniť vynaliezavosť právnikov a čakať, že určite dostane priestor aj výklad zákona o rodine, dobré mravy a podobne.

Možno je vhodné sa práve v tomto čase zamyslieť nad možnosťou rozšírenia okruhu poškodených, ktorí môžu udeliť súhlas na trestné stíhanie. Je vhodné posúdiť, či by pri menej závažných (možno nedbanlivostných) trestných činoch mohli v budúcnosti poskytnúť svoj súhlas aj osoby, ktoré nemajú dajme tomu žiaden iný „blízky“ vzťah ako vzťah obeť – páchatel. Pomohlo by to na jednej strane už aj tak dosť zaťaženým orgánom činným v trestnom konaní a na druhej strane poškodenému, ktorý je obeť a ktorý sa takýmto spôsobom môže vyhnúť sekundárnej viktimizácii.

Často býva aj v odborných kruhoch kritizované obmedzenie tohto dispozičného práva poškodeného len na blízke osoby. Zo strany najmä mimovládnych organizácií, ktoré poskytujú podporu obetiam trestných činov, býva súhlas poškodeného zase kritizovaný, pretože vytvára priestor na to, aby páchatelia vyvíjali na poškodeného nátlak. V tomto súvisе sú známe prípady obetí domáceho násillia,¹⁵³ ktoré opakovane podávali trestné oznámenie a následne neudelili súhlas s trestným stíhaním. Na základe uvedeného býva súhlas poškodeného niekedy mimovládnyimi organizáciami označovaný ako „vydierací paragraf“,¹⁵⁴ preto navrhujú z výpočtu skutkových podstat v rámci súhlasu poškodeného odstrániť všetky úmyselné trestné činy násilnej povahy.¹⁵⁵ Samozrejme, tento názor mimovládnych organizácií je treba rešpektovať, avšak na druhej strane treba podotknúť, že Trestný poriadok obsahuje preventívne ustanovenia, ktoré by malo takému to konaniu zamedziť, a to v § 211 ods. 3 a ods. 4 TP.

Na druhej strane je potrebné napísať a vyzdvihnúť slovenskú právnu úpravu, ktorá na rozdiel od českej právnej úpravy v taxatívnom výpočte nezahŕňa trestný čin znásilnenia. Najmä v prípade znásilnenia spravidla ide o trestný čin, o ktorom vedia iba obeť (poškodený) a páchatel. Ak sa poškodená rozhodne tento čin oznámiť, býva to pre ňu už aj tak veľmi ťažké. Inštitút trestného stíhania so súhlasom poškodeného potom vyvoláva dojem, že by snáď poškodená mala svoje rozhodnutie neustále prehodnocovať. Tým skôr, ak je páchatelom jej manžel, partner, syn alebo druh.

Myslíme si, že aj zo strany zákonodarcu je vždy nevyhnutné starostlivo zvážiť výpočet trestných činov, pri ktorých by tento inštitút mal zostať zachovaný.

¹⁵³ KRISTKOVÁ, V. (ed.): *Procesní práva poškozeného a role státního zástupce. Právní analýza a návrhy systémových změn*. Brno: Liga lidských práv. 2008, s. 31 – 32.

¹⁵⁴ KRISTKOVÁ, V. (ed.): *Procesní práva poškozeného a role státního zástupce. Právní analýza a návrhy systémových změn*. Brno: Liga lidských práv. 2008, s. 32 – 33.

¹⁵⁵ Tamtiež.

6 POŠKODENÝ A ODKLONY V TRESTNOM KONANÍ

Od konca minulého storočia je možné považovať za jednu z výrazných črt, ktoré charakterizujú súčasný vývoj moderného trestného práva, snahu o racionalizáciu justície s cieľom odľahčiť súdy a zároveň prispieť k skráteniu doby trestného konania a zníženiu jeho finančnej náročnosti. Ako sme spomínali, v trestnom práve sa zároveň čoraz viac presadzujú východiská restoratívnej justície. Dá sa súhlasiť, že ciele restoratívnej justície možno v rámci SR dosiahnuť viacerými spôsobmi, avšak: „... najkomplexnejším sa ukazuje pozvoľné rozširovanie možností využitia odklonov v trestných konaniach v právnych poriadkoch jednotlivých krajín a ich efektívna aplikácia v praxi.“¹⁵⁶

V odbornej literatúre neexistuje jednotný názor na definovanie odklonov, čo má dopad aj na to, aké inštitúty možno vôbec zaradiť medzi odklony. Napríklad Ščerba a ďalší k odklonom nezaraďujú ani dohodu o vine a treste, ani trestný rozkaz. Odôvodňujú to najmä tým, že oba tieto inštitúty obsahujú aj výrok o vine a treste a majú povahu odsudzujúceho rozsudku, čím nespĺňajú typický predpoklad odklonu, ktorý má spočívať v odchýlke od štandardného priebehu trestného konania a má sa preto končiť inak, ako rozhodnutím o vine a vynesením trestu.¹⁵⁷

Pre účely monografie za odklon považujeme *trestnoprocesný spôsob, ktorým sa fakultatívne umožňuje odklonenie od prejednávania trestnej veci na hlavnom pojednávaní spravidla mimosúdny, menej formálnym alternatívnym procesným postupom, na rozdiel od spravidla náročného súdneho konania, ktoré sa po vykonaní dokazovania končí rozhodnutím súdu o vine a treste. Napriek uvedenému sa stotožňujeme s názorom Klátika, ktorý výstižne poukazuje na skutočnosť, že: „Pokiaľ ide o pojem odklony v trestnom konaní, niektorí autori ich nazývajú aj odklony od súdneho konania. V tom prípade by sa to vzťahovalo len na inštitúty, o ktorých by rozhodol prokurátor v prípravnom konaní bez toho, aby podal obžalobu alebo návrh na dohodu o vine a treste, o čom by sa rozhodovalo v konaní pred súdom“.*¹⁵⁸

¹⁵⁶ ZEMAN, Š.: *Odklony ako nástroje restoratívnej justície v slovenskom trestnom práve a ich reálne uplatňovanie v praxi*. In: Bulletin slovenskej advokácie, 2016, č. 6, s. 25.

¹⁵⁷ ŠČERBA, F.: *Alternatívni tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vydání. Praha: Leges, 2014, s. 60; ČÍSAŘOVÁ, D., FENYK, J., GRÍVNA, T. a kol.: *Trestní právo procesní*. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2008, s. 673; GRÍVNA, T.: *Odklony v českém trestním řádu*. In: MEDELSKÝ, J. a kol. (eds.): *Súčasně uplatňovanie prvkov restoratívnej justície. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Žilina: EUROKÓDEX, 2013, s. 20.

¹⁵⁸ KLÁTIK, J.: *K histórii, pojmu a účelu odklonu v trestnom konaní*. In: Bulletin slovenskej advokácie, 2008, č. 3, s. 28.

Odklon teda môže predstavovať alternatívu k hlavnému pojednávaniu a okrem dohody o vine a treste a trestného rozkazu aj alternatívu k trestu odňatia slobody, preto v zmysle slovenskej právnej úpravy vyplývajúcej z Trestného poriadku potom medzi odklony zaraďujeme nasledovné:

- podmienené zastavenie trestného stíhania podľa ustanovení § 216 až 217 TP,
- podmienené zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného podľa ustanovení § 218 až 219 TP,
- zmier podľa ustanovení § 220 až 227 TP,
- dohodu o vine a treste podľa ustanovení § 232 až 233, resp. 331 až 335 TP, a
- trestný rozkaz podľa ustanovení § 353 až 357 TP.

Predtým, ako budeme v ďalších podkapitolách analyzovať uvedené odklony (okrem podmieneného zastavenia trestného stíhania spolupracujúceho obvineného, ktorý má podľa nášho názoru restoratívny význam len čiastočne, a to tiež iba vo vzťahu k obvinenému), považujeme za vhodné uviesť niektoré štatistické údaje, ktoré reflektujú, dalo by sa povedať, mierne „premotivovaný“ rekonštrukčný plán z roku 2005, ktorý predpokladal, že prostredníctvom odklonov sa vyrieši až 80 % trestných vecí.¹⁵⁹

Tabuľka 5 Rozhodnutia prokurátora v prípravnom konaní

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ukončené TS osôb	53 557	52 010	54 100	53 899	49 644	43 772	39 139
Obžalovaných osôb	30 920	30 452	34 835	35 313	33 759	31 932	28 612
Podmienené zastavenie prokurátorom	4 277	4 176	2 898	2 918	2 255	1 764	1 485
Zmier prokurátorom	991	1 116	779	848	634	586	469
Dohoda o vine a treste prokurátorom	7 619	6 784	7334	7055	5891	4 127	4 055
Uvedené odklony celkom	12 887	12 076	11 011	10 821	8 780	6 477	6 009

Zdroj: Generálna prokuratúra SR – Štatistické ročenky o činnosti prokuratúry, 2016.

¹⁵⁹ KLÁTIK, J.: *K histórii, pojmu a účelu odklonu v trestnom konaní*. In: Bulletin slovenskej advokácie, 2008, č. 3, s. 28.

V porovnaní s celkovým počtom políciou stíhaných a vyšetrovaných osôb, môžeme vyvodiť viacero záverov. Jedným z nich je skutočnosť, že kým počet políciou stíhaných osôb stagnuje, dokonca od roku 2014 klesá, počet obžalovaných do roku 2013 narastal a od 2014 klesá. Ako však stúpala pomer obžalovaných (a aj odsúdených osôb) z celkových ukončených trestných stíhaní, tak zároveň klesal pomer aplikovaných odklonov (najmä od roku 2013). Kým v roku 2010 bolo prokuratúrou ukončených až 12 887 trestných stíhaní odklonmi, tento pomer v roku 2016 zaznamenal minimum na úrovni 6 009 odklonov, čo rozhodne nemožno hodnotiť ako pozitívnu a žiadanú skutočnosť. Ide skoro o 50 % pokles vo využívaní odklonov v rámci prípravného konania.

Z tabuľky je zreteľné, že najčastejšie aplikovaným odklonom je v podmienkach SR inštitút dohody o vine a treste (§ 232 až § 233 TP), ktorým sa za posledných 7 rokov ukončilo 42 865 trestných stíhaní osôb. Môžeme však badať, že aj pri dohode vidieť postupný pokles jej aplikovania prokurátormi v prípravnom konaní.

Z každoročne uvádzaných štatistík Generálnej prokuratúry SR môžeme ďalej tvrdiť, že druhým najčastejším aplikovaným odklonom je podmienené zastavenie trestného stíhania (§ 216 až § 217 TP). Vidíme však aj výrazný ústup aplikovania tohto inštitútu. Napríklad v roku 2010 bolo aplikovaných 4 277 podmienených zastavení trestného stíhania, v roku 2016 už len 1 485 podmienených zastavení trestného stíhania, pričom ide o výrazný pokles – viac ako polovica. V porovnaní s dohodou o vine a treste bol tento inštitút pôvodne aplikovaný asi v polovičnom počte, od roku 2012 však tento pomer výrazne klesol len na tretinu. Z toho možno usúdiť, že prokurátori preferujú vyriešenie trestnej veci už v prípravnom konaní prostredníctvom dohody o vine a treste na úkor podmieneného zastavenia trestného stíhania,¹⁶⁰ hoci pokles aplikácie je zrejmy aj pri dohode.

Zmier podľa ustanovení § 220 až 227 TP má medzi uvedenými odklonmi najmenšie zastúpenie v praxi prokuratúry v rámci prípravného konania. Vzhľadom na restoratívne prvky tohto odklonu, ktorý možno v rámci obnovujúcej justície pre poškodeného hodnotiť ako najlepší, môže až zarážajúco pôsobiť, že sa zmierom končí asi 1 % trestných vecí. Aj pri zmiere zaznamenávame prepád jeho aplikácie v porovnaní s celkovým počtom ukončených trestných stíhaní osôb. V roku 2010 bolo aplikovaných 991 zmierov, pričom v roku 2016 iba 469 zmierov.

V nasledujúcich kapitolách sa budeme snažiť nájsť odpoveď na to, prečo prokurátor v rámci prípravného konania využíva odklonnú funkciu v evidentne veľmi malom počte.

¹⁶⁰ Pozri aj: ZEMAN, Š.: *Odklony ako nástroje restoratívnej justície v slovenskom trestnom práve a ich reálne uplatňovanie v praxi*. In: Bulletin slovenskej advokácie, 2016, č. 6, s. 32.

6.1 Podmienečné zastavenie trestného stíhania

Podmienečné zastavenie trestného stíhania zaviedol do slovenského trestného procesu, s účinnosťou od 1. októbra 1994, zákon č. 247/1994 Z. z., ktorým sa menil a dopĺňal zákon č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnom v znení neskorších predpisov. Tento procesný inštitút, s určitými obmenami, prevzal aj zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok, ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2006. Podmienečné zastavenie trestného stíhania sa tak stalo počas svojej 21-ročnej histórie trvalou a neodmysliteľnou súčasťou slovenského trestného konania, ktorá takisto ako ostatné odklony prispieva k vybavovaniu časti trestných vecí už v prípravnom konaní, mimo štandardného trestného konania. Aj pri tomto spôsobe rozhodnutia v rámci prípravného konania v posledných rokoch môžeme sledovať pokles v jeho aplikácii.

Graf 1 Podmienečné zastavenie prokurátorom

Zdroj: Štatistická ročenka Generálnej prokuratúry SR za rok 2016.

Podmienečné zastavenie trestného stíhania podľa ustanovenia § 216 a násl. TP je odklon, v ktorom sa obvinenému neukladá trest, ale na jeho nápravu sa určí skúšobná doba. Ako vyplýva z pomenovania tohto inštitútu, samotné zastavenie trestného stíhania sa podmieni určením skúšobnej doby, počas ktorej sa obvinený musí vyhnúť antisociálnemu správaniu najmä v podobe spáchania trestného činu respektíve priestupku.

Táto forma odklonu sa môže využiť len v konaní o prečine, na ktorý TZ ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica neprevyšuje päť rokov. V ta-

kýchto prípadoch môže prokurátor po vznesení obvinenia až do podania obžaloby podmienečne zastaviť trestné stíhanie, buď na návrh policajta, alebo aj bez takéhoto návrhu.¹⁶¹

Pri tomto odklone sa vyžaduje súhlas obvineného a na rozdiel od zmiernu tu absentuje súhlas poškodeného. Podmienky, ktoré musí obvinený splniť, aby prokurátor pristúpil k takémuto ukončeniu prípravného konania sú nasledovné:

- obvinený vyhlási, že spáchal skutok, za ktorý je stíhaný a nie sú odôvodnené pochybnosti o tom, že jeho vyhlásenie bolo vykonané slobodne, vážne a zrozumiteľne,
- nahradil škodu, ak bola činom spôsobená, alebo s poškodeným o jej náhrade uzavrel dohodu, alebo urobil iné potrebné opatrenia na jej náhradu,
- vzhľadom na osobu obvineného, s prihliadnutím na jeho doterajší život a na okolnosti prípadu možno takéto rozhodnutie považovať za dostačujúce.¹⁶²

Zo strany k poškodenému možno medzi pozitívne stránky tohto odklonu zaradiť najmä osobitné zdôraznenie povinnosti obvineného nahradiť škodu, v prípade ak vznikla trestným činom. Náhrada škody je jednoznačne jedným z dôležitých prvkov každého restoratívneho riešenia veci.¹⁶³ Obvinený tak môže preukázať svoj zodpovedný postoj k činu, kvôli ktorému je stíhaný. Na druhej strane sa tým sleduje uľahčenie pozície poškodeného, aby v trestnom konaní nemusel ďalej vyvíjať žiadnu, alebo len malú aktivitu smerujúcu k uspokojeniu jeho nároku na náhradu škody. Túto skutočnosť oceňujeme vzhľadom na fakt, že je ušetrený zdĺhavého adhézneho konania, príp. uplatnenia nároku občianskoprávnou cestou.

Z Trestného poriadku vyplývajú štyri možnosti, ako sa možno vyrovnáť s otázkou škody pri vydaní uznesenia o podmienečnom zastavení trestného stíhania, a to:

- i. obvinený vzniknutú škodu uhradil,
- ii. obvinený uzavrel s poškodeným dohodu o náhrade škody,
- iii. obvinený urobil iné opatrenia na náhradu škody,
- iv. trestným činom nevznikla žiadna škoda.¹⁶⁴

¹⁶¹ ČENTĚŠ, J. a kol.: *Trestný poriadok. Veľký komentár*. 2. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2015. s. 462.

¹⁶² Tamtiež. s. 462 – 464.

¹⁶³ JURISOVÁ, K., ŠKOHĚL, D.: *Poškodený, obeť a princíp aktívnej participácie v restoratívnej justícii*. In: KURUC, P. (ed.): *Obete kriminality a ich práva*. 1. vydanie, Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 200 – 201.

¹⁶⁴ ČENTĚŠ, J. a kol.: *Trestný poriadok. Veľký komentár*. 2. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2015. s. 464 – 466.

Ad i. obvinený vzniknutú škodu uhradil

V prípade, ak obvinený škodu, ktorú spôsobil naplnením znakov skutkovej podstaty trestného činu uhradil, ide jednoznačne o celkové uspokojenie nároku poškodeného. Ak by poškodenými boli viaceré osoby, napríklad pri pokračovacom trestnom čine, obvinený je povinný nahradiť vzniknutú škodu v plnom rozsahu všetkým poškodeným.¹⁶⁵

Treba poznamenať, že obvinený môže vzniknutú škodu poškodenému uhradiť od samotného momentu vzniku škody až do momentu, kedy bude prokurátor rozhodovať u využití odklonu vo forme podmienecného zastavenia trestného stíhania, resp. bude rozhodovať o inom zákonomnom postupe (napríklad o podaní obžaloby). Dá sa konštatovať, že úhrada vzniknutej škody nie je konkretizovaná v rámci časového ohraničenia, a tak sa môže stať, že obvinený uhradí škodu už aj pred samotným vznesením obvinenia, ale rovnako pripadá do úvahy, že obvinený uhradí škodu až v rámci konania pred mediačným a probačným úradníkom¹⁶⁶ alebo v rámci dokazovania počas vyšetrovania.¹⁶⁷

V prípade konkrétnej formy úhrady vzniknutej škody, zákon takisto výslovne neuvádza, akým spôsobom má byť úhrada škody zrealizovaná. Obvinený má tak širokú možnosť formy úhrady, ktorá spočíva napríklad v peňažnom plnení, a to hotovostne alebo bezhotovostne, takisto môže nahradiť vzniknutú škodu napríklad vrátením odcudzenej veci, uvedením poškodenej veci trestnou činnosťou do pôvodného stavu alebo môže poskytnúť aj iný druh plnenia – kúpi novú vec namiesto tej, čo bola napríklad odcudzená. Treba dodať, že za obvineného môžu nahradiť vzniknutú škodu aj iné osoby – rodičia, manžel, farár, kamarát a pod.

Ad ii. obvinený uzavrel s poškodeným dohodu o náhrade škody

Na rozdiel od úpravy zmienu, v zmysle ustanovenia § 216 ods. 1 písm. b) TP pri podmienecnom zastavení trestného stíhania stačí iba dohoda o náhrade škody, ktorá však musí byť v rámci skúšobnej doby nahradená, inak nemožno v zmysle § 217 ods. 1 TP rozhodnúť, že sa obvinený osvedčil a musí sa pokračovať v trestnom stíhaní.

V prípade, ak obvinený uzavrel s poškodeným dohodu o náhrade škody, poukazuje to na skutočnosť, že síce pravdepodobne nemá v danom čase dostatočné finančné prostriedky na úhradu, avšak stále má záujem vzniknutú škodu uhradiť.

¹⁶⁵ Bližšie pozri rozsudok Najvyššieho súdu SR, sp. Zn. 5Tz 13/1997.

¹⁶⁶ Úlohou mediačného a probačného úradníka je aj utváranie podmienok pre vydanie uznesenia o podmienecnom zastavení trestného stíhania. Bližšie pozri zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁶⁷ Bližšie pozri: JURIŠOVÁ, K., ŠKOHEL, D.: *Poškodený, obeť a princíp aktívnej participácie v restoratívnej justícii*. In: KURUC, P. (ed.): *Obete kriminality a ich práva*. 1. vydanie, Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, s. 188 – 189.

Takúto dohodu o náhrade škody môžu dotknuté subjekty medzi sebou uzavrieť hocikedy v priebehu trestného stíhania, ale aj bezprostredne po spáchaní trestného činu, respektíve po vzniku škody. Spravidla tak urobia pred príslušníkom Policajného zboru SR v rámci prípravného konania, avšak je možné, že prokurátor v takomto prípade odovzdá vec mediačnému a probačnému úradníkovi, aby zabezpečil uzavretie dohody.¹⁶⁸

Napriek tomu, že zákon neustanovuje ani formu obsahu dohody, je z elementárnej logiky zrejmé, že vždy bude musieť ísť o dohodu v písomnej podobe. Ide o dôležitý fakt, ktorý sa skúma pri rozhodovaní o (ne)osvedčení sa obvineného v priebehu skúšobnej doby podľa ustanovenia § 217 TP, a preto musí byť podmienka uvedená v ustanovení § 216 ods. 3 TP obsahovo preskúmatelná, čo by na podklade dajme tomu ústnej dohody bolo ťažko predstaviteľné. Na základe uvedeného je nevyhnutné, aby takáto dohoda bola vždy zrozumiteľná, určitá a jasná.¹⁶⁹

Ad iii. obvinený urobil iné opatrenia na náhradu škody

Ak obvinený urobil iné opatrenia na náhradu škody, možno tak rozumieť, že urobil také opatrenia, ktoré smerujú bezprostredne a priamo k uspokojeniu nároku poškodeného. Napríklad obvinený spôsobí dopravnú nehodu, ktorej následkom je trestný čin a s týmto súvisom urobí všetky opatrenia vo vzťahu k svojej povinnosti, na základe čoho následne poisťovňa z titulu povinného zmluvného poistenia splní nárok poškodeného na náhradu škody. Ďalej môžeme ako príklad uviesť aj zloženie peňažnej sumy do úschovy súdu, prevzatie dlhu, postúpenie pohľadávky alebo poskytnutie preddavku na náhradu škody poškodenému.¹⁷⁰

Ad iv. trestným činom nevznikla žiadna škoda

Existujú prípady, kedy trestným činom nevznikla žiadna škoda. Spravidla pôjde o nedokonaný trestný čin,¹⁷¹ alebo pôjde o situáciu, kedy je poškodený „len“ verejný záujem (pričom škoda nevznikla – materiálna ani imateriálna).¹⁷² Môže však ísť aj o také prípady, kedy si svoj nárok na náhradu škody poškodený neuplatní, pričom obvinený mal úmysel škodu nahradiť.

Ako sme uviedli, pri tomto odklone nie je potrebný súhlas poškodeného, čo má za skutočnosť, že obvinený môže dosiahnuť podmienečné zastavenie trestného

¹⁶⁸ Bližšie pozri ustanovenie § 3 zákona č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁶⁹ Bližšie pozri Rozsudok Najvyššieho súdu SR, sp. Zn. 3 Tz 21/2000.

¹⁷⁰ RIZMAN, S., ŠÁMAL, P., SOTOLÁŘ, A.: *K problematice zvláštních alternativních druhů trestního řízení*. In: *Trestní právo*, 1997, č. 1, s. 5.

¹⁷¹ Obvinený bude v rámci trestného konania stíhaný za pokus podľa ustanovenia § 14 TZ.

¹⁷² Napríklad pri trestnom čine podľa § 337 a § 338 TZ.

ho stíhania aj bez akejkolvek spolupráce s poškodeným za predpokladu, že škodu nahradil alebo urobil iné opatrenia na jej náhradu. Napriek uvedenému sa predsa len domnievame, že sa poškodenému dostáva prostredníctvom tohto odklonu možnosť aktívnejšieho zapojenia sa do procesu vyrovnania s obvineným, svoj nárok nemusí uspokojovať prostredníctvom súdneho konania a je tu aj možnosť priamo sa konfrontovať s obvineným v otázkach náhrady škody. Práve táto skutočnosť môže prispieť k vyššej miere jeho prípadnej morálnej satisfakcie.¹⁷³

V prípade, ak by poškodený nesúhlasil s riešením veci prostredníctvom podmieneného zastavenia trestného stíhania, môže na základe ustanovenia § 217 ods. 3 TP podať sťažnosť proti uzneseniu o osvedčení obvineného. Takáto sťažnosť má podľa TP odkladný účinok.

Aplikácia tohto odklonu nie je vylúčená ani v prípadoch, keď poškodený škodu nežiada, odmieta ju prijať alebo nie je ochotný uzavrieť s obvineným dohodu o jej náhrade, avšak len za predpokladu, že obvinený reálne chce alebo je pripravený a ochotný škodu nahradiť.¹⁷⁴ Niektorí autori majú pochybnosti o možnosti aplikácie podmieneného zastavenia trestného stíhania v prípadoch, ak by trestným činom nevznikla škoda vyčísliteľná v peniazoch.¹⁷⁵ Domnievame sa, že podmienené možno zastaviť aj také trestné stíhanie, ktoré je vedené pre skutok, ktorým nebola spôsobená žiadna materiálna škoda. V týchto prípadoch je potrebné dôležito zvážiť, či vzhľadom na ďalšie okolnosti možno takéto rozhodnutie považovať za dostačujúce, a to najmä preto, že ak neprichádza k uspokojeniu súkromného záujmu poškodeného, musí byť z okolností prípadu zrejmé, že neexistuje ani verejný záujem na odsúdení páchatela, resp. jeho ďalšom sankcionovaní.¹⁷⁶

V rámci podmieneného zastavenia trestného stíhania by možnou zmenou legislatívy mohlo byť aj zavedenie povinnosti obvineného vydať bezdôvodné obohatenie získané trestným činom. V tomto smere Trestný poriadok vo všeobecnosti nepamätá na práva poškodených, ktorým trestným činom síce nebola spôsobená škoda, avšak páchatel sa bezdôvodne obohatil na ich úkor. Napríklad úprava podmieneného zastavenia trestného stíhania v ČR uvádza podmienku dôležitú na uplatnenie takéhoto postupu v ustanovení § 307 TR, kedy obvinený musí vydať bezdôvodné obohatenie, ktoré získal na základe spáchaného trestného činu. V takomto prípade môže s poškodeným o jeho vydaní uzavrieť aj dohodu, alebo urobiť iné vhodné opatrenia k jeho vydaniu.

¹⁷³ HOLOMEK, J.: *Viktimológia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. s. 102.

¹⁷⁴ KLÁTIK, J.: *Podmienené zastavenie trestného stíhania – alternatívny spôsob riešenia trestnej veci*. In: *Justičná revue*, 2007, č. 1, s. 34.

¹⁷⁵ RIZMAN, S., ŠÁMAL, P., SOTOLÁŘ, A.: *K problematice zvláštních alternativních druhů trestního řízení*. In: *Trestní právo*, 1997, č. 1, s. 5.

¹⁷⁶ ZEMAN, Š.: *Odklony ako nástroje restoratívnej justície v slovenskom trestnom práve a ich reálne uplatňovanie v praxi*. In: *Bulletin slovenskej advokácie*, 2016, č. 6, s. 27 – 29.

V rámci tzv. sekundárnej obeť (ale bohužiaľ aj páchatela) trestnej činnosti by sme navrhovali zmeniť podmienku vylúčenia možnosti aplikovať podmienčné zastavenie trestného stíhania, ak bola trestným činom spôsobená smrť osoby (§ 216 ods. 6 TP), na možnosť vylúčenia iba v prípadoch takéhoto úmyselného trestného činu. Existujú určite nešťastné prípady, keď by mohlo byť podmienčné zastavenie trestného stíhania dostatočným vybavením vecí aj vtedy, ak by smrť osoby nastala v dôsledku trestného činu z nedbanlivosti a nebolo by nevyhnutné k náprave páchatela vykonať trestné konanie v celom rozsahu a vystaviť ho tak zbytočne ďalšej záťaži. Ide najmä o „nešťastné“ prípady, kedy z nedbanlivosti spôsobí smrť blízka osoba, napr. otcovi vbehne pri parkovaní do cesty trojročný syn a pod.¹⁷⁷

6.2 Zmier

Jednou z asi najviac typických foriem uplatňovania restoratívnej justície na Slovensku je inštitút zmieru. Z pohľadu histórie tohto inštitútu nemožno hovoriť o zmieri ako o tradičnom prostriedku skončenia trestného konania. Do právneho poriadku SR sa dostal až na základe zákona č. 422/2002 Z. z.¹⁷⁸ Tejto skutočnosti – pomerne „mladej“ slovenskej histórii právnej úpravy – sa nemožno čudovať, pretože zmier nemá korene v kontinentálnom právnom systéme. Vychádza z tzv. *consent decree* využívanom v anglo-americkéj trestnej justícii, kde ide o druh urovnania medzi dvoma stranami, a to bez priznania viny.

Inštitút zmieru v slovenskom trestnom konaní predstavuje formu odklonu, ktorý má umožniť, aby na základe dohody medzi štátom a poškodeným na jednej strane a obvineným na strane druhej došlo k ukončeniu vecí bez potrestania páchatela.¹⁷⁹ Zmier možno považovať za menej ekonomicky náročný spôsob skončenia trestného konania, pri ktorom sú výrazne účinnejšie chránené práva poškodených trestným činom, a to tak, že sa im rýchlejšim a menej konfliktným spôsobom dostane odškodnenie.¹⁸⁰

Napriek uvedenému je zmier na základe dlhodobých štatistík najmenej využívaným odklonom v rámci skončenia trestného konania, či už v prípravnom konaní, kedy podľa nášho názoru predstavuje jeden z najviac akceptujúcich prvkov restoratívnej justície, ale aj v rámci jeho využitia v intenciách súdneho konania.

¹⁷⁷ ZEMAN, Š.: *Odklony ako nástroje restoratívnej justície v slovenskom trestnom práve a ich reálne uplatňovanie v praxi*. In: Bulletin slovenskej advokácie, 2016, č. 6, s. 26.

¹⁷⁸ STRÉMY, T.: *Zmier ako jedna z foriem uplatňovania restoratívnej justície*. In: ZÁHORA, J. (ed.): *Aktuálne problémy prípravného konania trestného*. Praha: Leges, 2014, s. 207 – 214.

¹⁷⁹ IVOR, J. a kol.: *Trestné právo procesné*. Bratislava: IURA EDITION, 2006, s. 565.

¹⁸⁰ ŠÁMAL, P., KRÁL, V., BAXA, J., PŮRY, F.: *Trestní řád. Komentář. 3. díl*; Praha: C. H. Beck, 2001, s. 1376.

Graf 2 Rozhodnutie prokurátora o schválení zmiaru

Zdroj: Štatistická ročenka Generálnej prokuratúry SR za rok 2016.

V rámci procesných podmienok pre využitie zmiaru podľa ustanovenia 220 ods. 1 TP platí skutočnosť, že rozhodnúť o schválení zmiaru (a zastavení trestného stíhania) je oprávnený prokurátor a v prípade konania pred súdom – súd v prípade, ak sú kumulatívne splnené nasledovné podmienky:

- i. ide o prečin, ktorého horná hranica neprevyšuje päť rokov;
- ii. s takýmto postupom súhlasí obvinený a poškodený;
- iii. obvinený, zákonom predpísaným spôsobom vyhlási, že spáchal skutok, pre ktorý je stíhaný;
- iv. nahradí poškodenému škodu alebo urobí iné opatrenia na jej uhradenie, alebo odstráni vzniknutú ujmu;
- v. zloží na účet určeného orgánu peňažnú sumu konkrétnemu adresátovi na verejnoprospešný účel, pričom výška poskytnutej sumy musí byť primeraná okolnostiam daného prípadu;
- vi. a vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného činu, na mieru akou bol trestným činom dotknutý verejný záujem, na osobu obvineného a na jeho osobné a majetkové pomery sa považuje takýto spôsob rozhodnutia za dostačujúci.¹⁸¹

V prípade využitia odklonu akým je zmier, musí prokurátor zohľadniť všetky okolnosti, ktoré vyplývajú z ustanovenia § 220 ods. 1 TP. Najmä vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného trestného činu prokurátor zohľadňuje mieru, akou

¹⁸¹ ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestný poriadok. Veľký komentár*. 2. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2015. s. 476 – 478.

bol trestným činom dotknutý verejný záujem, ale dôležité je aj veľmi precízne zohľadniť osobu obvineného a jeho osobné a majetkové pomery. Ak by prokurátor napríklad nezohľadnil majetkové pomery páchatela, bolo by zmierovacie konanie úplne bezpredmetné v prípade, ak je napríklad obvinený zadlžený, bezmajetný. Až po takomto zohľadnení všetkých okolností, so súhlasom poškodeného a obvineného prokurátor rozhodne na základe ustanovenia § 3 ods. 2 zákona č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediálnych úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov. To znamená, že probačný a mediálny úradník dostane pokyn na vykonanie mediácie. Takáto mediácia má za úlohu vytvoriť podmienky na uzavretie zmiernosti, čím sa vyvíja najmä činnosť, ktorá smeruje k uzavretiu dohody medzi obvineným a poškodeným o vzniknutej škode a jej nahradení. Nato, aby bol zmier vyhlásený (a zároveň zastavené trestné stíhanie), potrebuje prokurátor získať od probačného a mediálneho úradníka všetky podklady. Obsahom týchto podkladov je vyhlásenie obvineného, dohoda o náhrade škody alebo potvrdenie o jej úhrade, a potvrdenie o zložení peňažnej sumy, ktorá je určená konkrétnemu adresátovi na všeobecne prospešné účely.

V určitých prípadoch aj po takejto mediácii, môže prokurátor¹⁸² ešte pred samotným rozhodnutím o schválení zmiernosti vypočuť obvineného a poškodeného. Spravidla sa bude zaujímať najmä na okolnosti uzavretia zmiernosti, či bol zmier uzavretý dobrovoľne, či obaja súhlasia so schválením zmiernosti. Týmto výsluchom obvineného prokurátor zistí, či vôbec rozumie obsahu obvinenia a či si je vedomý dôsledkov schválenia zmiernosti. Súčasťou výsluchu obvineného musí byť aj vyhlásenie, že spáchal skutok, za ktorý je stíhaný. Z TP je zrejmé, že ide o fakultatívnu možnosť prokurátora. Možno uviesť, že v ČR je situácia odlišná – v tom smere, že tam sa za takýchto okolností výsluch považuje za obligatórnu súčasť zmierovacieho konania podľa ustanovenia § 310 ods. 1 TR. Slovenskú právnu úpravu v tomto prípade považujeme za vhodnejšiu najmä z titulu „primeranejšieho“ postupu k poškodenému, ktorému nemusí byť príjemné opäť vypovedať o danej veci.

Na rozdiel od podmieneného zastavenia trestného stíhanie je pri zmiernosti už okrem súhlasu obvineného potrebný aj súhlas poškodeného, čo výrazne posilňuje jeho procesné postavenie v rámci trestného konania. Možno teda usúdiť, že súhlas poškodeného je primárny, keďže pri trestných činoch, kde vôbec nevzniká škoda¹⁸³ konkrétnemu subjektu, nie je možné zmiernosti vôbec využiť. To platí aj pre trestné činy, kde nie je známy poškodený. Napríklad, keď sa nepodarí zistiť vlastníka poškodenej veci pri trestnom čine poškodzovania cudzej veci podľa ustanovenia § 245 ods. 1 TZ a podobne.¹⁸⁴

¹⁸² Ustanovenie § 221 ods. 1 TP.

¹⁸³ Ako príklad možno uviesť trestné činy s drogovým prvkom podľa ustanovenia § 171 TZ.

¹⁸⁴ ČENTĚŠ, J. a kol.: *Trestný poriadok. Veľký komentár*. 2. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2015. s. 477.

Ďalším rozdielom v porovnaní s odklonom – podmieneného zastavenia trestného stíhania je skutočnosť, že okamihom právoplatnosti uznesenia o schválení zmiaru a zastavenia trestného stíhania podľa ustanovenia § 215 ods. 1 písm. g) TP vzniká procesná prekážka v podobe *res iudicata*. Táto skutočnosť má za následok to, že v trestnom stíhaní nemožno pokračovať – to neplatí za použitia mimoriadneho opravného prostriedku.¹⁸⁵ Z uvedeného môžeme konštatovať, že v prípade schválenia zmiaru nemožno ďalej pokračovať v trestnom stíhaní obvineného ani v takom prípade, keď obvinený dobrovoľne nesplnil svoju povinnosť nahradiť poškodenému vzniknutú škodu, na náhradu ktorej sa zaviazal.¹⁸⁶ To bude platiť najmä v prípadoch, kedy obvinený nemá dostatočný kapitál a s poškodeným sa dohodol na náhrade vzniknutej škody prostredníctvom splátkového kalendára.

Možno konštatovať, že zmier má povahu konečného rozhodnutia, na rozdiel od podmieneného zastavenia trestného stíhania, ktoré má povahu dočasnú.

Prikláňame sa k názoru Repu,¹⁸⁷ Strémyho¹⁸⁸ či Zemana,¹⁸⁹ že jednou z najväčších príčin, prečo nedochádza k častejšiemu využívaniu zmiaru, je dikcia zákonnej podmienky schválenia zmiaru – povinnosť obvineného zložiť na účet prokuratúry respektíve súdu peňažnú sumu na verejnoprospešné účely. Možno konštatovať, že ide o tak trochu nešťastnú novelu TP zákonom č. 457/2003 Z. z. Pre mnohých obvinených je to finančná záťaž, ktorú nie sú schopní znášať, a preto je pre nich oveľa výhodnejšie pristúpiť na iné formy odklonov. Je paradox, že dôvodom zavedenia tejto osobitnej podmienky bolo zvýrazniť rozdiel oproti právnej úprave podmieneného zastavenia trestného stíhania, a to s cieľom častejšie využívať zmier.¹⁹⁰ Nielen podľa nášho názoru¹⁹¹ sa podaril práve opak.

Ak je zrejmé (z osobných a majetkových pomerov obvineného), že táto podmienka by bola uňho veľmi ťažko splniteľná, nemá účel aplikovať predmetný odklon. Samozrejme, pri určovaní tejto sumy je potrebné vychádzať zo zákonných podmienok ustanovených v § 220 ods. 1 písm. c) TP, avšak pomerne často sa vyskytujú prípady, keď obvinený reálne nedisponuje takmer žiadnymi finančnými

¹⁸⁵ Ustanovenie § 9 ods. 1 písm. e) TP.

¹⁸⁶ V zmysle ustanovenia § 220 ods. 1 písm. b) TP.

¹⁸⁷ REPA, O.: *Zákonné možnosti pre aplikáciu zmiaru v trestnom konaní alebo prečo sa tento inštitút v praxi tak málo využíva*. In: *Justičná revue*, 2013, č. 5, s. 718.

¹⁸⁸ STRÉMY, T.: *Zmier ako jedna z foriem uplatňovania restoratívnej justície*. In: ZÁHORA, J. (ed.): *Aktuálne problémy prípravného konania trestného*. Praha: Leges, 2014, s. 207 – 214.

¹⁸⁹ ZEMAN, Š.: *Odklony ako nástroje restoratívnej justície v slovenskom trestnom práve a ich reálne uplatňovanie v praxi*. In: *Bulletin slovenskej advokácie*, 2016, č. 6, s. 29 – 30.

¹⁹⁰ KLÁTIK, J.: *Zmier v trestnom konaní*. In: *Justičná revue*, 2007, č. 12, s. 1659.

¹⁹¹ Bližšie pozri aj: STRÉMY, T.: *Zmier ako jedna z foriem uplatňovania restoratívnej justície*. In: ZÁHORA, J. (ed.): *Aktuálne problémy prípravného konania trestného*. Praha: Leges, 2014, s. 207 – 214.

prostriedkami, ktoré by mohol použiť na daný účel.¹⁹² Podľa Repu: „...v praxi sú pomerne časté prípady, keď vychádzajúc z majetkových pomerov obvineného, nie je u neho predpoklad ani len na náhradu vzniknutej škody poškodenému. Majetková insolventnosť obvineného potom vytvára neprekonateľnú prekážku pre využitie inštitútu zmieru.“¹⁹³ Niektorí autori poukazujú v tomto súvisi na skutočnosť, že sa tu dokonca môžeme stretnúť s dojmom, akoby inštitút zmieru slúžil skôr majetnejším páchatelom schopným kúpiť si spravodlivosť.¹⁹⁴

V rámci snahy o precizovanie legislatívnej úpravy zmieru by bolo vhodné vytvoriť tzv. „nemajetkovú“ alternatívu verejnoprospešnej činnosti,¹⁹⁵ v rámci ktorej by bol obvinený povinný „absolvovať“ verejnoprospešnú činnosť. Keďže so samotným zmierom musí vždy obvinený súhlasiť, je nevyhnutné, že by rovnako musel súhlasiť aj s uložením takejto povinnosti. Takáto verejnoprospešná činnosť by bola rôznorodá, vymedzená v rámci možností abstraktne tak, aby mohol prokurátor alebo súd, takúto činnosť čo najviac prispôbiť jednotlivým okolnostiam prípadu. Repa uvádza, že by mohlo ísť o akúsi alternatívu k trestu povinnej práce,¹⁹⁶ ktorý je legislatívne upravený v rámci Trestného zákona.¹⁹⁷ Treba poznamenať a zdôrazniť, že takáto uložená procesnoprávna povinnosť obvinenému – verejnoprospešná činnosť – by nemohla mať povahu trestu.¹⁹⁸ Vyplýva to aj so skutočnosťou, že o zmieri v rámci prípravného konania rozhoduje prokurátor a nie súd. Podľa nášho názoru ide o dobrý a výrazne adresný úmysel prokyselnej alternácie verejnoprospešného účelu, avšak súhlasíme, že: „... je otáznne, aký dosah by mala takáto legislatívna zmena v reálnej praxi, keďže z činnosti súdov je známe, že aj so samotným zavádzaním trestu povinnej práce nie sú najlepšie skúsenosti, najmä pokiaľ ide o jeho samotný výkon.“¹⁹⁹

Jeden z ďalších dôvodov prečo je zmier na rozdiel od podmieneného zastavenia trestného stíhania využívaný menej, je odlišnosť administratívnej záťaže na strane prokurátora. Aj na základe uvedeného postupu prokurátora je pri schvaľovaní zmieru zrejme, že ide o výrazne časovo dlhší úsek celého postupu ako pri

¹⁹² STRÉMY, T.: *Zmier ako jedna z foriem uplatňovania restoratívnej justície*. In: ZÁHORA, J. (ed.): *Aktuálne problémy prípravného konania trestného*. Praha: Leges, 2014, s. 207 – 214.

¹⁹³ REPA, O.: *Zákonné možnosti pre aplikáciu zmieru v trestnom konaní alebo prečo sa tento inštitút v praxi tak málo využíva*. In: *Justičná revue*, 2013, č. 5, s. 718 – 719.

¹⁹⁴ KOCINA, J.: *Narovnání v trestním řízení*. In: *Aktuální problémy rekodifikace českého trestního práva procesního*. Dny práva 2010. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 59.

¹⁹⁵ V rámci ustanovenia § 220 ods. 1 písm. c) TP.

¹⁹⁶ Bližšie pozri § 54 a § 55, resp. § 111 Trestného zákona.

¹⁹⁷ REPA, O.: *Zákonné možnosti pre aplikáciu zmieru v trestnom konaní alebo prečo sa tento inštitút v praxi tak málo využíva*. In: *Justičná revue*, 2013, č. 5, s. 719.

¹⁹⁸ Podľa článku 50 ods. 1 Ústavy SR je zreteľné, že o vine a treste rozhoduje vždy len súd.

¹⁹⁹ REPA, O.: *Zákonné možnosti pre aplikáciu zmieru v trestnom konaní alebo prečo sa tento inštitút v praxi tak málo využíva*. In: *Justičná revue*, 2013, č. 5, s. 718.

podmienečnom zastavení trestného stíhania, čo súvisí aj s výrazne komplikovanejšou administráciou celej veci.

Vzhľadom na notoricky známy fakt o poddimenzovaní stavu probačných a mediálnych úradníkov, sa javí byť problémom aj fakt, že spravidla sa na okrese súde vyskytuje iba jeden takýto úradník. Ako uvádza Jalč: „*Pri zavedení inštitútov do právneho poriadku bol počet probačných a mediálnych úradníkov minimálne dvakrát vyšší a po desiatich rokoch fungovania sa ich počet znížil na 62, čo je neudržateľný stav...*“²⁰⁰ To považujeme za alarmujúce. Na druhej strane, podľa nášho názoru, teoreticky môže celú vec z hľadiska dohody o náhrade škody a určenia výšky sumy na verejnoprospešné účely zastrešiť aj samotný prokurátor, keďže TP výslovne nezakazuje takýto postup prokurátora, resp. výslovne neprikazuje takýto postup probačnému a mediálnemu úradníkovi. V niektorých prípadoch by možno bolo aj vhodné, ak by komplexný postup s ohľadom na uzatvorenie zmierny riešil iba prokurátor, ktorý má na rozdiel od probačného a mediálneho úradníka oprávnenie využiť procesný úkon predvolania obvineného/poškodeného, čo v prípade nezákonného neuposlušnosti predvolania predpokladá možnosť uloženia sankcie v podobe poriadkovej pokuty. Táto možnosť by jednoznačne zefektívnila účasť na zmierovacom konaní a aj jeho samotnú dĺžku. Existujú prípady, kedy je mediácia práve kvôli jej dobrovoľnosti neúspešná najmä kvôli „nedostaveniu sa“ obvineného. Vtedy medičnému a probačnému úradníkovi neostáva nič iné, ako vec vrátiť prokurátorovi. Z tohto možno usúdiť, že prokurátor to spravidla dostane niekedy aj po viacmesačnom „vákuu“ a s neželaným výsledkom, čo opäť len spôsobuje akési prieťahy v trestnom konaní.

To, že probačný a medičný úradník na rozdiel od prokurátora nemá takéto oprávnenia, je možno z praktického pohľadu prekážkou, avšak treba naozaj zdôrazniť, že je to správne. V prípade opaku by to odporovalo účelu mediácie, ktorá predpokladá kladný postoj účastníkov – teda súhlas obvineného aj poškodeného súvisiaci aj s akceptáciou účasti na takomto postupe, aby sa vec riešila sprostredkovane – mimosúdne cez mediáciu.²⁰¹

Uvedené skutočnosti sú v podstate primárnym impulzom, aby prokurátor vec riešil jednoduchšou cestou – „od stola“. Je logické, že pristúpi častejšie k podmienenému zastaveniu trestného stíhania, o ktorom môže rozhodnúť aj bez súhlasu

²⁰⁰ JALČ, A.: *Hmotnoprávny a procesnoprávny pohľad na niektoré problémy trestu domáceho väzenia a trestu povinnej práce*. In: STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, s. 281.

²⁰¹ JALČ, A.: *Hmotnoprávny a procesnoprávny pohľad na niektoré problémy trestu domáceho väzenia a trestu povinnej práce*. In: STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, s. 265.

poškodeného.²⁰² Na škodu veci bude spravidla použitý tento odklon aj v prípade, kedy obvinený dobrovoľne nahradí celú vzniknutú škodu poškodenému napríklad už v čase po spáchaní trestného činu, teda ešte pred začatím akéhokoľvek štádia trestného konania.

S časovou náročnosťou je ruka v ruke aj náročnosť administratívna, a to nielen pri zmieri, ale aj pri podmienenom zastavení trestného stíhania. Každý prokurátor, ktorý sa rozhodne ísť cestou spomínaných odklonov, musí po samotnom doručení predmetných uznesení rozhodnutí o ukončení trestného konania tieto rozhodnutia elektronicky načítať do vnútornej online evidencie prokuratúry, vykázať s konkretizáciou prípadu odklon v rámci tzv. zápisnice o porade okresného prokurátúra.²⁰³ Hneď po tom, čo rozhodnutia nadobudnú právoplatnosť je potrebné opäť nahráť túto skutočnosť do vnútornej online evidencie prokuratúry a tiež je to potrebné zaznamenať v zápisnici o porade okresného prokurátúra. Po právoplatnosti rozhodnutí je nevyhnutné rozhodnutia celkovo anonymizovať a až následne nahráť do systému, ktorý zverejňuje tieto skutočnosti na webovej stránke prokuratúry. Všetky tieto úkony administratívnej povahy, ktoré nemajú v podstate nič spoločné s rozhodovacou činnosťou prokurátora ako takou sú podľa nášho názoru takisto výrazným faktorom, ktorý odrádza prokurátorov od využitia zmieru, podmieneného zastavania trestného stíhania, ale aj uzavretia dohody o vine a treste.²⁰⁴

6.3 Dohoda o vine a treste

Odklon vo forme dohody o uznání viny a prijatí trestu (ďalej aj „dohoda o vine a treste“, „dohoda“) bol do slovenského trestného práva procesného zavedený v rámci rekodifikácie trestného práva v roku 2005. Jednoznačnou inšpiráciou v tejto úprave boli predovšetkým Spojené štáty americké – teda anglo-americký systém práva (systém *common law*), kde je dohoda o vine a treste známa ako „*plea bargain*“ (resp. „*plea agreement, plea guilty*“).

Na Slovensku zavedenie takéhoto inštitútu vyvolalo búrlivú diskusiu a na mnohých „frontoch“ aj veľké očakávania. S odstupom času hodnotil dohodu o vine a treste napríklad Kolesár, ktorý tvrdil, že: „*Práve mladí právnicki²⁰⁵ sa vrátili po študijných pobytoch späť, zaradili sa aj medzi politikov a tých (nie vždy trestnopráv-*

²⁰² STRÉMY, T.: *Zmier ako jedna z foriem uplatňovania restoratívnej justice*. In: ZÁHORA, J. (ed.): *Aktuálne problémy prípravného konania trestného*. Praha: Leges, 2014, s. 207 – 214.

²⁰³ Spravidla sa koná takáto porada raz do jedného mesiaca.

²⁰⁴ Bližšie pozri por. č. 1/2017 Z príkazu generálneho prokurátora Slovenskej republiky z 10. januára 2017, ktorým sa vydáva registratúrny poriadok prokuratúry.

²⁰⁵ Kolesár narážal najmä na Daniela Lipšica.

ne odborných) lídrov, ktorí presadili inovácie do právnych systémov... musím však povedať, že aj u mňa až po veľmi dlhom čase začali prevažovať určité pochybnosti nad výhodami všetkého, čo som mal možnosť spoznať. Vráťane dohody o vine a treste, ktorá sa na prvý pohľad javila jednoduchá, a aj v tom výhodná, ekonomická či inak pozitívna. Nebyť práve toho napáchnutia klasickými kontinentálnymi postupmi, školou československých právnikov ako Solnař, Kallab, Miřička, Hatala, Ružek, Husár, o tých ešte žijúcich ani nehovoriac, isto by som aj ja dnes veľmi obhajoval tieto inštitúty.²⁰⁶

Kolesár pravdepodobne pod študijnými pobytmi myslel najmä štúdiom v USA, kde sa dohoda o vine a treste uplatňuje vo veľkom rozsahu. Napríklad v roku 2001 sa dohoda o vine a treste aplikovala na federálnej úrovni až v 94 % prípadoch.²⁰⁷ Môžeme skonštatovať, že búrlivá diskusia o tomto odklone sa vedie dodnes nielen u nás, ale aj v susednej Českej republike.²⁰⁸

V anglo-americkom ponímaní práva možno dohodu o vine a treste charakterizovať ako dohodu medzi štátom a obvineným, ktorej obsahom je vzájomne akceptované vyriešenie trestnej veci. Obvinený prizná svoju vinu, čím sa zároveň zrieka práva na riadny súdny proces, tým pádom ho štát za tento „ústupok“ obžaluje iba z menej závažného trestného činu, prípadne mu „ponúkne“ miernejší trest.²⁰⁹

V Spojených štátoch amerických pritom práve prokurátor zohráva skutočne významnú aktívnu úlohu na úseku ochrany a pomoci poškodeným. Prokurátor má povinnosť osobných konzultácií a stretnutí s poškodeným trestného činu, kde mu musí detailne vysvetliť skutočnosti, ktoré zdôvodňujú uzavretie dohody o vine a treste s ohľadom na konkrétny prípad, priebeh dohadovacieho konania, ako aj zamýšľaný obsah predmetnej dohody.²¹⁰ Ide o veľmi dôležitú úlohu, ktorú samotní prokurátori berú vážne a vysoko profesionálne. Počas procesu schvaľovania uzavretej dohody o vine a treste totiž súd obligatórne hodnotí tiež splnenie predmetných povinností. V prípade ich nesplnenia pritom nepostačuje vyjadrenie prokurátora, že ich splnenie nebolo reálne možné – nemožnosť musí prokurátor vždy preukázať. Za pozitívnu hodnotíme možnosť osoby poškodenej

²⁰⁶ KOLESÁR, J.: *Dohoda o vine a treste – strašiak spravodlivosti?* Bulletin slovenskej advokáacie, 15, 2009, č. 1–2, s. 3 – 6.

²⁰⁷ FISHER, G.: *Plea Bargaining's Triumph: A History of Plea Bargaining in America*; Stanford: Stanford University Press, 2003, s. 397.

²⁰⁸ Odrazom kontroverznosti tohto inštitútu je aj fakt, že niektoré krajiny *plea bargain* úplne zakazujú, ako príklad môžeme uviesť Japonsko.

²⁰⁹ DESET, M.: *Trestno-procesné dôsledky neuzavretia dohody o vine a treste v prípravnom konaní po uznaní viny obvineného zo spáchania stíhaného skutku*; Justičná revue, 64, 2012, č. 3, s. 441 – 445.

²¹⁰ U. S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office for Victims of Crime: Victim input into plea agreements. Legal Series Bulletin, no. 7, 2002, s. 2.

trestným činom tesne pred samotným rozhodnutím o schválení dohody vystúpiť pred súdom s vyjadrením dotýkajúcim sa ich pocitov a názorov, pokiaľ ide o návrh dohody o vine a treste, ako aj spáchanú trestnú činnosť, pričom v prípade ich neúčasti na súdnom konaní prezentuje uvedené vyjadrenie práve samotný prokurátor.²¹¹

Ak prirovnáme náš inštitút dohody o vine a treste k úprave inštitútu v *common law*, tak v USA tomu najviac zodpovedá pojem *sentence bargaining*. Ide o jeden z konkrétnych typov *plea bargaining*, kde prichádza k uznaniu viny a dohode o konkrétnom treste.²¹²

Ako uvádza Žilinka, teória slovenského trestného práva považuje inštitút dohody o vine a treste za odklon v trestnom konaní pre jeho zjednodušenú formu, avšak zdôrazňuje, že samotná dohoda nie je alternatívou k potrestaniu, pretože pri jeho aplikácii dochádza k samotnému uloženiu trestu.²¹³

Primárnym účelom dohody o vine a treste vyplývajúcim z TP je uzavretie z obidvoch strán (štát, obvinený) výhodnej dohody o spôsobe ukončenia trestnej veci, pričom takáto dohoda podlieha schváleniu súdu. S dohodou sa potom obvinený vzdáva práva na riadne verejné prerokovanie svojej trestnej veci pred súdom v rámci hlavného pojednávania, pričom aj konkrétny trest sa mu ukladá bez riadneho dokazovania viny na hlavnom pojednávaní.²¹⁴

Treba povedať, že na rozdiel od ostatných odklonov upravených v TP²¹⁵ možno dohodu o vine a treste aplikovať pri všetkých trestných činoch: prečinoch, zločinoch, a to aj vrátane obzvlášť závažných zločinov. Túto skutočnosť považujeme za základný faktor stavu, že dohoda o vine a treste má bezkonkurenčne najväčšie uplatnenie, a to aj napriek tomu, že na rozdiel od podmieneného zastavenia trestného stíhania a schválenia zmieru, musí byť dohoda o vine a treste vždy potvrdená súdom vo forme rozsudku.

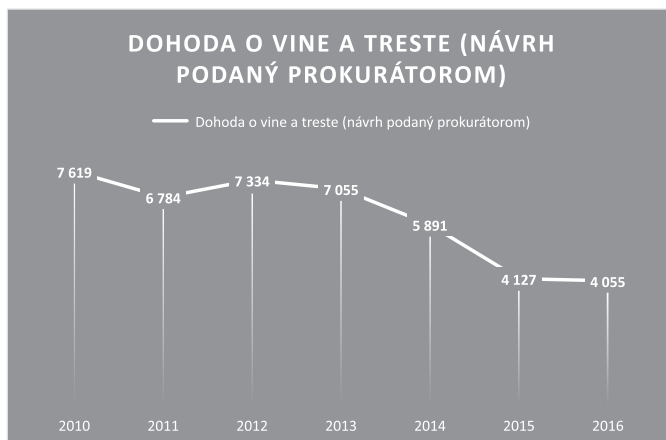
²¹¹ SZABOVÁ, E.: *Poškodený a restoratívna justícia v trestnom práve procesnom*; Bulletin slovenskej advokácie, 22, 2016, č. 1–2, s. 44 – 54.

²¹² REPA, O.: *Okamih priznania sa obvineného a jeho právne účinky v súvislosti s dohodou o vine a treste*; Justičná revue, 67, 2015, č. 11, s. 1309.

²¹³ ŽILINKA, M.: *K alternatívnym spôsobom vybavenia trestných vecí podľa zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok*; Justičná revue, 2006, č. 2, s. 199.

²¹⁴ DESET, M.: *Trestno-procesné dôsledky neuzavretia dohody o vine a treste v prípravnom konaní po uznaní viny obvineného zo spáchania stíhaného skutku*; Justičná revue, 64, 2012, č. 3, s. 441 – 445.

²¹⁵ Podmienené zastavenie trestného stíhania, podmienené zastavenie trestného stíhania spolupracujúceho obvineného, zmier, trestný rozkaz.

Graf 3 Dohoda o vine a treste (návrh podaný prokurátorom)

Zdroj: Štatistická ročenka Generálnej prokuratúry SR za rok 2016.

Základné zákonné podmienky nevyhnutné k uzavretiu dohody o vine a treste sú upravené v ustanovení § 232 TP. Následné ustanovenie § 233 TP upravuje už iba obsahové náležitosti dohody a proces jej predkladania súdu vo forme návrhu na schválenie dohody o vine a treste, ktorého procesný postup pri rozhodovaní o predložení návrhu dohody o vine a treste upravuje ustanovenie § 331 a násl. TP.²¹⁶

Veľmi dôležitá je pri tomto odklone aj (podzákoná) úprava vyhlášky Ministerstva spravodlivosti SR č. 619/2005 Z. z. o podmienkach a postupe prokurátora pri konaní o dohode o uznaní viny a prijatí trestu, ktorá je nevyhnutná pre prokurátorov pri procese iniciovania a uzatvárania dohody o vine a treste.

Samotná aplikácia dohody o vine a treste má dve etapy. Prvou etapou je uzavretie samotnej dohody medzi obvineným a prokurátorom, ktorá prebieha v prípravnom konaní²¹⁷ na základe konkrétnych výsledkov vyšetrovania.²¹⁸

Druhou etapou je proces súdneho schvaľovania dohody o vine a treste, ktorý je upravený ako osobitný spôsob konania súdu v ustanoveniach § 331 až § 335 TP.

²¹⁶ Pre úplnosť je však nevyhnutné uviesť, že inštitútu dohody o vine a treste sa týkajú aj ďalšie ustanovenia TP (napr. § 237, § 238, § 239, § 243 ods. 5, § 404 ods. 2 a ďalšie).

²¹⁷ Pokiaľ nejde o postup v zmysle ustanovenia § 243 ods. 5 TP, resp. podľa ustanovenia § 255 ods. 3 TP, keď sa dohoda o vine a treste uzatvára v štádiu súdneho konania po podaní obžaloby.

²¹⁸ Respektíve skráteného vyšetrovania.

Základné procesné podmienky podľa ustanovenia § 232 ods. 1 TP, nevyhnutné k využitiu inštitútu dohody o vine a treste, sú v podstate dané výsledkami konkrétneho vyšetrovania²¹⁹ a musia kumulatívne preukázať, že:

- stíhaný skutok sa stal,
- skutok je trestným činom,
- skutok spáchal obvinený,
- obvinený sa k spáchaniu skutku priznal a uznal svoju vinu,
- dôkazy nasvedčujú pravdivosti priznania obvineného.²²⁰

Predmetom tejto kapitoly ale nie je analyzovať komplexnú úpravu dohody o vine a treste zameranú na jej všetky pozitíva a negatíva. Predmetom je iba analýza tohto inštitútu vo vzťahu k negatívam a pozitívam plynúcim pre poškodeného trestným činom. Preto sa budeme ďalej venovať dohode o vine a treste iba v užšej rovine analýzy zameranej na tento konkrétny subjekt trestného konania.

Inštitút dohody má niekoľko nedostatkov, ku ktorým patria aj legislatívne nedostatky vo vzťahu k poškodenému, čo spôsobuje mierne znevýhodnené postavenie tohto subjektu. Následne sa budeme venovať iba takým nedostatkom, ktoré považujeme za kľúčové. Ide o nasledovné:

- účasť poškodeného v dohadovacom konaní,
- rozsah možnosti poškodeného brániť sa voči dohode o vine a treste.

S poukazom na základné východiská restoratívnej justície musíme konštatovať nedostatočnú úpravu vo vzťahu k účasti poškodeného na dohadovacom konaní, čo súvisí aj s jeho (ne)možnosťou reálneho ovplyvnenia výsledku poškodeného vo forme dohody o vine a treste. Podľa ustanovenia § 232 ods. 2 TP:²²¹ „... na konanie o dohode o vine a treste prokurátor predvolá obvineného; o čase a mieste konania upovedomí obhajcu obvineného a poškodeného.“ Možno konštatovať, že okrem uvedeného a doručovania návrhu dohody, sa postavenie poškodeného v rámci dohadovacieho konania inak v TP neupravuje. To pre poškodeného znamená, že ak má záujem na dohadovacom konaní sa, samozrejme, môže zúčastniť, ale s tým, že nemá žiadne zákonom bližšie špecifikované práva, aby svojím konaním formoval samotný výsledok dohadovacieho konania. V prípade, ak sa napriek uvedenému zúčastní dohadovacieho konania, môže v rámci tohto konania dôjsť k uzatvoreniu dohody o nahradení škody, avšak pokiaľ poškodený svoju účasť na konaní odmietne²²² (napr. má strach z páchatela, je znechutený z trestného konania a pod.), neexistuje žiadna zákonná možnosť dospieť počas dohadovacieho konania k dohode o nahradení škody medzi obvineným a poškodeným. Potom, ak si poškodený riadne a včas uplatnil nárok na náhradu škody, sa jeho neprí-

²¹⁹ Alebo skráteného vyšetrovania.

²²⁰ ČENTÉŠ, J. a kol.: *Trestný poriadok. Veľký komentár*. 2. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2015. s. 492 – 493.

²²¹ Pozri aj ustanovenie § 332 ods. 2 TP.

²²² Na konaní sa nezúčastní ani zástupca alebo splnomocnenec poškodeného.

tomnosť na dohadovacom konaní spravidla automaticky rovná odkázaniu poškodeného s jeho nárokom na občianske súdne alebo iné konanie: „... ak nedošlo k dohode o náhrade škody, prokurátor navrhne, aby súd poškodeného odkázal s nárokom na náhradu škody alebo jej časti na civilný proces alebo iné konanie.“²²³ Napríklad Záhora upozorňuje, že toto ustanovenia nekorešponduje ani so smernicou 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov, najmä s časťou článku 16, ktorý určuje povinnosť štátom zabezpečiť, aby: „... obeť mali v rámci trestného konania právo získať v primeranej lehote rozhodnutie o náhrade škody páchatelom...“²²⁴

Podľa nášho názoru by sa uvedená zákonná textácia mala uplatniť až ako posledný možný prostriedok. Ide o prípady, kedy samotný nárok na náhradu škody nie je jasný, čo do výšky a dôvodu. Považujeme za dôležité zdôrazniť, že v rámci trestného konania je podľa ustanovenia § 2 ods. 10 TP v súvislosti aj s ustanovením 119 ods. 1 písm. c) TP nevyhnutné, aby konkrétny následok, ale aj výška škody boli náležite preukázané.²²⁵ Na základe uvedeného sme presvedčení, že pri majetkových a ekonomických trestných činoch, kde je výška škody jedným zo zákonných znakov objektívnej stránky (následku) skutkovej podstaty, by výška škody nemala byť sporná, keďže sa musí *ex lege* v rámci trestného konania dokázať. Ide o primárny podklad pri rozhodovaní súdu, ktorý je viazaný ustanovením § 287 ods.1 TP, podľa ktorého: „Ak súd odsudzuje obžalovaného pre trestný čin, ktorým spôsobil inému škodu uvedenú v § 46 ods. 1, uloží mu spravidla v rozsudku, aby ju poškodenému nahradil, ak bol nárok riadne a včas uplatnený. Ak tomu nebráni zákonná prekážka, súd uloží obžalovanému vždy povinnosť nahradit' neuhradenú škodu alebo jej neuhradenú časť, ak jej výška je súčasťou popisu skutku uvedeného vo výroku rozsudku, ktorým bol obžalovaný uznávaný za vinného, alebo ak ide o náhradu morálnej škody spôsobenej úmyselným násilným trestným činom podľa osobitného zákona, ak škoda nebola dosiaľ uhradená.“ Aj na základe uvedeného by prokurátor prostredníctvom návrhu mal odkázať poškodeného na náhradu škody mimo trestného konania len vo výnimočných prípadoch, kedy ide naozaj o spornú vec. Napríklad v situácii, kedy dokazovanie výšky škody naozaj presahuje limity trestného konania najmä teda jeho účelu. Podľa nášho názoru pôjde predovšetkým o tzv. nemajetkovú škodu, ktorú si poškodení nárokujú často vo väčších výškach ako je výška vzniknutej materiálnej škody. Takisto by mohlo ísť o špecifické prípady, ako je napríklad dokazovanie výšky škody pri trestnom čine

²²³ Ustanovenie 232 ods. 3 TP.

²²⁴ ZÁHORA, J.: *Právo na rozhodnutie o náhrade škody poškodenému v prípadoch alternatívneho riešenia trestných vecí*. In: STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník z medzinárodnej konferencie*. Trnava: Leges, 2015, s. 154.

²²⁵ Tu možno odkázať aj na trestné právo hmotné, ktoré konkrétne vymedzuje spôsoby určenia výšky škody, ktorá vznikla trestným činom – § 126 TZ.

ohovárania podľa ustanovenia § 373 TZ alebo pri trestnom čine poškodzovania cudzích práv podľa ustanovenia § 375 TZ.

V rámci priebehu dohľadovacieho konania sa stane, že poškodený sa nedostaví na stanovený termín, čo veľakrát spôsobuje následok, že až na verejnom zasadnutí súdu prejaví poškodený svoju nespokojnosť s uzavretou dohodou o vine a treste. V tomto časovom úseku je jeho postavenie ešte slabšie ako v rámci dohľadovacieho konania, preto je potrebné zamyslieť sa, či v takýchto prípadoch má povinnosť hájiť záujmy poškodeného prokurátor. Zo širšieho ponímania funkcie prokurátora sa dá dedukovať, že na základe Ústavy SR²²⁶ je jeho povinnosťou chrániť práva a zákonom chránené záujmy nielen štátu, ale aj fyzických a právnických osôb, z čoho sa dá vyvodiť, že v prípade absencie by sa mohol práve prokurátor pokúsiť s obvineným dohodnúť na náhrade škody.

Na rozdiel od slovenskej právnej úpravy česká úprava obsiahnutá v trestníom ráde (ustanovenie § 175a ods. 5 TRS) akceptuje jeden zo základných prvkov restoratívnej justície v podobe ochrany poškodeného pred sekundárnou viktimizáciou, keďže poškodený sa s obvinenou osobou nemusí pri dojednávaní dohody o nahradení škody vôbec stretnúť. Spomínané ustanovenie umožňuje, aby sa prokurátor vychádzajúc z nároku na náhradu škody uplatneného zo strany poškodeného, pokúsil aj v prípade absencie poškodeného na dohľadovacom konaní uzavrieť s obvinenou osobou dohodu o spôsobe a rozsahu náhrady škody. Z nášho pohľadu to považujeme za obrovský legislatívny pokrok, ktorý priamo súvisí s poznatkami viktimológie o sekundárnej viktimizácii, keďže v takejto úprave je možné k dohode o nahradení škody spôsobenej trestným činom dospieť aj bez prítomnosti poškodeného.²²⁷ Ochranu poškodeného vo svojom obsahu zdôrazňuje aj ustanovenie v § 175a ods. 5 prvá veta TRŘ, kedy: „*štátny zástupca pri dojednávaní dohody o vine a treste dbá tiež na záujmy poškodeného.*“

Na tomto mieste je treba poznamenať, že momentálne predložený návrh zákona o obetiach trestných činov na tento stav pamätá a má predpoklad novelou zmeniť aj Trestný poriadok, ktorý by predmetný nežiaduci stav zmenil novým odsekom 3 v ustanovení § 232 TP: „... *Dohodu o vine a treste je možné uzavrieť aj bez prítomnosti poškodeného, ktorý sa na konanie o dohode o vine a treste napriek riadnemu predvolaniu bez ospravedlnenia nedostavil. V takomto prípade môže prokurátor za poškodeného dohodnúť s obvineným rozsah a spôsob náhrady škody až do výšky uplatneného nároku na náhradu škody.*“²²⁸

²²⁶ Článok 149.

²²⁷ FILIPOVÁ, M.: *Dohoda o vině a trestu jako nový zvláštní způsob trestního řízení*. In: *Trestněprávní a procesní alternativy v trestním právu individuálním a kolektivním*. Zborník príspevkov zo 6. ročníka medzinárodnej konferencie organizovanej Právnickou fakultou Masarykovej univerzity v Brne, Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 7.

²²⁸ Bližšie pozri návrh zákona o obetiach trestného činu. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=6488>. [online].

Ako sme uviedli, slovenská právna úprava *ex lege* oprávňuje poškodeného zúčastniť sa na dohadovacom konaní, pričom za predpokladu využitia tohto oprávnenia má poškodený možnosť pokúsiť sa o zjednanie dohody o spôsobe a rozsahu nahradenia škody. Týmto okamihom však aktívna participácia poškodeného na dohadovacom konaní končí. Ďalej sa v rámci Trestného poriadku nevyskytuje žiadna zmienka o možnosti poškodeného poskytnúť k uzatvorenej dohode o vine a treste akékoľvek vyjadrenie.²²⁹

Napríklad právne úpravy jednotlivých štátov USA umožňujú právo každej obete vypracovať v prípade vykonávania dohadovacieho konania tzv. *impact statement* (*impact testimony*). Ide o vyjadrenie osoby poškodenej trestným činom, v ktorom poškodení prezentujú vlastné myšlienky a postoje súvisiace s prebiehajúcim dohadovacím konaním. Szabová zdôrazňuje, že tieto názory poškodených „... nie sú spojené ‚iba‘ so spôsobom a rozsahom nahradenia škody, ale čo je hodné osobitného zretela, dotýkajú sa aj otázky viny páchatela, otázky schválenia dohody o vine a treste a dokonca tiež otázky navrhovanej výšky trestu, ktorú môže samotný poškodený vo svojom stanovisku uviesť odlišne od výšky trestu, na ktorej sa dohodol prokurátor s obvineným. Predmetné vyjadrenie poškodeného musí byť, samozrejme, vždy zdôvodnené, podložené konkrétnymi skutočnosťami. Mnohé prípady dokazujú, že tieto vyjadrenia poškodených majú aj reálny dopad na rozhodovanie súdu o schválení, resp. neschválení predloženej dohody o vine a treste, kedy súd práve na podklade vyjadrenia poškodeného zmenil výšku testu či odmietol návrh uzatvorenej dohody v konečnom dôsledku schváliť.“²³⁰

Za nedostatok v súvislosti s postavením poškodeného, ktorý si riadne a včas uplatnil nárok na náhradu škody, považujeme aj rozsah možnosti poškodeného brániť sa voči dohode o vine a treste, s ktorej obsahom poškodený nesúhlasí. Tento stav plynie zo skutočnosti, že je vylúčená možnosť podať odvolanie proti rozsudku, ktorým prišlo k potvrdeniu schválenia dohody o vine a treste. Rozsudok, ktorým bola schválená dohoda o vine a treste, nadobúda právoplatnosť vyhlásením, dôsledkom čoho je vylúčenie možnosti podať vo vzťahu k tomuto typu rozsudku riadny opravný prostriedok vo forme odvolania.^{231, 232} Zaujímavé je, ako sa s tým vyrovnal slovenský zákonodarca v prípade obvineného, ktorý je v rámci otázok kladených na súde v zmysle ustanovenia § 333 ods. 3 TP o týchto následkoch schválenia dohody o vine a treste riadne poučený. V prípade, ak by obvinený s touto skutočnosťou nesúhlasil, znamenalo by to pre súd povinnosť neschvá-

²²⁹ ČENTĚŠ, J. a kol.: *Trestný poriadok. Veľký komentár*. 2. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2015. s. 492 – 493.

²³⁰ SZABOVÁ, E.: *Poškodený a restoratívna justícia v trestnom práve procesnom*; Bulletin slovenskej advokácie, 22, 2016, č. 1–2, s. 44 – 54.

²³¹ Ustanovenie § 334 ods. 4 a 5 TP.

²³² SZABOVÁ, E.: *Odvolanie v trestnom konaní*. Praha: Leges, 2015, s. 48 – 50.

liť predloženú dohodu o vine a treste. V prípade poškodeného už ide o úplne inú situáciu. Poškodený nemá v situácii, kedy s navrhnutou dohodou nesúhlasí, vôbec žiadny dosah na jej schválenie zo strany súdu. Na základe ustanovenia § 334 ods. 2 TP je zrejme, že pokiaľ poškodený s predloženou dohodou o vine a treste nesúhlasí, súd poškodeného automaticky²³³ odkazuje s jeho nárokom na náhradu škody na občianske súdne, prípadne iné konanie. Znamená to, že v takomto prípade je odkázaný so svojím nárokom na občianske súdne konanie alebo iné konanie. Ide o zaujímavú nevhodnú „náhodu“, že poškodený má v konaní o dohode o vine a treste výrazne slabšie postavenie ako v konaní o zmieri, ²³⁴ pritom v konaní o dohode o vine a treste sa rozhoduje o závažnejších trestných činoch, a tým pádom spravida aj o nároku poškodeného, ktorý má vyššiu hodnotu ako v konaní o zmieri.²³⁵ Možno teda konštatovať, že osoba poškodeného nedisponuje oprávnením brániť sa voči uvedenému výroku formou podania odvolania, čo vyplýva z ustanovenia § 334 ods. 4 TP, ktoré vylučuje možnosť podania odvolania²³⁶ v absolútnom zmysle slova, teda vo vzťahu ku všetkým inak oprávneným subjektom. K uvedenému by sme radi poukázali opäť na vcelku zaujímavý názor Szabovej, ktorá sa domnieva, že: „*K načrtnutému odňatiu odvolacieho oprávnenia pritom dne facto dochádza na podklade úkonu (súhlasu) obžalovaného, ktorému tak zákonodarca nepriamo zveril do rúk ‚osud‘ nielen odvolacieho oprávnenia jemu vlastnému, ale tiež odvolacieho práva prislúchajúceho osobe poškodenej trestnou činnosťou.*“²³⁷

Jednoznačne možno konštatovať, že tento uvedený postup zabezpečuje poškodenému jedine tak oveľa náročnejší a zdĺhavejší „kolotoč“ domáhania sa nároku na náhradu škody v ďalšom súdnom konaní a tentoraz už v konaní civilnom. V tomto súvisi sa nám zdá byť v konečnom štádiu aj oveľa logickejším postupom to, keby o celej veci vrátane náhrady škody poškodenému musel rozhodnúť trestný súd. Je to adekvátna požiadavka, keďže zavinené konanie páchatela, ktorým bola poškodenému spôsobená škoda, je potrebné preukázať, skúmať a právne posúdiť ako celok. Sepeši už niekoľko rokov v tomto smere dáva do pozornosti právny systém Francúzska, kde trestný súd rozhoduje o všetkých aspektoch skut-

²³³ Predmetného ustanovenia obsahom rozsudku, ktorým príde k schváleniu dohody o vine a treste, bude aj výrok o odkázaní poškodenej osoby na príslušné konanie.

²³⁴ Zmier sa bez súhlasu poškodeného nemôže uzavrieť, čo vyplýva z ustanovenia § 220 ods. 1 TP.

²³⁵ SZABOVÁ, E.: *Poškodený a restoratívna justícia v trestnom práve procesnom*; Bulletin slovenskej advokácie, 22, 2016, č. 1–2, s. 44 – 54.

²³⁶ Úprava Trestného poriadku neobsahuje ani v rámci časti venovanej úprave odvolania žiadnu zmienku o možnosti podania odvolania proti rozsudku, ktorým prišlo k schváleniu dohody o vine a treste.

²³⁷ SZABOVÁ, E.: *Poškodený a restoratívna justícia v trestnom práve procesnom*; Bulletin slovenskej advokácie, 22, 2016, č. 1–2, s. 44 – 54.

ku, ktorý je predmetom trestného konania bez možnosti „presmerovať“ poškodeného s nárokom na náhradu škody do iného konania.²³⁸ Podľa nášho názoru ide z komplexného hľadiska o najlepšie riešenie, pretože napríklad aj poškodený v takomto prípade nebude v rámci civilného konania vystavený ďalšiemu stretnutiu s páchatelom – čo je opäť v niektorých prípadoch určitá forma sekundárnej viktimizácie.

Opäť raz sa nám pozdáva výrazne adresnejšia a „restoratívnejšia“ právna úprava Českej republiky upravená v ustanovení § 245 TŘ, ktorá pripúšťa podanie odvolania proti rozsudku, ktorým prišlo k schváleniu dohody o vine a treste. Takúto možnosť má aj poškodený, a to pre nesprávnosť výroku o náhrade škody.²³⁹ Rovnakú možnosť má aj obvinený, teda tiež má právo podať odvolanie proti rozsudku, ktorým bola schválená dohoda o vine a treste v prípade, že schvaľujúci rozsudok nie je v súlade s dohodou o vine a treste, ktorej schválenie navrhol prokurátor súdu (§ 245 ods. 1 TŘ). Podľa nášho názoru by bolo vhodné aj v rámci slovenského Trestného poriadku rozšíriť možnosti odvolania na rozsudky, kde prišlo k schváleniu dohody o vine a treste.

Kritika dohody o vine a treste je pomerne dlhodobá a rozsiahla, avšak môžeme nájsť aj skutočnosti, ktoré pozitívnym spôsobom ovplyvňujú postavenie poškodeného v rámci tohto konania. Jeden z najväčších pozitív predmetného odklonu pre poškodeného je fakt, že táto forma skončenia trestnej veci ho odbremňuje od opätovného vypovedania na hlavnom pojednávaní pred súdom.²⁴⁰ Tým pádom si nemusí znova spomínať na následky a celý priebeh trestného činu, čo mu veľakrát neprospieva nielen na psychickom a duševnom rozpoložení, ale aj na fyzickom zdraví. Ide o jeden z prvkov restoratívnej justície, ktorý je týmto spôsobom aplikovaný v rámci trestného konania, čím sa výrazne predchádza sekundárnej viktimizácii.

V určitých prípadoch, kedy poškodený nie je svojím nárokom na náhradu škody odkázaný na občianske súdne konanie, resp., kedy nie je iba v postavení osoby poškodenej bez nároku na náhradu škody, je výhodou dohody o vine a treste aj skutočnosť, že dohoda predstavuje pre poškodeného z časového hľadiska efektívnejší nástroj, ako získať rozhodnutie o náhrade škody vzniknutej trestnou činnosťou páchatela. Dohadovacie konanie je z veľkej časti zbavené aj súdnych prietahov, keďže sa nevykonáva zdĺhavé dokazovanie príznačné pre konanie pred

²³⁸ SEPEŠI, P.: *Priznanie nemajetkovej ujmy v trestnom konaní*. Dostupné na internete: http://www.ucps.sk/Priznanie_nemajetkovej_ujmy_v_trestnom_konani [online]. [12. 12. 2016]; SZABOVÁ, E.: *Odvolanie v trestnom konaní*. Praha: Leges, 2015, s. 51.

²³⁹ Poškodený predmetné právo stráca, pokiaľ súd schválil dohodu v takej podobe, s ktorou poškodený vyjadril počas konania svoj súhlas.

²⁴⁰ Bližšie pozri ustanovenie § 232 TP.

súdom. Takisto je takouto formou eliminovaná možnosť obštrukcií uskutočňovaných zo strany obvineného, obhajcu, preťažnosti súdov a pod.²⁴¹

6.4 Trestný rozkaz

Trestný rozkaz je v slovenskom trestnom procese asi najstarším „odklonom“, ktorý výrazne napomáha k zrýchleniu konania. Tento inštitút bol zavedený do Trestného poriadku zákonom č. 150/1969 Zb. o prečinoch s účinnosťou od 1. 1. 1970. Od tejto novely bol do trestného konania zavedený nový spôsob prejedania veci pred súdom, a to konanie pred samosudcom, ktorý mal za úlohu to, aby sa niektoré menej závažné trestné činy urýchlene objasnili a prejednali. Následne bol dvadsať rokov od prijatia, po spoločenských a politických zmenách, trestný rozkaz zrušený zákonom č. 178/1990 Zb. s účinnosťou od 1. 7. 1990. Ako sa neskôr ukázalo, išlo o zlý a nelogický krok. Samotná preťažnosť súdov a potreba odbremenenia trestného súdnictva boli príčinou, že po štyroch rokoch ho zákonodarca znovu s menšími zmenami vrátil na svoje miesto do Trestného poriadku zákonom č. 247/1994 Z. z., s účinnosťou od 1. 10. 1994. Neskôr sa stal samozrejmom súčasťou rekodifikovaného zákona č. 301/2005 Z. z. Trestného poriadku.²⁴²

Dnes je trestný rozkaz považovaný za výrazne zjednodušenú formu rozhodnutia súdu, kde samosudca rozhodne vec bez nariadenia hlavného pojednávania v prípade, ak je skutkový stav spoľahlivo preukázaný vykonanými dôkazmi. V rámci trestného rozkazu sa vždy musí rozhodnúť o vine a treste konkrétneho páchatela, takže môžeme konštatovať, že nejde o alternatívu k potrestaniu páchatela. Napriek uvedenému ide o odklon, v rámci ktorého v prípade právoplatnosti nedochádza k nariadeniu hlavného pojednávania.

Na rozdiel od iných odklonov upravených v TP, pri trestnom rozkaze absentuje účasť ostatných strán konania, čo môžeme v súvisе s restoratívnou justíciou považovať za nešťastné riešenie, pretože: „... rozhodnutie vecí trestným rozkazom je pre samosudcov, vzhľadom k právnej úprave, omnoho jednoduchšie a hladšie, než rozhodnutie o podmienечnom zastavení trestného stíhania či o schválení zmieru. Tým sa nedostatočne uplatňuje výchovné pôsobenie na páchatela. Pritom tieto druhy odklonov, najmä pri zapojení probačných úradníkov a mediátorov, vedú spravi-

²⁴¹ SZABOVÁ, E.: *Poškodený a restoratívna justícia v trestnom práve procesnom*; Bulletin slovenskej advokácie, 22, 2016, č. 1–2, s. 44 – 54.; Johns, R.: *Victims of Crime: Plea Bargains, Compensation, Victim Impact Statements and Support Services*, Briefing Paper No 10/02, Sydney: NSW Parliamentary Library Research Service, s. 52.

²⁴² KLÁTIK, J.: *Trestný rozkaz po rekodifikácii a jeho význam pre rýchlosť a efektívnosť trestného konania*. Justičná revue, 58, 2006, č. 12, s. 1816 – 1822.

*dla k odstráneniu konfliktu medzi páchatelom a poškodeným, i k náprave škodlivých následkov trestného činu, a teda sú pre spoločnosť užitočnejšie.*²⁴³

Z pohľadu poškodeného možno konštatovať, že jeho jediná aktivita v rámci trestného rozkazu ustanovená TP predstavuje možnosť podania riadneho opravného prostriedku – odporu. Napriek uvedenému možno dôjsť k záveru, že podaním odporu si v mnohých prípadoch poškodený len predĺži prežívanie ujmy. Podľa ustanovenia § 355 ods. 2 TP má podanie odporu proti trestnému rozkazu pre poškodeného jediný výsledok, a to zrušenie výroku o náhrade škody v trestnom rozkaze a odkázanie poškodenej osoby s jej nárokom na náhradu škody na občianske súdne konanie, prípadne na konanie pred iným príslušným orgánom. K tomu všetkému pri trestnom rozkaze samosudca nemá zákonnú povinnosť odôvodňovať, na základe akých skutočností rozhodol, tým pádom poškodený nemá možnosť vyvodiť z obsahu trestného rozkazu, okrem samotného výroku o náhrade škody, ani len žiadne závery k postupu samosudcu pri posudzovaní dostatočnosti dôkazných podkladov pre vysporiadanie sa otázky náhrady škody.

V prípadoch vydania trestného rozkazu a následného podania odporu zo strany poškodenej osoby má civilný súd povinnosť²⁴⁴ prebrať do občianskeho konania všetky závery samosudcu uvedenej povahy, ako aj dôkazy o nich, a to konkrétne formou prečítania obsahu trestného spisu.²⁴⁵ To považujeme za veľké pozitívum, ktoré by malo uľahčiť následné, už aj tak pre poškodeného dosť nepohodlné, dohadzovanie v rámci civilného konania.

S poukazom na znenie článku 16 smernice 2012/29/EÚ, ktorou sa zavádzajú minimálne pravidlá pre práva, podporu a ochranu obetí trestného činu sa domnievame, že tento stav nie je v súlade s jej znením, pretože ako sme už spomínali smernica 2012/29/EÚ garantuje obetiam trestných činov právo na vydanie rozhodnutia o odškodnení zo strany páchatela v primeranej dobe a čo je osobitne významné, zaručuje právo na jeho vydanie počas trestného konania.²⁴⁶ Z uvedeneho vyplýva, že je viac ako žiaduce, aby slovenská právna úprava vytvorila pre poškodených také prostredie, v ktorom sa budú môcť domôcť svojho nároku na náhradu škody priamo v priebehu trestného konania.

Domnievame sa, že aktuálne platná právna úprava trestného rozkazu nezaručuje poškodenému dostatočný stupeň ochrany predovšetkým v prípade, kedy je poškodený výrokom trestného rozkazu odkázaný so svojím uplatneným nárokom na občianske súdne konanie, a to aj v takých prípadoch, kedy je škoda v trestnom

²⁴³ Tamtiež.

²⁴⁴ Vyplýva to z ustanovení Občianskeho sporového poriadku.

²⁴⁵ *Poškodený a restoratívna justícia trestnom práve procesnom*; Bulletin slovenskej advokácie, 22, 2016, č. 1–2, s. 54.

²⁴⁶ Smernica 2012/29/EÚ z 25. októbra 2012, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV (L 315/57).

konaní preukázaná a ešte k tomu je aj súčasťou skutkovej podstaty trestného činu. Napríklad v takomto prípade sme presvedčení, že je dôležité, aby prokurátor, ktorý v tomto spore zastupuje štát (ale tak isto plní aj funkciu „ochrancu zákonnosti“) prebral iniciatívu a podal proti takémuto trestnému rozkazu odpor on sám.

7 ZHODNOTENIE PRÁVNEHO POSTAVENIA POŠKODENÉHO V SR

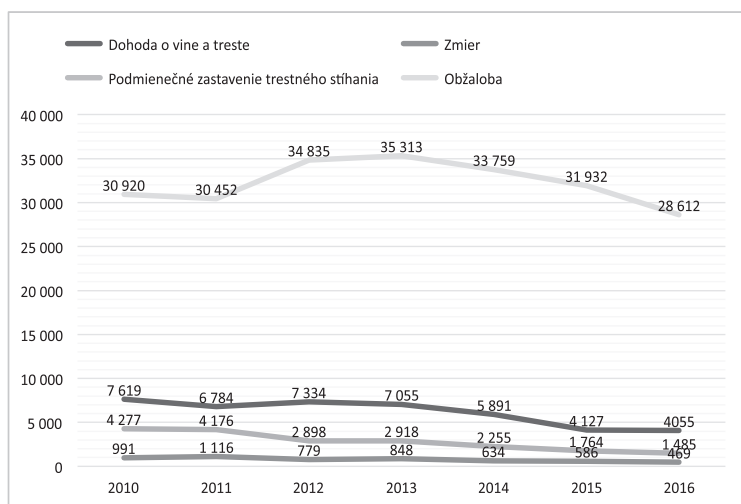
Obsahovo sme sa v monografii snažili poukázať na niektoré, podľa nášho názoru legislatívne nedostatky, ktoré v podstate bránia poškodenému v rýchлом a efektívnom priebehu trestného konania. Teraz dostáva priestor posledná kapitola, kde budeme viesť úvahy o možnosti zmien a naša snaha bude smerovať aj ku konštrukcii legislatívnej textácie potencionálneho návrhu zmeny v rámci Trestného poriadku uvedenej v podkapitole venovanej návrhom *de lege ferenda*.

Ešte predtým, považujeme za nevyhnutné uviesť určité viac-menej spoločenské faktory, ktoré zohrávajú enormne dôležitú rolu v rámci trestného konania ako takého. Tieto spoločenské faktory sú spoločenské stvorenia – ľudia. Ako to už v živote býva, všetko „stojí a padá“ na ľuďoch. Toto prirovnanie sa dá preniesť aj na postupy v rámci trestného konania. Je nevyhnutné, aby osoby, ktoré vystupujú v rámci konania ako orgány činné v trestnom konaní, pristupovali k svojmu povolaniu a povinnostiam z neho vyplývajúcim zodpovedne a ľudsky. Nemôže byť tolerované širšou spoločnosťou a ani štátnym aparátom, aby polícia ignorovala poškodeného trestným činom, ako to bolo preukázané napríklad v známom bratislavskom prípade pani Zuzany Dzivej, ktorej sa manžel celé roky vyhrážal, no nikto jej nepomohol. Polícia ju vysmiala, prokuratúra aj súd ignorovali. Keď ju napokon zabil, všetci sa tvárili, že nemajú s tragédiou Zuzany Dzivej nič spoločné. Tento smutný príbeh je však zlyhaním konkrétnych ľudí, konkrétnych orgánov činných v trestnom konaní a konkrétneho sudcu, u ktorých sa Zuzana Dzivá niekoľkokrát pokúšala nájsť pomoc a ochranu. Po dlhodobých prejavoch násilia svojho manžela, ktorý ju nakoniec zastrelil, dnes leží mŕtva na jednom z bratislavských cintorínov – dá sa povedať, že aj vďaka ne(profesionálnemu) prístupu orgánov činných v trestnom konaní.²⁴⁷ Takisto nie je možné tolerovať bagatelizovanie oznamovaných skutkov zo strany poškodených, zlahčovať pri oznamovaní alebo výsluchu situácie, ktoré sú pre samotného poškodeného psychicky náročné. Bez profesionálneho prístupu práve týchto ľudí, v ktorých rukách veľa krát „leží“ nie jeden ľudský osud, je márna snaha hľadať čo najlepšiu legislatívnu úpravu. Preto sa domnievame, že už samotný výber príslušníkov policajného zboru (sčasti aj prokurátorov) by mal byť podmienený nielen „vedomosťami“, ktoré sa dajú časom precizovať, fyzickou zdatnosťou policajtov, ktorá aj tak po pár rokoch v službe plynulo zanikne, ale aj osobnostnými a charakterovými predpokladmi na výkon takýchto funkcií, ktoré človek musí mať. Následne je nevyhnutné do-

²⁴⁷ VAGOVIČ, M.: Keď zabíja štát. In: Týždeň, 2012. Dostupné na internete. <https://www.tyzden.sk/casopis/11115/ked-zabija-stat/>, [15. 1. 2017]. [online].

škoľovanie a do vzdelávanie v tomto smere nielen vyšetrovateľov, ale aj radových príslušníkov policajného zboru, ktorých veľakrát právne vzdelanie len „obletelo“ a nevedia rozoznať ani trestný čin od priestupku (to konštatujeme aj na základe vlastných skúseností). Toto vzdelávanie by malo byť zamerané na reálne pochopenie situácie v logických súvislostiach a nielen na memorovanie určitých faktov. Je nevyhnutné, aby orgány činné v trestnom konaní poznali napríklad dynamiku prežívania ujmy zo strany poškodeného, čo im výrazne pomôže pri voľbe taktiky výsluchu a podobne. Iba na základe komplexných psychologicko-právnych vedomostí budú môcť čo najlepšie vyhodnotiť danú situáciu. Pokiaľ nebudeme mať políciu a prokuratúru na takejto úrovni, bude vždy náročné hľadať cestu, ako sa dostať z tohto kolotoča, bude vždy márna akákoľvek legislatíva, ktorej život v podobe aplikácie dávajú v neposlednom rade len ľudia. Ľudia, ktorými sú v našom prípade policajti, prokurátori a sudcovia.

Aj napriek uvedenému sa následne v návrhoch *de lege ferenda* snažíme, okrem iného, nájsť takú zákonnú úpravu, ktorá by výrazne pomohla k častejšiemu ukľadeniu odklonov ako takých. Je nevyhnutné aj v spojitosti s potrebou harmonizácie slovenského práva so smernicou 2012/29/EÚ, aby sme zvýšili možnosť restoratívneho skončenia trestného konania pre poškodeného trestným činom. V posledných rokoch na Slovensku, bohužiaľ, miera odklonov výrazne klesá.

Graf 4 Rozhodnutia v rámci prípravného konania: podmienečné zastavenie trestného stíhania, zmier, dohoda o vine a treste, obžaloba

Zdroj: Štatistická ročenka generálnej prokuratúry SR za rok 2016.

7.1 Návrhy de lege ferenda

7.1.1 Zásada zabezpečenia práv poškodeného

Základné zásady trestného konania sú primárne východiská celého trestného konania, pričom samotný systém základných zásad zodpovedá primárnym úlohám trestného konania, ktoré možno naplniť len v súlade s dodržaním týchto zásad upravených v TP. O to viac je alarmujúce, že vo vzťahu k obetiam, resp. poškodeným trestným činom nám v slovenskom trestnoprocесnom kódexe dodnes chýba tak primárna a podľa nášho názoru dôležitá zásada, ktorá by dôstojne reglementovala dôležitosť práv poškodeného v rámci trestného konania. Ako sme už uviedli v samostatnej kapitole „Poškodený a základné zásady trestného konania“, považujeme nerefektovanie práv poškodeného v systéme základných zásad trestného konania za miernu ignoranciu posilňovania práv poškodeného v súlade s požiadavkami právne záväzných aktov EÚ či Rady Európy. Argument, že by išlo o duplicitnú úpravu, keďže práva poškodeného sú upravené napríklad v ustanovení § 46 ods. 1 a násl. TP, je neopodstatnený. Napríklad Záhora vystihuje túto skutočnosť naozaj adresne, kedy uvádza: „... zrejme nikto nespochybňuje základnú zásadu trestného konania práva na obhajobu... aj napriek tomu, že Trestný poriadok na viacerých miestach (napr. § 34 a násl. Trestného poriadku) túto zásadu podrobnejšie konkretizuje.“²⁴⁸

Preto navrhujeme doplniť do Trestného poriadku v rámci ustanovenie § 2 nový ods. 21, ktorý by mal následné znenie: „Orgány činné v trestnom konaní a súd majú povinnosť v priebehu celého trestného konania umožniť poškodenému plné uplatnenie jeho práv, o ktorých je potrebné poškodeného podľa zákona vhodným spôsobom a zrozumiteľne poučiť tak, aby mohol dosiahnuť uspokojenie svojich nárokov. Orgány činné v trestnom konaní a súd musia trestné konanie viesť s potrebnou ohľaduplnosťou k poškodenému, pričom musia rešpektovať jeho osobnosť.“

Uvedená textácia zásady dbá v prvom rade na predchádzanie sekundárnej viktimizácie a na zaistenie najširšieho uplatnenia práv poškodeného v rámci celého trestného konania (všetkých jeho štádiách) bez ohľadu na skutočnosť, či sa vec rieši „klasickou cestou“ prostredníctvom súdu, alebo jednou z alternatívnych foriem odklonov. Zásada zároveň reflektuje potrebu, aby orgán činný v trestnom konaní a súd pri každom styku s poškodeným v rámci trestného konania zohľadnil momentálne rozpoloženie poškodeného: vek, pohlavie, vyspelosť (mentálna, fyzická) a pod.

²⁴⁸ ZÁHORA, J.: Právo na rozhodnutie o náhrade škody poškodenému v prípadoch alternatívneho riešenia trestných vecí. In: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2015, s. 148.

7.1.2 Lehota pri uplatnení nároku na náhradu škody poškodeného

Poškodený má povinnosť svoj nárok na náhradu škody uplatniť pred orgánmi činnými v trestnom konaní najneskôr do skončenia vyšetrovania, resp. skráteného vyšetrovania. Vyplýva to z ustanovenia § 46 ods. 3 TP. V prípade, ak si poškodený nárok na náhradu škody neuplatnil (alebo uplatnil, ale po lehote) súd o náhrade škody rozhodovať nebude.

Podľa nášho názoru ide o nie moc vhodnú právnu úpravu. Oproti predchádzajúcim právnym úpravám (1896, 1950, 1961) ide o výrazne užšie modifikovanú možnosť uplatnenia takéhoto nároku poškodeného. Uznávame, že lehota „do skončenia vyšetrovania, resp. skráteného vyšetrovania“ má význam pri prvokoch restoratívnej justície v podobe odklonov. Nevidíme však dôvod, prečo by nemohol byť nárok uplatnený aj na hlavnom pojednávaní, pokiaľ by bol navrhnutý pred začatím samotného dokazovania. Myslíme si, že aj takýto postup by mal byť považovaný za skutočnosť, že nárok bol včas uplatnený. Preto navrhujeme nasledovnú zmenu zákonnej textácie ustanovenia § 46 ods. 3 TP: *„Poškodený, ktorý má podľa zákona proti obvinenému nárok na náhradu škody, ktorá mu bola spôsobená trestným činom, je tiež oprávnený navrhnúť, aby súd v odsudzujúcom rozsudku uložil obžalovanému povinnosť nahradiť túto škodu; návrh musí poškodený uplatniť najneskôršie do skončenia vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania; to neplatí, ak bolo v trestnej veci nariadené hlavné pojednávanie, poškodený môže návrh urobiť na hlavnom pojednávaní pred začatím dokazovania. Z návrhu musí byť zrejmé, z akých dôvodov a v akej výške sa nárok na náhradu škody uplatňuje.“*

7.1.3 Rozšírenie práva poškodeného informovať sa o stave trestného konania

V tomto smere sa zameriame na ustanovenie § 46 ods. 8 až 9 TP. Táto úprava v podstate zastrešuje základnú povinnosť vyplývajúcu zo smernice 2012/29/EÚ, kedy ak orgán činný v trestnom konaní alebo súd zistí, že poškodenému hrozí nebezpečenstvo v súvislosti s pobytom obvineného alebo odsúdeného na slobode, poskytne mu informáciu²⁴⁹ o tom, že obvinený bol prepustený z väzby alebo z nej ušiel, alebo že odsúdený bol prepustený z výkonu trestu odňatia slobody alebo z neho ušiel.

Slovenská úprava je totožná s minimálnymi požiadavkami upravenými v článku 6 smernice 2012/29/EÚ, avšak zdalo by sa vhodné úpravu koncipovať širšie.

²⁴⁹ Nato, aby bol poškodený takto informovaný je potrebné, aby o to požiadal. V prípravnom konaní môže požiadať prokurátora a v konaní pred súdom súd, aby bol informovaný o uvedených skutočnostiach. Informácia sa poškodenému neposkytne, ak by poskytnutím takej informácie mohlo dôjsť k ohrozeniu života alebo zdravia obvineného alebo odsúdeného.

Širšie v tom smere, že by sa mohli doplniť ustanovenia, ktoré upravujú podmienky poskytnutia informácií poškodenému o prepustení stíhanej osoby z väzby alebo z výkonu trestu, alebo ak takáto osoba ujde, žeby sa poskytnutie takýchto informácií neviazalo na podmienku existencie hrozby nebezpečenstva v prípade pobytu obvineného na slobode.

Na základe uvedeného navrhujeme následnú zmenu ustanovenia § 46 ods. 8 TP: „*Orgán činný v trestnom konaní alebo súd poskytne poškodenému informáciu o tom, že*

a) obvinený bol prepustený z väzby alebo z nej ušiel,

b) odsúdený bol prepustený z výkonu trestu odňatia slobody alebo z neho ušiel.“

7.1.4 Náhrada výdavkov poškodeného

Ako sme uviedli v podkapitole „Poškodený a prípravné konanie“, Trestný poriadok negarantuje poškodeným právo na náhradu výdavkov, ktoré im vznikli v súvislosti s ich aktívnou účasťou na trestnom konaní. Poškodený si môže podľa platnej úpravy náhradu takýchto výdavkov uplatňovať v súvislosti s uplatňovaním náhrady škody spôsobenej trestným činom. Takáto úprava nekorešponduje s článkom 14 smernice 2012/29/EÚ, a to s právom na náhradu výdavkov, ktoré obetiam vznikli v súvislosti s ich aktívnou účasťou na trestnom konaní. Aj na tomto mieste by sme chceli poukázať na potrebu prijatia osobitného zákona, kde by napríklad toto právo bolo bližšie precizované.

Preto sa javí vhodným upraviť v Trestnom poriadku právo poškodených na náhradu výdavkov, ktoré im vznikli v súvislosti s ich aktívnou účasťou na trestnom konaní, a to v rozsahu, ako je to napríklad v prípade svedočného. Preto navrhujeme začleniť do TP následnú úpravu § 46 ods. 10 TP: „*Poškodený má nárok na náhradu nevyhnutných výdavkov. Nárok zaniká, ak ho poškodený neuplatní do skončenia vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania; to neplatí, ak bolo v trestnej veci nariadené hlavné pojednávanie, poškodený môže návrh urobiť na hlavnom pojednávaní pred začatím dokazovania. Z návrhu musí byť zrejmé, z akých dôvodov a v akej výške sa nárok na náhradu nevyhnutných výdavkov uplatňuje. Na to musí byť poškodený upozornený.“*

7.1.5 Vrátanie bezdôvodného obohatenia

Poškodený nemá v rámci TP *expressis verbis* samostatný nárok na vrátenie bezdôvodného obohatenia. Preto považujeme vhodné upraviť aj nárok na vydanie bezdôvodného obohatenia doplnením do osobitných ustanovení o poškodenom, ale aj precizovať toto právo pri konkrétnych rozhodnutiach v rámci trestného konania. Navrhujeme, aby do ustanovenia § 46 ods. 1 TP bolo doplnené do druhej vety nasledovné: „*Poškodený má právo v prípadoch ustanovených týmto zákonom*

sa vyjadriť, či súhlasí s trestným stíhaním, má právo uplatniť nárok na náhradu škody, má právo uplatniť nárok na vydanie bezdôvodného obohatenia, ktoré obžalovaný na jeho úkor trestným činom získal, robiť návrhy na vykonanie dôkazov alebo na ich doplnenie, predkladať dôkazy, nazerat do spisov a preštudovať ich, zúčastniť sa na hlavnom pojednávaní a na verejnom zasadnutí konanom o odvolaní alebo o dohode o priznaní viny a prijatí trestu, vyjadriť sa k vykonaným dôkazom, má právo záverečnej reči a právo podávať opravné prostriedky v rozsahu vymedzenom týmto zákonom.“

V ustanovení § 46 ods. 3 TP navrhujeme doplniť v nadväznosti na náš predchádzajúci návrh o nároku na náhradu škody nasledovné: „Poškodený, ktorý má podľa zákona proti obvinenému nárok na náhradu škody, ktorá mu bola spôsobená trestným činom alebo nárok na vydanie bezdôvodného obohatenia, ktoré obžalovaný na jeho úkor trestným činom získal, je tiež oprávnený navrhnúť, aby súd v odsudzujúcom rozsudku uložil obžalovanému povinnosť nahradiť túto škodu alebo vrátiť bezdôvodné obohatenie; návrh musí poškodený uplatniť najneskoršie do skončenia vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania; to neplatí, ak bolo v trestnej veci nariadené hlavné pojednávanie, poškodený môže návrh urobiť na hlavnom pojednávaní pred začatím dokazovania. Z návrhu musí byť zrejmé, z akých dôvodov a v akej výške sa nárok na náhradu škody alebo nárok na vydanie bezdôvodného obohatenia uplatňuje.“

7.1.6 Posilnenie inštitútu súhlasu poškodeného

Považujeme za správne rozšíriť okruh poškodených, ktorí môžu udeliť súhlas na trestné stíhanie. Je vhodné posúdiť, či by pri menej závažných trestných činoch mohli v budúcnosti poskytnúť svoj súhlas aj osoby, ktoré nemajú dajme tomu žiaden iný „blízky“ vzťah ako vzťah obeť – páchateľ. Pomohlo by to na jednej strane už aj tak dosť zaťaženým orgánom činným v trestnom konaní a na druhej strane poškodenému, ktorý je obeť a ktorý sa takýmto spôsobom môže vyhnúť sekundárnej viktimizácii.

Takisto by bolo možno vhodné v rámci legislatívy začať širšiu odbornú diskusiu o taxatívnom výpočte trestných činov uvedených v § 211 ods. 1. Toto ustanovenie totiž obsahuje vo vzťahu k závažnosti absolútne nerovnomerné rozloženie trestných činov.

7.1.7 Uprednostnenie restoratívneho prístupu v rámci skončenia trestného konania

V kapitole „Poškodený a odklony v trestnom konaní“ sme na základe štatistických údajov Generálnej prokuratúry SR došli k jasným záverom, že prokurátori v rámci prípravného konania využívajú odklonnú funkciu v badateľne veľmi ma-

lom počte. Najmenej využívanými odklonmi sú jednoznačne podmienené zastavenie trestného stíhania a zmier.

Domnievame sa, že je potrebná zákonná zmena vo vzťahu ku generálnej povinnosti využitia týchto alternatívnych riešení trestných vecí.

Navrhujeme doplniť do TP ustanovenie § 231a: „*Prokurátor je povinný v právnom konaní rozhodnúť na základe podmieneného zastavenia trestného stíhania podľa § 216 až § 217 Trestného poriadku, zmiernu podľa § 220 až § 227 Trestného poriadku za predpokladu, že sú splnené zákonné podmienky na použitie týchto rozhodnutí.*“ Následne by pri predmetných odklonoch bolo potrebné mierne upraviť a precizovať aj ustanovenia, ktoré prislúchajú ich trestnoprocесnej úprave.

7.1.8 Posilnenie postavenia poškodeného pri zmieri

V rámci snahy o častejšiu aplikáciu inštitútu zmieru v rámci trestného konania by bolo vhodné vytvoriť tzv. „nemajetkovú“ alternatívu verejnoprospešnej činnosti, v rámci ktorej by bol obvinený povinný „absolvovať“ verejnoprospešnú činnosť odlišnú, než je zloženie peňažnej sumy.

Keďže so samotným zmierom musí vždy obvinený pred jeho schválením súhlasiť, je nevyhnutné, že by rovnako musel súhlasiť aj s uložením takej povinnosti. Takáto verejnoprospešná činnosť by bola vymedzená čo najviac abstraktne, aby mohol prokurátor respektíve súd, túto činnosť čo najviac prispôbiť okolnostiam prípadu. Treba poznamenať a zdôrazniť, že takáto uložená procesnoprávna povinnosť obvinenému – verejnoprospešná činnosť – by nemohla mať povahu trestu,²⁵⁰ čo vyplýva zo skutočnosti, že o zmieri v rámci prípravného konania nerozhoduje súd. Podľa nášho názoru ide o dobrý a výrazne adresný úmysel pomyseľnej alternácie verejnoprospešného účelu.

Navrhujeme doplnenie písmena c) v ustanovení § 220 ods. 1, a to nasledovne: „*V konaní o prečine, na ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica neprevyšuje päť rokov, môže prokurátor so súhlasom obvineného a poškodeného rozhodnúť o schválení zmieru a zastaviť trestné stíhanie, ak obvinený*

- a) vyhlási, že spáchal skutok, za ktorý je stíhaný, a nie sú odôvodnené pochybnosti o tom, že jeho vyhlásenie bolo vykonané slobodne, vážne a určito,*
- b) nahradil škodu, pokiaľ bola činom spôsobená, alebo urobil iné opatrenia na náhradu škody, alebo inak odstránil ujmu vzniknutú trestným činom, a*
- c) zloží na účet súdu a v prípravnom konaní na účet prokuratúry peňažnú sumu určenú konkrétnemu adresátovi na všeobecne prospešné účely a táto peňažná suma nie je zrejme neprimeraná závažnosti spáchaného trestného činu, alebo vykoná verejnoprospešnú činnosť*

a vzhľadom na povahu a závažnosť spáchaného činu, na mieru akou bol trestným

²⁵⁰ Podľa článku 50 ods. 1 Ústavy SR je zreteľné, že o vine a treste rozhoduje vždy len súd.

činom dotknutý verejný záujem, na osobu obvineného a na jeho osobné a majetkové pomery považuje takýto spôsob rozhodnutia za dostačujúci.“

Do výkladu legálnych pojmov by bolo potrebné zaradiť nový pojem, a to nasledovne, podľa ustanovenia § 10 ods. 24 TP: „Verejnoprospešná činnosť je v rozsahu prokurátorom, v konaní pred súdom sudcom, určená práca v prospech štátu, vyššieho územného celku, obce alebo inej právnickej osoby, ktorá sa zaoberá vzdelávaním, kultúrou, školstvom, ochranou ľudských práv, rozvojom vedy, rozvojom telesnej kultúry, ochranou pred požiarmi, ochranou zvierat, sociálnou pomocou, sociálnymi službami, zdravotnou starostlivosťou, ekologickou činnosťou, náboženskou činnosťou, humanitárnou činnosťou, charitatívnou činnosťou alebo inou verejnoprospešnou činnosťou, ktorá sa nevykonáva na účely dosiahnutia zisku a ktorá nie je trestom.“ Samozrejme, následnú legislatívnu rovinu verejnoprospešnej činnosti by upravoval osobitný zákon, ako to je aj v prípade úpravy trestu povinnej práce.

Samozrejme druhá cesta, ktorá by pomohla častejšiemu využívaniu zmiernosti, môže viesť aj jednoduchšou formou, a to vyradením aktuálne platnej a účinnej zákonnej podmienky ustanovenej v § 220 ods. 1 písm. c).

Možno odvážne, ale predsa by sme chceli načrtnúť takisto podľa nášho názoru potencionálnu zmenu v rámci inštitútu zmiernosti. Vzhľadom na skutočnosť, že tento odklon má najviac z prvkov restoratívnej justície, pričom na jeho uloženie je nevyhnutný súhlas poškodeného (a uváženie vhodnosti využitia odklonu zo strany orgánov činných v trestnom konaní či súdu) si myslíme, že podmienka využitia zmiernosti pri prečinoch, kde horná hranica trestnej sadzby neprevyšuje päť rokov, by sa mala rozšíriť. Myslíme si, že zmiernosť by bolo možné aplikovať nielen pri prečinoch, ale aj pri zločinoch, kde by horná hranica trestnej sadzby neprevyšovala desať rokov. Preto navrhujeme v rámci Trestného poriadku zmeniť ustanovenie § 220 ods. 1 prvá veta nasledovne: „V konaní o prečine a zločine, na ktorý zákon ustanovuje trest odňatia slobody, ktorého horná hranica neprevyšuje desať rokov, môže prokurátor so súhlasom obvineného a poškodeného rozhodnúť o schválení zmiernosti a zastaviť trestné stíhanie...“

7.1.9 Posilnenie postavenia poškodeného pri dohode o vine a treste

Z ustanovení Trestného poriadku vyplýva, že v rámci dohodovacieho konania môže dôjsť k uzatvoreniu dohody o nahradení škody, avšak pokiaľ poškodený svoju účasť na konaní odmietne,²⁵¹ neexistuje žiadna zákonná možnosť dospieť počas dohodovacieho konania k „dohode“ o nahradení škody medzi obvineným a poškodeným. Potom za predpokladu, že poškodený si riadne a včas uplatnil nárok na náhradu škody, platí, že: „... ak nedošlo k dohode o náhrade škody, prokurá-

²⁵¹ Na konaní sa nezúčastní ani zástupca alebo splnomocnenec poškodeného.

tor navrhne, aby súd poškodeného odkázal s nárokom na náhradu škody alebo jej časti na civilný proces alebo iné konanie.²⁵² Podľa nášho názoru uvedená zákonná textácia TP je vo všeobecnosti veľmi „neprajná“ voči poškodenému a domnievame sa, že aj nedostatočná voči zneniu smernice 2012/29/EÚ.²⁵³ Na rozdiel od slovenskej právnej úpravy česká úprava obsiahnutá v trestníom rádu (ustanovenie § 175a ods. 5 TRS) akceptuje jeden zo základných prvkov restoratívnej justície v podobe ochrany poškodeného pred sekundárnou viktimizáciou. Toto ustanovenie umožňuje, aby sa prokurátor, vychádzajúc z nároku na náhradu škody alebo vydania bezdôvodného obohatenia uplatneného zo strany poškodeného, pokúsil aj v prípade absencie poškodeného na dohadovacom konaní dohodnúť s obviňovanou osobou o spôsobe a rozsahu náhrady škody. Z nášho pohľadu to považujeme za obrovský legislatívny pokrok, ktorý priamo súvisí s poznatkami viktimológie. Keďže v takejto úprave je možné k dohode o nahradení škody spôsobenej trestným činom dospieť aj bez prítomnosti poškodeného.²⁵⁴ Na základe našej inšpirácie predmetnou úpravou navrhujeme, aby sa do slovenského TP doplnilo ustanovenie § 232 ods. 9 TP: „Dohodu o vine a treste možno uzatvoriť aj bez prítomnosti poškodeného, ak sa nedostaví na pojednávanie, hoci o ňom bol riadne upovedomený, alebo ak sa nedostaví na pojednávanie a nárok na náhradu škody alebo nemajetkovej ujmy alebo na vydanie bezdôvodného obohatenia už uplatnil alebo vyhlásil, že ho uplatňovať nebude. Ak poškodený, ktorý nie je na konaní prítomný, uplatnil nárok na náhradu škody alebo nemajetkovej ujmy, alebo na vydanie bezdôvodného obohatenia, môže sa prokurátor za poškodeného dohodnúť s obviňovaným o rozsahu a spôsobe náhrady škody alebo nemajetkovej ujmy, alebo vydanie bezdôvodného obohatenia až do výšky uplatneného nároku.“

Považujeme za dôležité zdôrazniť, že v rámci trestného konania je podľa ustanovenia § 2 ods. 10 TP v súvislosti aj s ustanovením 119 ods. 1 písm. c) TP nevyhnutné, aby konkrétny následok, ale aj výška škody boli náležite preukázané. Na základe uvedeného sme presvedčení, že pri majetkových a ekonomických trestných činoch, kde je výška škody jedným zo zákonných znakov objektívnej stránky (následku) skutkovej podstaty, by výška škody nemala byť sporná, keďže sa musí *ex lege* dokázať. Ide o primárny podklad pri rozhodovaní súdu, ktorý je viazaný ustanovením § 287 ods. 1 TP.²⁵⁵ Preto navrhujeme nasledovnú právnu úpra-

²⁵² Ustanovenie 232 ods. 3 TP.

²⁵³ Na tento nedostatok reflektuje aj potenciálna novela Trestného poriadku v prípade schválenia návrhu zákona o obetiach trestného činu.

²⁵⁴ FILIPOVÁ, M.: *Dohoda o vině a trestu jako nový zvláštní způsob trestního řízení*. In: *Trestněprávní a procesní alternativy v trestním právu individuálním a kolektivním*. Zborník príspevkov zo 6. ročníka medzinárodnej konferencie organizovanej Právnickou fakultou Masarykovej univerzity v Brne, Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 7.

²⁵⁵ Podľa § 287 ods. 1 TP „Ak súd odsudzuje obžalovaného pre trestný čin, ktorým spôsobil inému škodu uvedenú v § 46 ods. 1, uloží mu spravidla v rozsudku, aby ju poškodenému nahradil, ak bol nárok riadne a včas uplatnený. Ak tomu nebráni zákonná prekážka, súd

vu ustanovenia § 232 ods. 3 TP: „Ak došlo k dohode o vine, treste a ďalších výrokoch, prokurátor podá na súd v rozsahu dohody návrh na schválenie dohody o vine a treste; dohodou o treste sa rozumie aj dohoda o upustení od potrestania a ak ide o mladistvého, aj podmienené upustenie od potrestania vrátane výchovných opatrení, ak sú zákonné dôvody na ich uloženie. Ak je škoda spôsobená trestným činom spoľahlivo zistená, súčasťou dohody o vine a treste je výrok o náhrade škody.“

Za vhodný prvok na posilňovanie odklonej funkcie prípravného konania považujeme aj v rámci dohody o vine a treste okresať „možnosť“ využitia takéhoto odklonu a uložiť to ako povinnosť. Navrhujeme následnú zmenu ustanovenia § 232 ods. 1 TP: „Ak výsledky vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania dostatočne odôvodňujú záver, že skutok je trestným činom a spáchal ho obvinený, ktorý sa k spáchaniu skutku priznal, uznal vinu a dôkazy nasvedčujú pravdivosti jeho priznania, prokurátor začne konanie o dohode o vine a treste na podnet obvineného alebo aj bez takého podnetu.“

Podľa nášho názoru je viac ako vhodné v rámci slovenského Trestného poriadku rozšíriť odvolacie oprávnenia na také rozsudky, ktorými prišlo k schváleniu dohody o vine a treste, a to nielen vo vzťahu k subjektu poškodenému trestným činom, ale v presne zákonom špecifických situáciách vo vzťahu k osobe obvinenej. V prípade poškodeného navrhujeme, aby mal takúto možnosť poškodený, a to pre nesprávnosť výroku o náhrade škody alebo vydania bezdôvodného obohatenia. V rámci zákonnej úpravy odvolania by sa malo modifikovať ustanovenie § 306 ods.1 TP nasledovne: „Opravným prostriedkom proti rozsudku súdu prvého stupňa je odvolanie. Proti rozsudku, ktorým súd schválil dohodu o vine a treste, sa dá odvolať iba v prípade, že takýto rozsudok nie je v súlade s dohodou o vine a treste, ktorej schválenie súdu navrhol prokurátor. Proti rozsudku, ktorým súd schválil dohodu o vine a treste, môže poškodený, ktorý si uplatnil nárok na náhradu škody alebo na vydanie bezdôvodného obohatenia, podať odvolanie pre nesprávnosť výroku o náhrade škody alebo o vydanie bezdôvodného obohatenia, ibaže v dohode o vine a treste súhlasil s rozsahom a spôsobom náhrady škody alebo vydaním bezdôvodného obohatenia a táto dohoda bola súdom schválená v podobe, s ktorou súhlasil.“

7.1.10 Osobitná zákonná úprava postavenia poškodených ako obetí trestných činov

Možno konštatovať, že prijatá smernica 2012/29/EÚ výrazne posilňuje ochranu a postavenie obetí trestných činov a nepriamo prináša nové prvky restoratívnej justície aj do slovenského systému trestnej justície. Ako sme uviedli pri analýze

uloží obžalovanému vždy povinnosť nahradit' neuhradenú škodu alebo jej neuhradenú časť, ak jej výška je súčasťou popisu skutku uvedeného vo výroku rozsudku, ktorým bol obžalovaný uznávaný za vinného, alebo ak ide o náhradu morálnej škody spôsobenej úmyselným násilným trestným činom podľa osobitného zákona, ak škoda nebola dosiaľ uhradená.“

ze niektorých článkov smernice 2012/29/EÚ je zrejmé, že smernica 2012/29/EÚ disponuje a z nášho pohľadu rozlišuje dva druhy práv obete. Ide o práva trestnoproceného charakteru a o tzv. sociálne práva obete. Aj vzhľadom na samotný účel trestného konania, ale aj preto, že Slovenská republika ako členský štát EÚ mala do 16. novembra 2015 túto smernicu transponovať, považujeme za nevyhnutné schváliť v čo najlepšom znení úplne nový osobitný zákon o obetiach trestných činov, ktorý je momentálne predložený na rokovanie a schválenie v Národnej rade SR. Považujeme naozaj za zahanbujúce, že opäť po predchádzajúcom „fopá“ s prijímaním zákona o trestnej zodpovednosti právnických osôb, budeme zase jednou z posledných členských štátov, čo prijali adekvátnu právnu úpravu vo vzťahu k obetiam trestných činov. Za vzor si pokojne v tomto prípade môžeme zobrať českú úpravu zákona o obetiach trestných činov.

Takáto osobitná právna úprava by opäť podala ďalší impulz na komplexnú novelizáciu právnych predpisov, s čím súvisí aj novelizácia niektorých ustanovení Trestného poriadku. Po prijatí takejto úpravy budeme, okrem iného, očakávať mnohé nové prvky restoratívnej justície ako napríklad možnosť poškodeného, ktorý je obeťou trestného činu podľa zákona o obetiach trestných činov, mať právo v ktoromkoľvek štádiu trestného konania urobiť vyhlásenie o tom, aký dopad mal spáchaný trestný čin na jeho doterajší život, pričom by vyhlásenie mohol urobiť aj písomne – toto písomné vyhlásenie by sa v konaní pred súdom vykonalo ako listinný dôkaz.

Tento problém v súvislosti s dlhodobou absenciou osobitnej úpravy postavenia obetí trestných činov vo forme zákona *lex specialis*, ktorý by obetiam garantoval určitý diapazón práv, má dosah na skutočnosť, že veľké množstvo poškodených sa vyhýba kontaktu so systémom trestnej spravodlivosti najmä kvôli problému so sekundárnou viktimizáciou, pričom je potrebné si uvedomiť, že práve dôsledok takéhoto konania obetí spočíva v skutočnosti, že páchateľ nebude zadržaný a tým pádom môže naďalej pokračovať vo svojej kriminálnej kariére a ďalej pokračovať aj vo viktimizácii členov spoločnosti.

Za veľmi pozitívnu skutočnosť považujeme, že v čase odovzdania monografie na publikovanie bol do Národnej rady SR predložený prvýkrát návrh zákona o obetiach trestných činov, ktorý je pomerne kvalitný, a preto predpokladáme jeho nasledovné schválenie poslancami Národnej rady SR.

ZÁVER

Retributívna, respektíve odplatná spravodlivosť stále predstavuje realitu väčšiny právnych systémov, pričom slovenské trestné právo nie je výnimkou. Model retributívnej trestnej politiky chápe trestný čin ako rýdze porušenie právnej normy, pričom vznik viny spája s porušením zákona a za spravodlivé riešenie považuje potrestanie páchatela.²⁵⁶ Takáto trestná justícia len málokedy prihliada na osoby poškodené trestnou činnosťou. Orgány činné v trestnom konaní sa adekvátne nezaobierajú ich potrebami a záujmami vyplývajúcimi z trestného konania. V trestnom konaní, na ktorom sa zúčastňujú (v podstate v minimálnom rozsahu), sa im prisudzuje zväčša pasívne postavenie. Nemajú možnosť aktívne sa zapájať do procesu posudzovania viny, ani sa relevantne vyjadriť k otázkam trestu. Spravidla môžu do tohto procesu vstúpiť iba ako poškodený v súvislosti s uplatnením nároku na náhradu škody, respektíve ako poškodený v pozícii svedka. Tento systém sa v prevažnej miere sústreďuje na osobu páchatela, pričom k jeho najväčším negatívam zaraďujeme vysoké zaťaženie súdnictva, prehliadanie potrieb a želaní obete a zabúdanie na dôslednú individualizáciu trestného konania a postihu, v dôsledku čoho absentuje účinný prostriedok pozitívnej motivácie páchatela a eliminácie recidívneho správania v rámci individuálnej prevencie.²⁵⁷ Najväčším nedostatkom je skutočnosť, že obeť trestného činu pri uplatňovaní svojich práv obvykle nedostanú takú pomoc, akú by si predstavovali a obvinený zameriavajúci sa na uplatnenie obhajoby v konaní si neuvedomuje dôsledky toho, čoho sa dopustil vo všetkých súvislostiach²⁵⁸ a spravidla ho priebeh konania, ani uložený trest nemotivuje²⁵⁹ k životu bez konfliktu so zákonom.

Aj na základe uvedeného, aj v súvislosti s posilňovaním významu a ochrany ľudských a občianskych práv sa hľadala nová podoba trestnej spravodlivosti. Do popredia dlhodobo vystupujú názory, ktoré hovoria o obmedzovaní právomoci štátu a o posilnení úloh páchatelov a aj obetí trestných činov.²⁶⁰ Prehodnocuje sa systém štátnej reakcie na trestnú činnosť a nanovo sa vymedzujú priority v oblasti trestného postihu najmä vo forme „netrestajúcej justície“.²⁶¹ V restoratívnej

²⁵⁶ ŠČERBA, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. s. 19.

²⁵⁷ JOUTSEN, V., LAHTI, R., PÖLÖNEN, P.: *Criminal Justice Systems in Europe and North America - Finland*. 2012.

²⁵⁸ ROZUM, J.: *Několik poznámek k problematice alternativ a kontrole jejich výkonu, K problematice alternativních trestů a opatření*. Institut pro kriminologii a sociální prevenci; Praha, 1996, s. 15 – 19.

²⁵⁹ MAŠLANYOVÁ, D. et al.: *Trestné právo hmotné*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. 152 – 162.

²⁶⁰ JURČOVÁ, J.: *Alternatívne tresty*; Justičná revue, 64, 2012, č. 4, s. 523 – 530.

²⁶¹ Bližšie pozri aj DIANIŠKA, G., STRÉMY, T.: *Teória reintegrovaného zahanbenia*. Bratislava: Justičná revue. 2009.

justícii je základom to, aby došlo k obnove narušeného sociálneho vzťahu medzi páchatelom, obeťou a spoločnosťou, ktorej sa spáchanie trestného činu nejakým spôsobom dotklo.

V monografii sme mali za primárny cieľ poskytnúť komplexný prehľad o právnej úprave jednotlivých práv a povinností poškodeného počas trestného konania vo fáze predsúdneho konania v podmienkach Slovenskej republiky, pričom hlavným cieľom bolo poukázať na existenciu aplikačných problémov v postupe pred začatím trestného stíhania a v prípravnom konaní v rámci využitia určitých odklonov, ktoré sa pri používaní konkrétnych inštitútov prejavujú najviditeľnejšie a ponúknuť ich riešenia vo forme návrhov *de lege ferenda*. Môžeme konštatovať, že sme naozaj zo širšieho spektra právnych disciplín analyzovali jednotlivé práva vyplývajúce s konkrétneho štádia predsúdneho konania. Priamo či nepriamo sme upriamili pozornosť na určité legislatívne a aplikačné nedostatky, ktorých riešenie obsahovo ponúkame v jednotlivých kapitolách, pričom v závere sa v rámci návrhov *de lege ferenda* venujeme už konkrétnym zneniam potencionálnej zákonnej zmeny.

Cieľom monografie bolo aj obhájiť tézu, v zmysle ktorej si poškodený zaslúži osobitnú pozornosť pri úprave postupu v rámci predsúdneho konania, a to v záujme zefektívnenia systému trestného konania. Téza sa potvrdila v rámci analýzy a následných vyvodенých záveroch pri kapitolách zameraných na jednotlivé odklony prípravného konania. Kvalitnejšia úprava pri odklonoch akými sú najmä podmienené zastavenie trestného stíhania, zmier či dohoda o vine a treste výrazne posilní rýchlosť konania ako takého, čím eliminuje prieťahy v súdnom konaní, eliminuje sekundárnu viktimizáciu poškodeného a takisto odbremení súdy od určitej agendy trestných vecí. Poškodenému zaručí právo na to, aby v rámci trestného konania v čo najefektívnejšom zmysle mohol uplatniť a zároveň vymôcť náhradu škody od obvineného, či vydanie bezdôvodného obohatenia. S uvedeným súvisí aj ďalší čiastkový cieľ práce, ktorým bolo určiť indikátory efektívnejšieho prípravného konania vo vzťahu k poškodenému s čím súvisia aj jednotlivé modely participácie poškodeného na výsledku prípravného konania, pričom sa domnívame, že miera participácie je indikátorom lepšej kvality postavenia poškodeného v trestnom konaní. Konkrétne indikátory sa prejavujú najmä pri spôsobe rozhodnutí prokurátorom v prípravnom konaní, a to v možnosti poškodeného podať opravný prostriedok, možnosť poškodeného participovať na dohode o náhrade škody, možnosť poškodeného dať súhlas na využitie určitého odklonu, ale aj možnosť poškodeného dať súhlas na trestné stíhanie.

Ďalším čiastkovým cieľom bolo preukázať, že v súčasnom demokratickom a právnom štáte, v ktorom sú zaručené základné ľudské práva a slobody by mala existovať samostatná osobitná zákonná úprava postavenia poškodených ako obetí trestných činov, ktorá by – okrem iného – vymedzovala najmä tzv. sociálne práva obetí. Tento predpoklad, ako sa ukázalo, súvisí aj s potrebou transpozície

smernice 2012/29/EÚ, ktorá je primárnou platformou kreovania vnútroštátnej legislatívy v oblasti úpravy práv obetí trestných činom. Aj preto nás teší, že v čase odovzdania monografie na publikovanie sa do Národnej rady SR dostal návrh zákona o obetiach trestných činov, ktorý považujeme za dobrý a veľmi potrebný pre prax. Domnievame sa, že na kvalite zákona prispela aj širšia verejná diskusia (ktorá už posledné roky prebieha/la) viacerých odborníkov – právnikov, sociológov, psychologov, pedagógov a pod. – či už zo sféry akademickkej alebo aplikačnej.

V neposlednom rade treba poznamenať, že dôležitým aspektom pri uplatňovaní práva, ale aj povinností osôb poškodených trestným činom sú orgány činné v trestnom konaní a súd. Aj na základoch slovenských skúseností s týmito orgánmi je potrebné venovať enormnú pozornosť dovzdelávaniu práve im. Pokiaľ títo ľudia nebudú ctiť právo a nepochopia právne normy v ich širšom kontexte, teda ako ochranu určitých spoločenských a morálnych hodnôt, nikdy nedospejeme k uspokojivému stavu.

Zoznam použitej literatúry

Monografie

- ČENTĚŠ, J. a kol. 2015. Trestný poriadok. Veľký komentár, 2. aktualizované vydanie. Bratislava: Eurokódex, 2015. s. 955. ISBN 978-80-8155-057-7.
- CÍSAŘOVÁ, D., FENYK, J., GRĪVNÁ, T. a kol. 2008. Trestní právo procesní. 5. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2008. s. 673. ISBN 978-80-7357-348-5.
- ČÍRTKOVÁ, L. 2009. Forenzní Psychologie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 446 s. ISBN 9788073802134.
- ČÍŽKOVÁ, J. 1981. Postavenie a nároky poškodeného v československom trestnom konaní, Praha: Vojenská prokuratura, 1981.
- DIANIŠKA, G. et al. 2011. Kriminológia. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 352 s. ISBN 9788073803445.
- DIJK, J. J. M. 1997. Introducing victimology. The Victimologist, No. 1, 1997.
- FISHER, G. 2003. Plea Bargaining's Triumph: A History of Plea Bargaining in America; Stanford: Stanford University Press, 2003. 316 s. ISBN 978-0804751353.
- HERETIK, A. 2004. Forenzná psychologia. Bratislava: SPN, 2004. 376 s. ISBN 801 0003417.
- HOLCR, K. 2008. Kriminológia. Bratislava: IURA EDITION, 2008. 403 s. ISBN 978 8080782061.
- HOLELEK, J. 2013. Viktimológia. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 166 s. ISBN 9788073804466.
- IVOR, J. a kol. 2006. Trestné právo procesné. Bratislava: IURA EDITION, 2006. 993 s. ISBN 80-8078-101-X.
- IVOR, J. a kol. 2010. Trestné právo procesné. Bratislava: IURA EDITION, 2006. 1049 s. ISBN 9788080783099.
- JALČ, A., DESET, M. 2014. Medzinárodné trestné právo a jeho vplyv na právny poriadok SR. Zborník materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej v rámci projektu VEGA č. 1/0051/11 v Trnave dňa 13. novembra 2014. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2014. 195 s. ISBN 978-83- 7490-793- 4.
- JOHNS, R. 2002. Victims of Crime: Plea Bargains, Compensation, Victim Impact Statements and Support Services, Briefing Paper No 10/02, Sydney: NSW Parliamentary Library Research Service, 2002. 92 s. ISBN 0 7313 1715 7.
- JOUTSEN, V. – LAHTI, R. – PÖLÖNEN, P. 2001. Criminal Justice Systems in Europe and North America - Finland, 2001. 53 s. ISBN 952-5333-07-8.
- KRISTKOVÁ, V., LANGHANSOVÁ, H., MATIAŠKO, M. 2008. Legislativní ochrana obětí trestných činů před druhotnou viktimizací a práva obětí na soukromí během trestního řízení. Právní analýza a návrhy systémových změn. Brno: Liga lidských práv, 2008.

- KRONBERGER, F. 1928. K reformě trestního řízení přípravného. Praha: Knihovna věd právních a státních, 1928.
- KURUC, P. (ed.). 2015. Obete kriminality a ich práva. 1. vydanie. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015. 285 s. ISBN 978-80-971911-0-8.
- LIEBMAN, M. 2012. Restorative justice/how it works. Jessica Kingsley Publishers. London. 2012. 472 s. ISBN 1843100746.
- MARSHALL, T. F.: Restorative justice: an overview. London: Home Office, Research Development and Statistics Directorate. 1990.
- MAŠLANYOVÁ, D. et al. 2011. Trestné právo hmotné. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. ISBN 9788073803384, 497 s.
- MEDELSKÝ, J. a kol. (eds.). 2013. Súčasně uplatňovanie prvkov restoratívnej justície. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Žilina: EUROKÓDEX, 2013. 229 s. ISBN 978-80-8155-012-6.
- MENDELSON, B. 1976. Victimology and contemporary society's trends, s. 28.
- ROZUM, J. 1996. Několik poznámek k problematice alternativ a kontrole jejich výkonu, K problematice alternativních trestů a opatření, Institut pro kriminologii a sociální prevenci; Praha, 1996.
- RŮŽEK, A. 1981. Trestní řád: komentář. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Panorama, 1981. 939 s. ISBN 2720113596.
- RŮŽIČKA, M., PŮRY, F., ZEZULOVÁ, J. 2007. Poškozený a adhezní řízení v České republice. Praha: C. H. Beck, 2007. 730 s. ISBN 978-80-7179-559-9.
- SZABOVÁ, E.: Odvolanie v trestnom konaní, Praha: Leges, 2015, s. 128. ISBN 978-80-7502-110- 6.
- SESSAR, K. 1992. Wiedergutmachen oder Strafen. Einstellungen in der Bevölkerung und der Justiz. Pfaffenweiler: Centaurus-Verlagsgesellschaft, 1992. 289 s. ISBN 3890855261.
- SHARPE, S. 1998. Restorative Justice: A Vision for Healing and Change. Alberta, Edmonton, VOMS, 1998. 108 s. ISBN 0968359507.
- STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014. 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.
- STRÉMY, T. (et.). 2015. Psychológ medzi právnikmi. Pocta profesorovi Gustávovi Dianškovi k 75. narodeninám. Trnava: Právnická fakulta TU v Trnave, 2015. 445 s. ISBN 978-80-8082-831-8.
- STRÉMY, T., KURILOVSKÁ, L., VRÁBLOVÁ, M. 2015. Restoratívna justícia. Praha: Leges, 2015. 352 s. ISBN 978-80-7502-075-8.
- ŠÁMAL, P., KRÁL, V., BAXA, J., PŮRY, F. 2001. Trestní řád. Komentář. 3. díl; Praha: C. H. Beck, 2001. 312 s. ISBN 9788074000430.

- ŠÁMAL, P., NOVOTNÝ, F., RŮŽIČKA, M. et. al. 2003. Přípravné řízení trestní. 2. doplněné a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2003. 1443 s. ISBN 80-7179-741-3.
- ŠČERBA, F. 2014. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vydání. Praha: Leges, 2014. 464 s. ISBN 978-80-87576-93-9.
- ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. 2010. Probace a mediace. Možnosti řešení trestných činů. Praha: Portál, 2010. 212 s. ISBN 978-80-7367-757-2.
- U. S. Department of Justice, Office of Justice Programs, Office for Victims of Crime.: 2002. Victim input into plea agreements. Legal Series Bulletin, no. 7, 2002. NCJ 189189.
- VAN NESS, D., HENDRICKS STRONG, K. 2002. Restorative Justice, 2nd ed. (Cincinnati, OH: Anderson, 2002).
- ZÁHORA, J. (ed.). 2014. Aktuálne problémy prípravného konania trestného. Praha: Leges, 2014. 384 s. ISBN 978-80-7502-030-7.
- ZÁHORA, J. (ed.). 2016. Přípravné konanie – možnosti a perspektívy. Praha: Leges, 2016. 363 s. ISBN 978-80-7502-153-3.
- ZÁHORA, J., KERT, R. 2010. Obete kriminality. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave. Bratislava: Eurokódex, 2010. 408 s. ISBN 9788080782061.
- ZEHR, H. 2002. The little book of Restorative Justice. Intercourse. PA: Good Books, 2002. 74 s. ISBN 1561483761.

Odborné články

- ČEČOT, V. 2005. Poškodený v trestnom konaní – legislatívna súčasnosť a perspektívy. In: Bezpečnostní teorie a praxe, 2005. ISSN 1211-2461.
- DESET, M. 2012. Trestno-procesné dôsledky neuzavretia dohody o vine a treste v právnom konaní po uznaní viny obvineného zo spáchania stíhaného skutku; Justičná revue, 64, 2012, č. 3, s. 441 – 445. ISSN 1335-6461.
- DIANIŠKA, G., STRÉMY, T. 2009. Teória reintegrovaného zahanbenia. Bratislava: Justičná revue. 2009. ISSN 1335-6461.
- FILIPOVÁ, M. 2013. Dohoda o vine a trestu jako nový zvláštní způsob trestního řízení. In: Trestněprávní a procesní alternativy v trestním právu individuálním a kolektivním. Zborník príspevkov zo 6. ročníka medzinárodnej konferencie organizovanej Právnickou fakultou Masarykovskej univerzity v Brne, Brno: Masarykova univerzita, 2013.
- GRÍVNA, T. 2013. Odklony v českém trestním řádu. In: Medelský, J. a kol. (eds.): Súčasně uplatňovanie prvkov restoratívnej justície. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Žilina: EUROKÓDEX, 2013, 229 s. ISBN 978-80-8155-012-6.
- GRÍVNA, T. 2015. První zkušenosti s aplikací zákona o obětech trestných činů. In: KURUC, P. (ed.): Obete kriminality a ich práva. 1. vydanie. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, 285 s. ISBN 978-80-971911-0-8.

- GŘIVNA, T. 2012. Zákon o obětech trestných činů. In: Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu; Praha, 2012, 251 s. ISBN 978-80-87576-39-7.
- HAVRENTOVÁ, D. 2015. Oběť z pohľadu psychológie. In: KURUC, P. (ed.): Obete kriminality a ich práva. 1. vydanie. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, 285 s. ISBN 978-80-971911-0-8.
- IVOR, J. 2010. Obete kriminality ako mnohostranný a interdisciplinárny fenomén. In: Obete kriminality. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave, 2010, 408 s. ISBN 9788080782061.
- JALČ, A. 2014. Hmotnoprávny a procesnoprávny pohľad na niektoré problémy trestu domáceho väzenia a trestu povinnej práce. In: STRÉMY, T. (ed.): Restoratívna justícia a alternatívne tresty v teoretických súvislostiach. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie. Praha: Leges, 2014, 544 s. ISBN 978-80-7502-034-5.
- JELÍNEK, J. 2003. Postavení poškozeného v trestním řízení – možnosti zdokonalení právní úpravy nejsou vyčerpány. In: Kriminalistika, 2003, č. 2, s. 112 – 116. ISSN 1210-9150.
- JELÍNEK, J. 2010. K postavení poškozeného v českém trestním řízení. In: ZÁHORA, J., KERT, R.: Obete kriminality. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave. Bratislava: Eurokódex, 2010, 408 s. ISBN 9788080782061.
- JURČOVÁ, J. 2012. Alternatívne tresty; Justičná revue, 64, 2012, č. 4, s. 523 – 530. ISSN 1335-6461.
- JURIŠOVÁ, K., ŠKOHEL, D.: Poškodený, obeť a princíp aktívnej participácie v restoratívnej justícii. In: KURUC, P. (ed.): Obete kriminality a ich práva. 1. vydanie, Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, 285 s. ISBN 978-80-971911-0-8.
- JURIŠOVÁ, K., STRÉMY, T.: Ochrana obetí trestných činov. In: JALČ, A., DESET, M.: Medzinárodné trestné právo a jeho vplyv na právny poriadok SR. Zborník materiálov z medzinárodnej vedeckej konferencie, konanej v rámci projektu VEGA č. 1/0051/11 v Trnave dňa 13. novembra 2014. Krakov: Spolok Slovákov v Poľsku, 2014, s. 77 – 88. ISBN 978-83-7490-793-4.
- KLÁTIK, J. 2006. Trestný rozkaz po rekodifikácii a jeho význam pre rýchlosť a efektívnosť trestného konania. Justičná revue, 58, 2006, č. 12, s. 1816 – 1822. ISSN 1335-6461.
- KLÁTIK, J. 2007. Podmienečné zastavenie trestného stíhania – alternatívny spôsob riešenia trestnej veci. In: Justičná revue, 2007, č. 1. ISSN 1335-6461.
- KLÁTIK, J. 2007. Zmier v trestnom konaní. In: Justičná revue, 2007, č. 12. ISSN 1335-6461.
- KLÁTIK, J. 2008. K histórii, pojmu a účelu odklonu v trestnom konaní. In: Bulletin slovenskej advokácie, 2008, č. 3. ISSN 1335-1079.

- KLESNIAKOVÁ, J. 2016. Reflexia oprávnených záujmov poškodených v (prípravovanej) reglementácii základných zásad trestného konania. In: JELÍNEK, J. (ed.): Základní zásady trestního řízení – vůdčí ideje českého trestního procesu. Praha: Leges, 2016. ISBN 978-80-7502-155-7.
- KOCINA, J. 2010. Narovnáni v trestním řízení. In: Aktuální problémy rekodifikace českého trestního práva procesního. Dny práva 2010. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 59.
- KOLEŠÁR J. 2009. Dohoda o vine a treste – strašiak spravodlivosti?. In: Bulletin slovenskej advokácie, 15, 2009, č. 1–2. ISSN 1335-1079.
- MASOPUST ŠACHOVÁ, P. 2014. Využití restorativních programů u závažné trestné činnosti. In: Státní zastupitelství, 2014, roč. 12, č. 6. ISSN 1214-3758.
- MIKE, H. – ZEHR, H. 1998. Fundamental Principles of Restorative Justice. In: Contemporary Justice Review, 1998, č. 1, s. 47 – 55. ISSN 1028-2580.
- PIPEK, J. 2000. Oficiální nebo dalekosáhle privatizované trestní řízení. In: Právnik, Roč. 139, 2000, č. 12. ISSN 0231-6625.
- PIROŠÍKOVÁ, M. 2005. Práva osoby poškodenej trestným činom z hľadiska judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva. In: Justičná revue, 57, 2005, č. 12, s. 1523 – 1544. ISSN 1335-6461.
- POLÁK, P. 2015. Právna úprava postavenia poškodeného (obetí) v trestnom konaní v kontexte požiadaviek vyplývajúcich z aktuálnej legislatívy Európskej únie. In: KURUC, P. (ed.). 2015. Obete kriminality a ich práva. 1. vydanie. Žilina: Spoločnosť pre trestné právo a kriminológiu, 2015, 285 s. ISBN 978-80-971911-0-8.
- REPA, O. 2013. Zákonné možnosti pre aplikáciu zmieru v trestnom konaní alebo prečo sa tento inštitút v praxi tak málo využíva. In: Justičná revue, 2013, č. 5, s. 712 – 721. ISSN 1335-6461.
- REPA, O. 2015. Okamih priznania sa obvineného a jeho právne účinky v súvislosti s dohodou o vine a treste; Justičná revue, 67, 2015, č. 11, s. 1308 – 1317. ISSN 1335-6461.
- RIZMAN, S., ŠÁMAL, P., SOTOLÁŘ, A. 1997. K problematice zvláštních alternativních druhů trestního řízení. In: Trestní právo, 1997, č. 1. ISSN 1211-2860.
- SOTOLÁŘ, A., VÁLKOVÁ, H. 2000. Restorativní justice – trestní politika pro 21. století? In: Trestní právo, 2000, č. 1. ISSN 1211-2860.
- STRÉMY, T. 2014. Zmier ako jedna z foriem uplatňovania restoratívnej justície. In: ZÁHORA, J. (ed.): Aktuálne problémy prípravného konania trestného. Praha: Leges, 2014, 384 s. ISBN 978-80-7502-030-7.
- SZABOVÁ, E. 2016. Poškodený a restoratívna justícia v trestnom práve procesnom; Bulletin slovenskej advokácie, 22, 2016, č. 1–2, s. 44 – 54. ISSN 1335-1079.
- ŠANTA, J. 2016. Zaisťovanie nároku poškodeného v prípravnom konaní podľa § 50 Trestného poriadku. In: ZÁHORA, J. (ed.): Prípravné konanie – možnosti a perspektívy. Praha: Leges, 2016, 363 s. ISBN 978-80-7502-153-3.

- ŠIMOVIČEK, I. 2015. Obet ako zdroj trestnoprávne relevantných informácií. In: *Psychológ medzi právnikmi. Pocta profesorovi Gustávovi Dianiškovi k 75. narodeninám*. Trnava: Právnická fakulta TU v Trnave, 2015, ISBN 978-80-8082-831-8, 445.
- ŠRAMEL, B. 2013. Privatizácia trestného konania: cui bono?. In: *Bulletin SAK*, 2013, č. 6. ISSN 1335-1079.
- ZÁHORA, J. 2010. Európske štandardy pre postavenie a odškodňovanie obetí trestných činov. In: ZÁHORA, J., KERT, R. 2010. *Obete kriminality. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej 25. novembra 2010 na Paneurópskej vysokej škole v Bratislave*. Bratislava: Eurokódex, 2010, s. 43 – 45. ISBN 9788080782061.
- ZÁHORA, J. 2015. Právo na rozhodnutie o náhrade škody poškodenému v prípadoch alternatívneho riešenia trestných vecí. In: STRÉMY, T. (ed.): *Restoratívna justícia a alternatívne tresty v aplikačnej praxi. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Trnava: Leges, 2015, s. 384. ISBN 978-80-7502-030-7.
- ZEMAN, Š. 2015. Restoratívna justícia ako aktuálna výzva pre trestný systém a niektoré možnosti inšpirácie. In: *Bulletin SAK*, 2015, č. 9, s. 27 – 37. ISSN 1335-1079.
- ZEMAN, Š. 2016. Odklony ako nástroje restoratívnej justície v slovenskom trestnom práve a ich reálne uplatňovanie v praxi. In: *Bulletin slovenskej advokácie*, 2016, č. 6. s. 24 – 34, ISSN 1335-1079.
- ŽILINKA, M. 2006. K alternatívnym spôsobom vybavenia trestných vecí podľa zákona č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok; *Justičná revue*, 2006, č. 2. ISSN 1335-6461.

Právne predpisy

- Deklarácia základných zásad spravodlivosti týkajúcich sa obetí trestnej činnosti a obetí zneužívania právomoci, rezolúcia č. 40/34 z 29. 11. 1985.
- Lisabonská zmluva, ktorou sa mení Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva.
- Návrh zákona o obetiach trestných činov z roku 2017.
- Rámcové rozhodnutie Rady (EÚ) z 15. marca 2001 o postavení obetí v trestnom konaní (2001/220/SVV).
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/29/EÚ, ktorou sa stanovujú minimálne normy v oblasti práv, podpory a ochrany obetí trestných činov a ktorou sa nahrádza rámcové rozhodnutie Rady 2001/220/SVV.
- Zákon č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnom v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi, v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 460/1992 Zb. Ústava Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov.

Zákon č. 550/2003 Z. z. o probačných a mediačných úradníkoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Zmluva o Európskej únii.

Zmluva o fungovaní Európskej únie.

Zmluva o založení Európskeho spoločenstva.

Zmluva o založení Európskeho spoločenstva pre atómovú energiu.

Rozhodnutia súdov

R 23/1978

R II/1996

R III/1962

Rozhodnutie Najvyššieho súdu č. 8/1974

Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR č. 2/1968

Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR č. 5/1968

Rozsudok Najvyššieho súdu SR, sp. Zn. 3 Tz 21/2000

Rozsudok Najvyššieho súdu SR, sp. Zn. 5Tz 13/1997

Rozsudok z 18. mája 2000, sťažnosť č. 41488/98

Rozsudok zo 4. decembra 2003, sťažnosť č. 39272/98

internetové zdroje

www.nrsr.sk

www.pravda.sk

www.pravnenoviny.sk

www.slov-lex.sk

www.tyzden.sk

Register

D

dohoda o vine a treste 68, 80, 93 – 103, 107, 113 – 115
dôverník 53, 60 – 62

N

náhrada škody 17, 47, 48, 52, 55, 68, 70, 71, 85, 88, 100, 101, 103, 109, 112, 114

O

obeť 11, 13 – 21, 32 – 41, 52, 67, 68, 115, 120 – 122, 127 – 129
odklony 65, 68, 81 – 84, 89, 93, 115, 116

P

podmienečné zastavenie trestného stíhania 21, 67, 68, 82 – 87, 111
postup pred začatím trestného stíhania 57 – 65
poškodený 13 – 21, 32, 41, 57, 79, 119
prípravné konanie 61, 65, 66, 72

prvý kontakt 58, 59

R

restoratívna justícia 22 – 31

S

smernica 14, 16, 17, 27 – 31, 66, 68, 69
súhlas poškodeného 50, 72 – 78, 111

T

trestné oznámenie 34, 36, 59, 63, 69
trestný rozkaz 47, 103 – 105

U

ujma 15 – 18, 24, 25, 36, 37

V

viktimizácia 33 – 35
viktimológia 21, 32 – 41

Z

základné zásady 49 – 52, 108
zmier 22, 68, 87 – 93

O autorke

JUDr. Kristína Jurišová v roku 2014 obhájila svoju diplomovú prácu na tému „Kriminologické štúdie v úvahách profesora Hatalu“ a v roku 2015 svoju rigoróznu prácu na tému „Kriminologické a trestnoprávne aspekty násilia na verejnom podujatí“. Už ako študentka mala záujem o problematiku kriminológie a trestného práva, čo vyústilo v pokračovaní štúdia v rámci doktorandského štúdia na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave v študijnom odbore trestné právo od akademického roka 2014/2015. Autorka sa počas doktorandského štúdia venuje najmä výučbe trestného práva procesného a spolupracuje na klinickom vzdelávaní na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave.